

**“Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” - ийн хэрэгжилт, авилгалтай тэмцэх талаарх олон нийтийн санал бодол**

Өмнөх үг

Улс төрд анхлан орж ирсэн цагаас миний сэтгэлийг байнга түгшээж байсан нэг гол асуудал бол манай төрд авилга өргөн тархаж буй явдал байлаа. Энэ талаар зарим нэг ажил эхлүүлсэн боловч үнэхээр ганцаардаж, хүч дутаж байв.

Олон улсын болон гадаадын нэлээд байгууллага цөөнгүй удаа шахаж шаардсаны эцэст “Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” батлан гаргасан нь энэ талаар хийсэн бараг цорын ганц бодит ажил болсон юм. Харин түүний биелэлт хэр зэрэг байгаа, ямар бодит үр дүн гаргасан эсэх нь ахиад л санаа зовоох асуудал болон хувирав.

Үүнийг шинжлэх ухааны үндэстэй мониторингийн судалгаагаар л гүйцэтгэж болох байв. Удаан хайсны эцэст Монгол Улсын Их Сургуулийн Социологийн тэнхмийн дэргэдэх “Социологийн Академи” сургалт, судалгааны төв, түүнийг ахалж буй судлаач Д.Ганхуягийг сонгож түүнтэй энэхүү судалгааг хамтарч хийх санал тавьсан юм. Бидний тохиролцсон ганц зүйл бол судалгааг цэвэр шинжлэх ухааны үндэстэйгээр хийж бодит байдлыг байгаагаар нь гаргах явдал байсан юм.

Өнөөдөр Та бүхэнд энэхүү томоохон судалгааны дүнг танилцуулж байгаадаа нэн баяртай байна. Судалгааны үнэлэлт, дүгнэлтэд би тайлбар хийхгүй. Гэхдээ энэ судалгаа нь авилгалын өнөөгийн төлөв байдал, түүний аюулын түвшинг нэн бодитойгоор харуулж чадсан бөгөөд авилгалтай хийх тэмцэлд бүх нийтийн анхаарлыг хандуулах, цаашдын ажлыг зохион байгуулахад нэн чухал ач холбогдолтой гэж үзэж болох байна. Мөн энэ судалгаагаар манай улсын авилгалын индексийг анх удаа тооцон гаргаж, олон улстай харьцуулан үзэх боломж бий болсонд би их баяртай байна.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Н. Багабандийн хэлснээр “хар тахал” болсон авилгал манай төрийн байгууламжид үлэмж нэвтэрч, нийгмийн хөгжлийг чөдөрлөгч болсон бөгөөд үүнтэй тэмцэж чадвал арилгах, ядвал багасгах талаар нийт ард түмний тэмцэл хийх зайлшгүй шаардлага үүсээд байна. Хэрэв ингэж эс чадваас мянган сайхан парлемант, мянган сайхан сонгууль явуулаад төрийн ажил урагшлана гэж хэзээ ч байхгүй гэдэгт би итгэлтэй байна.

Улсын Их Хурлын дэд дарга С. Оюун.

2004 оны 09 дүгээр сар.

Энэхүү судалгаанд:

Багийн ахлагч: Д.Ганхуяг

Судлаач: С.Баяр  
Ц.Болд  
О.Мөнхбат  
Г.Түмэннаст  
М.Батбаатар  
Ч.Тамир  
С.Мөнхбаатар  
Б.Бат-Өлзий  
Ц.Галцог  
Э.Загдсүрэн  
О.Ганзориг  
Ж.Нарантуяа  
Б.Анужин

Мэдээлэл цуглуулах ажилд МУИС-ийн Социологийн III курсийн оюутан Т.Сонинхүү, О.Төмөр, Н.Нямбаатар, А.Батцэцэг нар болон Социологийн II курсийн оюутнууд З.Зоригтсайхан, Г.Цогтбаатар, Т.Сэлэнгэ, Э.Эрдэнэбаатар, Х.Анхтамир, П.Арвинжаргал, М.Ариунбат, М.Ариунтунгалаг, Б.Батжаргал, Н.Батцэцэг, Н.Бахытнур, Ц.Баянжаргал, З.Болормаа, Д.Гантөмөр, Б.Дариймаа, Г.Мөнхгэрэл, Д.Наранцацрал, М.Оюун, П.Очирбат, Д.Пунсанцогвоо, Н.Саранзаяа, П.Төрмөнх, О.Түмэнжаргал, Б.Хаш-Эрдэнэ, Бх.Хаш-Эрдэнэ, Г.Цагаанцэцэг, Т.Цэцэгмаа, Х.Чанцалдулам, Ц.Энхтуяа, Н.Эрдэнэбат нар оролцлоо.

**“Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” - ийн хэрэгжилт, авилгалтай тэмцэх талаарх олон нийтийн санал бодол**

/мониторингийн судалгааны тайлан/

**§ Судалгааны хөтөлбөр, арга зүй**

**§ Бүлэг 1 : Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, баримтын шинжилгээ**

**§ Бүлэг 2 : Авилгалын талаарх олон нийтийн санал бодол, үнэлгээ**

**§ Бүлэг 3 : Авилгалтай тэмцэж буй өнөөгийн байдалд олон нийтийн зүгээс өгч буй үнэлгээ**

**§ Бүлэг 4 : Өдөр тутмын хэвлэлийн материалд контент анализын аргаар хийсэн судалгааны дун**

**§ Судалгааны үндсэн дүгнэлтүүд, санал зөвлөмж**

**§ Хавсралтууд**

## § МОНИТОРИНГИЙН СУДАЛГААНЫ ХӨТӨЛБӨР, АРГА ЗҮЙ

### 1. Судалгаа явуулах хэрэгцээ, шаардлага

Монгол Улсад авилгал бодитойгоор байгаа талаар бид олон жил ярьж ирсэн бөгөөд харин түүний эсрэг дорвитой хийсэн зүйлээр хомс байгаа билээ. Авилгал нь манай орны хөгжилд саад тотгор учруулж, ардчиллын үнэт зүйлс, өөрчлөлт шинэчлэлийн үйл явцад чөдөр тушаа болж байгааг ч бид мэддэг. Энэхүү сөрөг үзэгдэлтэй тэмцэх талаар өнгөрсөн хугацаанд хийсэн зарим нэг алхмууд бий. Тухайлбал, Төрийн эрх барих дээд байгууллагаас авилгалын эсрэг хууль батлагдан гарсан явдал. Гэсэн хэдий ч энэхүү хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байгаагийн зэрэгцээ, авилгал нь нийгэмд баттай хэвээрээ үлдсэн болно.

Төрийн болон бизнесийн байгууллагууд авилгалд үндсэндээ автагдсан нь өмнө нь хийсэн судалгаануудын үр дүнгээс тодорхой байгаа билээ.

2002 онд Монгол улс авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрөө батлан гаргасан явдал нь авилгалтай тэмцэх салбарт онцгой үйл явдал болсон юм. Энэхүү үндэсний хөтөлбөр батлагдаад нэлээд хугацаа өнгөрсөн ч өнөөдөр түүний хэрэгжилт нийгэмд тодорхой бус байна.

Тиймээс уг баримт бичигт тусгагдсан үйл ажиллагааны өнөөгийн үр дүн, явцыг олон нийтэд нээлттэй байлгах, бодлого боловсруулагчид хийгээд иргэний нийгмийн анхаарлыг энэ чигт хандуулах нь тулгамдсан асуудлын нэг мөн юм. Үүний тулд давын өмнө авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр батлагдан гарснаас хойших өнөөг хүртэл хугацаанд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны үр дүнд үнэлэлт дүгнэлт өгөхүйц үндэсний хэмжээний мониторингийн судалгааг явуулах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд мониторинг хийх нь :

1. Хөтөлбөрийн үйл явц, хэрэгжилтийн явц, байдлыг олон нийт, иргэний нийгэмд нээлттэй байлгах
2. Үндэсний хөтөлбөрийн үйл ажиллагаанд гарсан ололт, алдаа доголдлыг илрүүлэх
3. Олон нийтийн санал бодол, үзэл хандлагыг өмнө явуулж байсан томоохон судалгааны үр дүнгүүдтэй харьцуулах замаар уг үзэгдлийн хувьсал өөрчлөлт, хандлагыг тодорхойлох
4. Иргэд, төрийн бус байгууллагуудыг энэ ажилд татан оролцуулах зэрэг ач холбогдолтой болно

Авилгалтай тэмцэх нийгмийн механизмыг хэрхэн бүрдүүлснийг зөвхөн олон нийтийн асуулга судалгаагаар тодорхойлох боломжгүй бөгөөд олон нийтийн санал асуулгийн зэрэгцээ хөтөлбөрийн хүрээнд хуримтлуулсан болон бусад янз бүрийн баримтыг шинжлэх, төрийн бус байгууллага, мэргэжилтэн шинжээчдийг татан оролцуулах зэргээр өргөн бөгөөд гүнзгийрсэн арга зүйг шаардаж байна.

## 2. Судалгааны шинэлэг тал

- Урьд нь Авилгалын талаар нилээдгүй хэдэн судалгаа хийгдсэн бөгөөд үндэсний хэмжээний суурь судалгааг 3 удаа (1997, 1999, 2002 онуудад тус тус) хийсэн байна. Энэ удаагийн судалгаа нь авилгалтай тэмцэх талаарх олон нийтийн санал бодлыг тодорхойлох хийгээд “Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилт, үйл ажиллагааны талаар мониторинг хийхэд үндсэндээ чиглэгдэж байна.
- Ингэхдээ “Хөтөлбөрийг” хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны чиглэл бүрээр үнэлгээ өгөхийг эрмэлзэх ба тэр болгонд тоон болон чанарын судалгааны баримтаар дэлгэрэнгүй үнэлгээ өгөх суурь судалгаа хийгдэнэ.
- Төслийн шинэлэг тал нь үндэсний болон орон нутгийн хэмжээнд авилгалтай тэмцэх төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын өргөн хүрээний хамтын ажиллагааны сүлжээг байгуулах эхний алхам хийхэд оршино.

## 3. Мониторингийн зорилго

Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд мониторинг хийж, хөтөлбөрийн хэрэгжилт, өнөөгийн үр дүнг олон нийтэд нээлттэй байлгах, бодлого боловсруулагчид, иргэний нийгмийн анхаарлыг энэ чигт хандуулна.

Мөн манай нөхцөлд тохирсон үзүүлэлтийн системийг бий болгох, авилгалын хэмжээ далайцыг байнга хэмжих арга зүй боловсруулах, түүнийг боловсронгуй болгох, авилгалын индексийг бодож олон улсын байгууллагад явуулах үндсэн зорилготой.

## 4. Гарах үр дүн

- “Авилгалтай тэмцэх хөтөлбөр”-ийн хэрэгжилтэнд өнөөгийн байдлаар үнэлгээ хийж, цаашдын үйл ажиллагаанд ач холбогдол бүхий тайлан санал зөвлөмжийг боловсруулан гаргана.
- Авилгалыг судлах, мониторинг хийх, хэмжих арга зүй, аргачлалыг боловсронгуй болгох талаар санал боловсруулна.
- Авилгалын индексийг тооцоолж, олон улсын байгууллагад хүргүүлнэ.
- Бодлого боловсруулагчдын анхаарлыг авилгалын асуудалд хандуулахын тулд судалгааны үр дүнд тулгуурлан “Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилт” эрдэм шинжилгээний бага хурал зохион байгуулна.
- Судалгааны үр дүнгийн талаар мэдээллийг ОНМХ-ээр цуврал болгон нийтэд түгээнэ.
- “Авилгалтай тэмцэх хөтөлбөрийн хяналт үнэлгээ” гарын авлага хэвлүүлнэ.

## 5. Мониторингийн үйл ажиллагаа / аргачлал

Судалгааг 2003 оны 09 сарын нэгнээс 2004 оны 04 сарын 30-ны хооронд хийж гүйцэтгэлээ.

Судалгааны хүрээнд дараах үйл ажиллагааг гүйцэтгэсэн.

1. Авиргэлтэй тэмцэх Үндэсний зөвлөлийн ажлын төлөвлөгөө, үйл ажиллагаанд шинжилгээ хийсэн
2. Өмнөх судалгаануудаар авиргалд өртөмтгий байсан яам, агентлагийн авиргал хээл хахуультай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхэлсэн зөвлөлийн ажлын төлөвлөгөө, үйл ажиллагаанд шинжилгээ хийсэн
3. Нийслэлийн 3 дүүрэг, 3 – 4 аймгийн авиргалтай тэмцэх талаар хийж буй үйл ажиллагаанд шинжилгээ хийж гүйцэтгэсэн
4. Авиргалтай идэвхитэй тэмцэж буй болон тэмцэх боломжтой төрийн бус байгууллага, иргэдээс хөтөлбөрийн биелэлтийн талаар үнэлгээ хийсэн
5. Сэтгүүлчид, төрийн албан хаагчид, шүүх, хүчний байгууллага, хувийн хэвшлийнхэн зэрэг эксперт бүлгээс судалгаа авах, үнэлгээ хийсэн
6. Албан болон албан бус баримт материалд гүнзгийрүүлсэн шинжилгээ хийж, томоохон хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд контент – анализ хийсэн

## 6. Аргачлал

Мониторингийн судалгаанд судалгааны хэд хэдэн арга зэрэгцүүлэн хэрэглэсэн юм.

Үүнд:

*Нэгд*, Өмнөх судалгаануудаар авиргалд өртөмтгийд тооцогдсон яам, агентлагийн авиргалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхэлсэн зөвлөлийн ажлын төлөвлөгөө, үйл ажиллагаанд бичиг баримтын судалгааны аргаар шинжилгээ хийсэн

*Хоёрт*, Төр, иргэний хоорондох харьцаа, түүнээс үүсч буй авиргал, түүний илрэл, тэмцэх арга замын талаар сэтгүүлчид, төрийн албан хаагчид, шүүх, хүчний байгууллага, хувийн хэвшлийнхэн зэрэг эксперт бүлгээс фокус-группын аргаар судалгаа авч үнэлгээ хийсэн

*Гуравт*, Албан болон албан бус баримт материалд гүнзгийрүүлсэн шинжилгээ хийж, томоохон хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд контент – анализ хийсэн

*Дөрөвт*, Авиргалын хэв загвар, олон нийтийн авиргалын талаар мэдрэмж тодорхойлох зорилгоор социологийн санал асуулга явуулсан

Нийслэл Улаанбаатар хот, Ховд, Дорнод, Дорноговь, Орхон зэрэг аймгуудад 2003 оны 10-11 сард санал асуулга явуулж 1286 респондентоос анкет сурвалжлагын аргаар анхдагч мэдээлэл авсан. Судалгаанд оролцогчдын өгсөн мэдээллийг шалган, компьютерт шивж, статистикийн дан тоололтын боловсруулалтыг SPSS-8 программаар гүйцэтгэв.



*Хэтийн.* 2006-2010 онд өмнөх шатанд олсон ололтоо баталгаажуулахын зэрэгцээ авилгалтай холбоотой хэргийн илрүүлэлтийг сайжруулж, иргэд олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, төр иргэний хоорондын итгэлцлийг бэхжүүлэх чиглэлд өөрчлөлт гаргана.

**Гуравдугаар бүлэгт** үндэсний хөтөлбөрийн үйл ажиллагааг дараахь 7 чиглэлд тухайлбал сонгуулийн тогтолцоог боловсронгуй болгох, авилгалаас урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, төрийн албыг боловсронгуй болгох, шүүх эрх мэдлийн хараат бус, бие даасан байдлыг хангах, гүйцэтгэх ба нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагуудаас авах арга хэмжээ, эдийн засгийг либеральчлах, иргэний нийгмийн оролцоог дээшлүүлэх зэргээр явуулах ажээ.

Энэ удаа бид авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрт тусгагдсан 7 чиглэлийн үндсэн 31 зүйл заалтыг сонгон авч мониторинг үнэлгээ хийсэн. Үүнд:

### **1. Сонгуулийн тогтолцоог боловсронгуй болгох чиглэлээр**

- Авилгалтай холбоотой гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг аливаа сонгуульд нэр дэвшүүлэх, удирдах албан тушаалд томилохыг хориглох /1.а/
- Сонгуульд оролцох улс төрийн намууд сонгуулийн зардал, хандивын талаар сонгууль болохоос өмнө сонгуулийн ерөнхий хороонд танилцуулж, нийтэд мэдээлдэг журам тогтоох /1.б/
- Иргэн, хуулийн этгээдээс сонгуулийн сурталчилгаанд өгч байгаа хандивын хэмжээнд хязгаар тогтоох /1.в/
- УИХ, засгийн газрын гишүүн, төрийн бусад өндөр албан тушаалд томилогдсон, сонгогдсон хүн тангараг өргөхийн өмнө болон бүрэн эрхийнхээ хугацаанд жил бүр хөрөнгө, орлогынхоо тухай нийтэд зарладаг журам тогтоох /1.г/

### **2. Авилгалаас урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх чиглэлээр**

- Авилгал үүсэхэд нөлөөлж байгаа шалтгаан, нөхцлийг тусгайлан судалж, санал дүгнэлт гаргах /2.а/
- Авилгалтай тэмцэх талаар төрийн бүх шатны байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтны хүлээх үүргийг тодорхой болгож, хариуцлагыг чангатгах /2.в/
- Авилгалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлэх, ялангуяа иргэд, олон нийт, хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслийн эрх үүргийг хүчтэй болгох хөшүүрэг, механизмыг бий болгох /2.г/

### **3. Төрийн албыг боловсронгуй болгох чиглэлээр**

- Өндөр албан тушаалтны болон төрийн албан хаагчийн ёс зүйн дүрмийг шинээр буюу шинэчлэн баталж, тэдгээрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих иж бүрэн тогтолцоог бий болгох /3.а/



- Хууль тогтоох, шүүх эрх мэдлийн болон хуулийн байгууллага, засгийн газар, яам, агентлаг, нутгийн захиргааны байгууллагад хяналт, шалгалтыг сулруулснаас буюу удирдлагын алдаанаас шалтгаалж хээл хахууль авилгал авсан тохиолдолд шууд удирддаг сайд, дарга нь ёс зүйн хариуцлага хүлээдэг журам тогтоох /3.б/
- Төрийн албан хаагчдыг сонгон шалгаруулж, томилохдоо ил тод, шударгаар өрсөлдүүлэх тогтолцоог боловсронгуй болгох /3.в/
- Төрийн албан хаагчдын цалин хөлсийг нэмэгдүүлэн, амьдралын баталгааг сайжруулах дэс дараатай арга хэмжээ авах үндсэн дээр тэднийг тогтвор суурьшилтай ажиллуулах /3.д/
- Төрийн албан хаагчийн хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргах, түүнд хяналт тавих механизмыг улам боловсронгуй болгох/3.е/
- Төрийн албан хаагч нь цалин хөлс, түүнтэй адилтгах орлогоос давсан их хэмжээний хөрөнгөтэй болсон, үүнийгээ хэрхэн олсон тухай тайлбарлаагүй буюу үнэн зөв тайлбар өгөөгүй бол холбогдох эрх бүхий байгууллагаас шалгадаг байх /3.ж/
- УИХ-ын гишүүний үйл ажиллагаа, ёс зүйн талаар гарсан гомдлыг тухай бүр шийдвэрлэж, нийтэд ил тод мэдээлж байх /3.и/
- Төрийн бүх шатны байгууллага бүрт ёс зүйг сахиулах, авилгалаас урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхлэх, орон тооны бус зөвлөл байгуулж ажиллуулах /3.к/

#### **4. Шүүх эрх мэдлийн хараат бус, бие даасан байдлыг хангах чиглэлээр**

- Шүүхийн үйл ажиллагааны талаар иргэнээс гарсан гомдлыг нягтлан үзэх, түүнийг шийдвэрлэх журмыг боловсронгуй болгож байх /4.г/

#### **5. Гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагуудаас авах арга хэмжээ**

##### **1. Засгийн газар, яам, агентлаг**

- Яам, агентлаг, аймаг, нийслэлд авилгал, хээл хахуультай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхэлсэн зөвлөл байгуулан, төлөвлөгөө, чиглэлтэй ажиллуулах /5.1.б/
- Гүйцэтгэх эрх мэдлийн бүх шатны байгууллагын албан хаагчийг хуульд заасан журмын дагуу сонгон шалгаруулж томилох, үйл ажиллагаа, ёс зүйд тогтмол хяналт тавьж, хариуцлага тооцох, тогтвор суурьшилтай ажиллуулах тогтолцоог төлөвшүүлэхэд байнга анхаарах /5.1.г/
- Төрөөс олгох зөвшөөрөл, лицензийг аль болох цөөрүүлэх, тендер зарлах, шалгаруулах ажиллагааг олон нийтийн оролцоотойгоор ил тод, нээлттэй болгох, төрийн өмч, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл, тусламжийн ашиглалт зарцуулалтад тавих хяналтыг чангатгах /5.1.д/

2. Аймаг, нийслэл, сум дүүргийн захиргаа, нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагууд

- Нийгмийн дэг журам хангах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг жил бүр төлөвлөхдөө энэхүү Үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх асуудлыг бие даасан хэсэг болгон авч үзэж, нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд тодорхой зорилт дэвшүүлэн ажиллах /5.2.а/
- Нутаг дэвсгэрийн аж ахуйн нэгж, байгууллагад авилгалыг төрүүлэгч буюу өдөөгч хүчин зүйл бий болгохгүй байхад байнга анхаарч, авилгалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар зохиож буй ажлын явцыг тогтмол шалган туслах /5.2.в/
- Авилгалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажилд иргэд, олон нийтийг өргөн оролцуулж, идэвх зүтгэлтэй ажиллаж буй төрийн болон төрийн бус байгууллага, иргэдийг урамшуулж байх /5.2.г/
- Орон нутгаас олгох зөвшөөрөл, лицензийг аль болох цөөрүүлэх, тендер зарлах, шалгаруулах ажиллагааг ил тод нээлттэй болгох, төрийн өмч, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл, тусламжийн ашиглалт зарцуулалтад тавих хяналтыг чангатгах /5.2.д/
- Авилгалын эсрэг арга хэмжээнд зарцуулах хөрөнгийг орон нутгийн төсөвт жил тутам хүрэлцэх хэмжээгээр тусган тухай бүр санхүүжүүлж байх /5.2.е/

**6. Эдийн засгийг либералчлах чиглэлээр**

- Төсвийн төслийг боловсруулах, хэлэлцэх, батлах, зарцуулах үйл ажиллагаа ил тод, олон нийтийн хяналттай байх, төсвийн зарцуулалтын тайланд хяналт тавих механизм бүрдүүлэх /6.д/
- Төсвийн байгууллага төрийн өмчийн оролцоотой аж ахуйн нэгж нь бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, эд хөрөнгийг тендерийн журмаар худалдан авдаг байх /6.е/
- Өмч хувьчлалыг ил тод олон нийтийн хяналтын доор явуулах /6.к/
- Өмч хувьчлалын үйл ажиллагаанд хэвлэл, мэдээллийн оролцоог нэмэгдүүлж, хяналт шалгалтын дүн, шийдвэрийн талаар нийтэд байнга мэдээлж байх /6.о/
- Гаалийн үзлэг, шалгалтын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгож, олон улсын жишигт нийцүүлэх /6.ө/

**7. Авилгалтай тэмцэх ажилд иргэний нийгмийн оролцоог дээшлүүлэх чиглэлээр**

- Авилгалын асуудлаар улс, бүс нутаг, аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн хүрээнд иргэд, олон нийтийг хамарсан зөвлөлгөөн, семинар, сургалт зохион байгуулах /7.е/
- Авилгалын асуудлаар олон нийтийн санал, хандлагыг хоёр жил тутам судлан дүгнэлт хийж байх журам тогтоох /7.ж/

Эдгээр нь гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагууд болох яамд, аймаг нийслэлийн захиргаа, нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагууд дээр хэрхэн хэрэгжиж, биелж байгааг үнэллээ.







- Санхүү эдийн засгийн яамны салбар зөвлөлийн тухай

	Нэрс, Албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	Нэр дурьдаагүй. Төрийн нарийн бичгийн дарга	Зөвлөлийн дарга	Тодорхойгүй
2	Нэр дурьдаагүй Эдийн засгийн нэгдсэн бодлого, Төлөвлөлтийн газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
3	Нэр дурьдаагүй Төсвийн бодлого, зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
4	Нэр дурьдаагүй Орлого татварын бодлого зохицуулалтын хэлтсийн дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	Нэр дурьдаагүй Төрийн захиргааны удирдлагын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
6	Нэр дурьдаагүй Төрийн сангийн газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
7	Нэр дурьдаагүй Эдийн засгийн хамтын ажиллагааны бодлого зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
8	Нэр дурьдаагүй Санхүүгийн зах зээл, салбарын хөгжлийн бодлого, зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
9	Нэр дурьдаагүй Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлого, арга зүйн газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
10	Нэр дурьдаагүй Захиргаа, хуулийн хэлтсийн мэргэжилтэн	Зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй

#### Төлөвлөгөө, Биелэлт

Төлөвлөгөөний биелэлтэнд салбар зөвлөлөөс хяналт шинжилгээг хийнэ гэжээ.

	Төлөвлөсөн зүйл	Хугацаа	Хариуцах газар	Биелэлт
<b>Авилгалаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр</b>				
1	Салбарын хэмжээнд авилгал үүсэхэд нөлөөлж байгаа шалтгаан, нөхцөлийг тусгайлан судалж, санал дүгнэлт гаргах	2003.4-р улирал	ТЗУГ	Тодорхойгүй
2	Авилгалтай тэмцэх талаар яамны газар хэлтэс, тэгээрийн албан тушаалтны хүлээх үүргийг тодорхой болгож, хариуцлагыг чангатгах	2003.4-р улирал	Захиргаа, хуулийн хэлтэс	Тодорхойгүй
3	СЭЗ-ийн холбогдолтой хууль тогтоомж, шийдвэрийг эдийн засгийн бүлэглэлүүдийн эрх ашигт нийцүүлэн гаргах боломжийг таслан зогсоох	2003. 4-р улирал	ТЗУГ, ТСГ, СЗЗСХБЗГ	Тодорхойгүй
4	Яамнаас олгох зөвшөөрөл лицензийг цөөрүүлэх, тендер зарлах, шалгаруулах ажиллагааг олон нийтийн оролцоотой ил тод, нээлттэй болгох төрийн өмч, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл тусламжийн ашиглалт, зарцуулалтад тавих хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх	2003-2004	ТЗУГ, ТСГ, СЗЗСХБЗГ, НБББАЗГ, ЭЗХАБЗГ	Тодорхойгүй
<b>Төрийн албыг боловсронгуй болгох чиглэлээр</b>				
1	Яамны дотоод хяналт, шалгалтыг сулруулснаас буюу удирдлагын алдаанаас шалтгаалж хээл хахууль, авилгал гарсан тохиолдолд шууд удирддаг дарга нь ёс зүйн хариуцлага тогтоодог журам тогтоох	2003	ТЗУГ, ЗХХ	Тодорхойгүй





2	Авилгалаас урьдчилан сэргийлэх зорилго бүхий төрийн бус байгууллага, сайн дурын хөдөлгөөнийг дэмжиж хамтран ажиллах	2003	ТЗУГ, МХШҮХ	Тодорхойгүй
3	Авилгалын чиглэлээр хандивлагч орон, олон улсын байгууллага төрийн болон төрийн бус байгууллагатай хамтран улс, бүс нутаг, аймаг, нийслэлийн хэмжээнд тодорхой асуудлаар төсөл хэрэгжүүлэх	2003	ЭЗНБЗГ, ЭЗХАБЗГ	Тодорхойгүй
4	Авилгалын асуудлаар ажил мэргэжлийн онцлогт тохируулан яамны нийт албан хаагчдыг хамруулан, зөвлөлгөөн, семинар сургалт зохион байгуулах	2003	ТЗУГ	Тодорхойгүй
5	Санхүү эдийн засгийн салбар дахь авилгалын асуудлаар олон нийтийн санал хандлагыг 2 жил тутам судлан дүгнэлт хийж байх журам тогтоох	2003	ТЗУГ, МХШҮХ	Тодорхойгүй
6	Долоо хоног бүрийн тав дахь өдрийг иргэдийн өргөдөл, гомдлыг биечлэн хүлээн авах уулзах өдөр болгон хариуцуулан өгч, авилгал, хээл хахууль, хүнд суртал болон бусад асуудлаар санал, хүсэлтийг нь авч ажиллаж байх	2003	ТЗУГ, ЗХХ	Тодорхойгүй

• Гадаад хэргийн яамны зохицуулах зөвлөлийн тухай

	Нэрс, албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	Раднаабазарын Алтангэрэл /Төрийн нарийн бичгийн дарга/	Салбар зөвлөлийн дарга	Тодорхойгүй
2	Батмөнхийн Ганболд /Төрийн захиргааны удирдлагын газрын захирал/	Салбар зөвлөлийн гишүүн	Тодорхойгүй
3	Сүх-Очирын Болд/ Эрхзүй консулын газрын захирал	Салбар зөвлөлийн гишүүн	Тодорхойгүй
4	Цэрэнпилийн Доржсүрэн /Бодлого төлөвлөлт мэдээлэл үнэлгээний назрын дэд захирал/	Салбар зөвлөлийн гишүүн	Тодорхойгүй
5	Цогтын Нямсүрэн /Олон талт хамтын ажиллагааны газрын 1 дүгээр нарийн бичгийн дарга/	Салбар зөвлөлийн гишүүн	Тодорхойгүй
6	Өлзийдаваагийн Өнөрмөнх /Хуулийн мэргэжилтэн/	Салбар зөвлөлийн нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй

Төлөвлөгөө, Биелэлт

Салбар зөвлөлөөс 2003 онд хийх ажлын төлөвлөгөө гарган, төлөвлөгөөнд нийт 11 асуудал тусгаснаас 89,0 хувь нь биелсэн гэж дүгнэжээ. Гэвч төлөвлөсөн ба хэрэгжүүлсэн ажлын тайлангаас харахад үндсэн 7 асуудлыг төлөвлөснөөс 3 нь биелсэн ба үлдсэн 4 нь хэрэгжсэн эсэх нь тодорхойгүй байгаа болно.

	<b>Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ</b>	<b>Хэрэгжүүлэх хугацаа</b>	<b>Биелэлт</b>
1	Сайдын тушаалаар салбар зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг батлуулах, зөвлөлийн ажиллах журам боловсруулах, ажлын төлөвлөгөө боловсруулах	2003 оны эхний хагас жил	Тодорхойгүй
2	Авилгалын эсрэг хууль, УИХ-ын 2002 оны 41 дүгээр тогтоолоор батлагдсан үндэсний хөтөлбөрийг сурталчлах сургалт зохион байгуулах	Жилдээ	Тодорхойгүй
3	Төрийн албан хаагчийн болон дипломат ажилтны ёс зүйн дүрмийг дотоод журманд тусган нэмэлт өөрчлөлт оруулах	Жилдээ	Тодорхойгүй
4	Зөвлөлөөс 2003 онд зохиох ажлын төлөвлөгөөг газар, хэлтэс, ДТС-уудад хүргүүлэх	2003 оны эхний хагас жил	Тодорхойгүй
5	Авилгалтай холбоотой иргэд, байгууллагаас ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч судлах, холбогдох газарт шилжүүлж шийдвэрлүүлэх	Жилдээ	Тодорхойгүй
6	Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үндэсний зөвлөлөөс ирүүлсэн зөвлөмж, зааврыг хэрэгжүүлэх. Тайлан мэдээ гаргаж холбогдох газруудад хүргүүлэх	Жилдээ	Тодорхойгүй
7	Төрийн захиргааны болон тусгай албан тушаал эрхэлж байгаа албан хаагчдын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хуулинд заасан хугацаанд гаргуулан авах ажлыг зохион байгуулах	2003 оны 12 сараас	Тодорхойгүй

- **Батлан хамгаалах яамны зохицуулах зөвлөлийн тухай**

	<b>Нэрс, Албан тушаал</b>	<b>Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг</b>	<b>Гүйцэтгэх үүрэг</b>
1	Хошууч генерал С.Баасанхүү Яамны төрийн нарийн бичгийн дарга	Салбар зөвлөлийн дарга	Тодорхойгүй
2	Ч.Батжаргал Яамны хуулийн зөвлөх, сайдын зөвлөлийн хуралдааны асуудал хариуцсан мэргэжилтэн	Нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй
3	Хурандаа В.Бат-Эрдэнэ Мэдээлэл үнэлгээний газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
4	Хошууч генерал М.Борбаатар ЗХЖШ-ын нэгдүгээр орлогч, ЦУСТГ-ын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	Хурандаа Ё.Цэрэндаваа УИХГ-ын дэд дарга бөгөөд штабын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
6	Хурандаа Ц.Цэвээнсүрэн ЕХИС-ийн тэргүүн дэд захирал	Гишүүн	Тодорхойгүй

Төлөвлөгөө, Биелэлт

	<b>Зохион байгуулах, ажил, арга хэмжээ</b>	<b>Биелүүлэх хугацаа</b>	<b>Биелэлт</b>
1	Батлан хамгаалахын удирдлагаас авилгалтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх асуудлаар шийдвэр гаргахад бүх талын дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх	Жилдээ	Тодорхойгүй
2	Засгийн газраас санаачилж, УИХ-д оруулах хуулийн төсөл болон хуулийн нэмэлт өөрчлөлт, засгийн газрын шийдвэрийн төсөлд саналаа хүргүүлэх	Тухай бүр	Тодорхойгүй
3	Авилгалтай тэмцэх ажлын төлөвлөгөөний биелэлтийн тайланг гаргаж, холбогдох байгууллагад хүргүүлэх	Хагас бүтэн жилд	Тодорхойгүй
4	Авилгал, сахилгын зөрчилгүй тэргүүний хамт олныг шалгаруулж, үр дүнг тооцох	Жилдээ	Тодорхойгүй
5	Төрийн албан хаагчдын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг гаргах	2 сард	Тодорхойгүй
6	Авилгалын эсрэг сургалт семинарт оролцох	Жилдээ	Тодорхойгүй
7	Салбар комиссын хуралдааныг зохион байгуулж, дор дурьдсан асуудлыг хэлэлцүүлнэ. -тус зөвлөлөөс 2004 онд хийх ажлын төлөвлөгөө батлуулах -ЗХЖШ, БХИС-ийн авилгалтай тэмцэх салбар зөвлөлөөс 2004 онд хийсэн ажлын тайланг хэлэлцэх	1 сард  хагас бүтэн жилд	Тодорхойгүй
8	Авилгалтай тэмцэх салбар зөвлөлийн ажил байдалтай танилцах, салбар зөвлөлийн гишүүдэд аргазүйн зөвлөгөө өгөх	Улирал бүр	Тодорхойгүй
9	Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн байдалд үзлэг явуулж, зөвлөмж боловсруулан, байгууллага аж ахуйн нэгжид хүргүүлэх	Жилдээ	Тодорхойгүй
10	Яам, агентлаг, харъяа байгууллагуудад ирүүлсэн сахилга дэг журам, албан тушаалтнуудын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээлэл, өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлтийг нэгтгэн судалж, дүн шинжилгээ хийх, хэрхэн шийдвэрлэсэн байдалтай танилцаж, түүний мөрөөр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг төлөвлөх	Улирал бүр	Тодорхойгүй
11	Салбарын хэмжээнд авилгал үүсч болох шалтгаан нөхцлийг судалж, түүнд өртөж болзошгүй байгууллага, ажил албан тушаалын жагсаалтад өөрчлөлт хийх	Жилд	Тодорхойгүй
12	Авилгалтай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх асуудлаар мэдээ, сургалтын материалыг "Соёмбо" сонинд нийтлүүлэх	Сар бүр	Тодорхойгүй
13	Авилгалын эсрэг сурталчилгааг тогтмол хийж, анги салбар, байгууллагуудад сургалт зохион байгуулах	Жилд	Тодорхойгүй

• **Үйлдвэр худалдааны яамны зохицуулах зөвлөлийн тухай**

	<b>Нэрс, албан тушаал</b>	<b>Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг</b>	<b>Гүйцэтгэх үүрэг</b>
1	Д.Сүрэнхор Үйлдвэр худалдааны яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга	Зөвлөлийн дарга	Тодорхойгүй
2	Ш.Эрдэнэ Төрийн захиргаа удирдлагын газрын ахлах мэргэжилтэн	Нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй
3	Д.Ганболд ТЗУГазрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
4	Б.Баярсайхан мөн яамны Мэдээлэл, хяналт шинжилгээ үнэлгээний газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	Д.Дэлгэрцогт засгийн газрын хэрэг эрхлэх газрын ахлах референт	Гишүүн	Тодорхойгүй
6	Г.Алтанцэцэг Мөн яамны ТЗУГазрын ахлах мэргэжилтэн	Гишүүн	Тодорхойгүй
7	Д.Тогтохбаяр Монголын хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах нийгэмлэгүүдийн үндэсний холбооны	Гишүүн	Тодорхойгүй



- **Дэд бүтцийн яамны зохицуулах зөвлөлийн тухай**

	<b>Нэрс, албан тушаал</b>	<b>Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг</b>	<b>Гүйцэтгэх үүрэг</b>
1	Яамны төрийн нарийн бичгийн дарга Ц.Цэнгэл	Зөвлөлийн дарга	Салбар зөвлөлийн ажиллах журам, ажлын төлөвлөгөөг тус тус боловсруулан баталж, хэрэгжүүлэх
2	Нэр дурьдаагүй. Яамны хуулийн зөвлөх	Нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй
3	Нэр дурьдаагүй. Төрийн захиргааны удирдлагын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
4	Нэр дурьдаагүй. Мэдээлэл, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	Нэр дурьдаагүй. Түлш, эрчим хүчний бодлого, зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
6	Нэр дурьдаагүй. Зам, тээвэр аялал жуулчлалын бодлого, зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
7	Нэр дурьдаагүй. Барилга, хот байгуулалтын борлого, зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
8	Нэр дурьдаагүй. Мэдээлэл, холбооны технологийн бодлого зохицуулалтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй

#### Төлөвлөгөө, Биелэлт

Дараахь төлөвлөгөөг гаргасан ба биелэлтийн талаар дурьдаагүй байна. Харин үүнийг хариуцан хийх эздийг дурьджээ.

	<b>Төлөвлөсөн зүйл, хийх ажлын товч агуулга</b>	<b>Хугацаа</b>	<b>Биелэлт/хариуцах эзэн</b>
1	Авилгалтай тэмцэх салбар зөвлөл, түүний ажиллах журмыг сайдын тушаалаар батлуулах	03-р сар	ТЗУГ- Б.Махбал
2	Салбарын онцлогт тохируулан тодорхой зорилго зорилт дэвшүүлэх үндсэн дээр тусгай төлөвлөгөө гарган, хэрэгжүүлэх ажлыг нэн даруй зохион байгуулах	03-р сар	ТЗУГ- Б.Махбал
3	ТАХ-ыг хуульд заасан журмын дагуу сонгон шалгаруулж томилох, үйл ажиллагаа, ёс зүйд тогтмол хяналт тавих	Жилдээ	Төрийн албаны салбар зөвлөл-Б.Цэцэгсайхан
4	ТАХ-ын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хуульд заасны дагуу гаргуулах, тавих хяналтыг боловсронгуй болгох	Жилдээ	ТЗУГ-Б.Цэцэгсайхан
5	Хөтөлбөр хэрэгжүүлэх салбар зөвлөлийн хэвийн үйл ажиллагааг хангах зорилгоор зохих хөрөнгийг яамны төсөвт суулгуулах	07 сард	ТЗУГ- Ш.Сономдагва
6	ТАХ-ийн ажил үүргийн хуваарийг тодорхой болгох, хориглосон зүйлийг хуульд зааснаар мөрдүүлэх	04 сард	Яамны газрууд
7	Зөвшөөрөл, эрх олгох, бүртгэл хийх, хяналт тавих, шалгаруулалт хийх зэрэг асуудлыг шийдвэрлэх журмыг олон нийтэд ил тод байлгаж, түүнтэй танилцах боломжоор хангах	Жилдээ	Яамны газрууд
8	ХМХ-д гарсан болон иргэд байгууллагаас ирсэн авилгалын холбогдолтой өргөдөл гомдлыг шалгаж тодруулах	Тухай бүр	Яамны газрууд
9	Хүнд суртал, шат дамжлагыг багасгах	Тухай бүр	Яамны газрууд

10	Харилцаа холбоо шуудангийн үйлчилгээнд тусгай зөвшөөрөл олголт хуулийн дагуу явагдаж байгаад шалгалт хийх	10-р сард	Мэдээлэл холбооны технологийн бодлого, зохицуулалтын газар-Ж.Бат-эрдэнэ
11	Иргэний нисэхийн авилгалтай тэмцэх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх талаарх ИНЕГ-ын даргын илтгэлийг сонсох, дүгнэлт өгөх	08-р сард	Зам тээвэр, аялал жуулчлалын бодлого зохицуулалтын газар-Ж.Сэрээтэр

• Хүнс хөдөө аж ахуйн яам

	Нэрс, албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	Н.Батсуурь Төрийн нарийн бичгийн дарга	Зөвлөлийн дарга	Яамнаас олгож буй тусгай зөвшөөрөл, тендер зарлах, шалгаруулах ажиллагаанд хяналт тавьж ажиллах
2	Д.Жанцанхорол	Гишүүн	Төрийн албан хаагчдын хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг шинэчилж авах, яамнаас байгууллага, иргэдэд үзүүлж буй үйлчилгээний шуурхай байдлыг хангаж, шат дамжлагыг багасгах
3	Г.Даваадорж	Гишүүн	Төрийн өмч, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл тусламжийн ашиглалт, зарцуулалтын явцад хяналт тавьж ажиллах
4	Ш.Нямхүү	Гишүүн	Төрийн албан хаагчийн ёс дүрмэнд хяналт тавьж ажиллах
5	П.Цэдэнбал	Гишүүн	Төрийн албан хаагчийн орон байрны нөхцөлийг сайжруулах, орон сууцны зээлд хамруулах асуудлыг судалж, санал боловсруулан, банк санхүүгийн байгууллагад уламжлах\хөтөлбөртэй уялдаагүй\

Төлөвлөгөө, Биелэлт

Биелэлтийн талаар дурьдаагүй ба хариуцах эздийн нэрсийг бичжээ.

	Төлөвлөсөн зүйл	Хугацаа	Биелэлт
1	Авилгалтай тэмцэх талаар гарсан хууль тогтоомжуудыг яамны аппаратын ажилтнуудад таниулж сурталчлах	05-р сард	ТЗУГ
2	ТАХ-ийн хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг шинэчилж авах	02-р сард	Д.Жанцанхорол
3	ТАХ-ийг хуульд заасан журмын дагуу сонгон шалгаруулж томилох, үйл ажиллагаа ёс зүйд хяналт тавих, тогтвор суурьшилтай ажиллуулах тогтолцоог төлөвшүүлэх	Жилдээ	ТЗУГ
4	Яамнаас олгож буй зөвшөөрөл, тендер зарлах, шалгаруулах ажиллагаанд хяналт тавих	05-08-р сард	МХШҮГ. Н.Батсуурь
5	Төрийн өмч, төсвийн хөрөнгө, гадаадын зээл тусламжийн ашиглалт, зарцуулалтын явцад хяналт тавих	07-р сард	Г.Даваадорж
6	ТАХ-ийн ёс зүйн дүрмийн хэрэгжилтэнд хяналт тавих	Улирал бүр	Ш.Нямхүү
7	Яамнаас иргэдэд үзүүлэх үйлчилгээний шат дамжлагыг багасгах	06-р сард	Д.Жанцанхорол
8	ТАХ-ийн сургалт, ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг хангах хөтөлбөр төсөл боловсруулж, батлуулах	2-р улиралд	Д.Жанцанхорол, Ш.Нямхүү
9	ТАХ-ийн орон байрны нөхцөлийг сайжруулах, орон сууцны зээлд хамруулах асуудлыг судлах	2-р улиралд	П.Цэдэнбал

- **Байгаль орчны яам**

	Нэрс, албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	Я.Адъяа. Төрийн нарийн бичгийн дарга	Дарга	Тодорхойгүй
2	Г.Энхтүвшин. ТЗУ, хяналтын газрын дарга	Дэд дарга	Тодорхойгүй
3	Э.Хоролдаваа. байгаль ой, усны нөөцийн газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
4	С.Энхтүвшин. ус цаг уур, орчны шинжилгээний газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	Ю.Дэлгэрмаа. Стратегийн төлөвлөлт, удирдлагын газрын ахлах мэргэжилтэн	Гишүүн	Тодорхойгүй
6	С.Бахнаа. Санхүү төсвийн хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн	Гишүүн	Тодорхойгүй
7	А.Сайнбаяр. ТЗУ, хяналтын газрын мэргэжилтэн	Нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй

Төлөвлөсөн зүйл байхгүй байна.

- **Нийслэлийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлаас авч буй арга хэмжээ**

	Нэрс, албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	Г.Маналжав	Дарга	Нийслэлийн дүүргүүдэд авилгалтай тэмцэх ГХУСА33-ийн дэргэд дэд зөвлөл, харьяа газруудад салбар зөвлөл байгуулж ажлын төлөвлөгөө гарган ажиллах талаар чиглэл өгөх, нийслэлийн хэмжээнд авилгалын шалтгаан нөхцлийг тодорхойлох, шаардагдах хөрөнгийн асуудлыг 2003 оны төсөвт тусгах
2	Д.Цэрэндаш	Гишүүн	УИХ-ын 2002 оны 41-р тогтоолоор батлагдсан авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг сурталчлах
3	Ц.Болдсайхан	Гишүүн	Авилгалд өртөмтгий байгууллагуудад авилгалаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор урьдчилан сэргийлэлт хийх, мөн ажилтануудын ёс зүйн байдалд дүгнэлт хийх
4	К.Айнагүль	Гишүүн	Нийслэлийн хэмжээнд авилгалын шалтгаан нөхцлийг тодорхойлох
5	Г.Галсанпун цаг	Гишүүн	УИХ-ын 2002 оны 41-р тогтоолоор батлагдсан авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг сурталчлах
6	Ч.Баттогтох	Гишүүн	УИХ-ын 2002 оны 41-р тогтоолоор батлагдсан авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг сурталчлах
7	Ц.Эрдэнэбат	Гишүүн	УИХ-ын 2002 оны 41-р тогтоолоор батлагдсан авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг сурталчлах
8	Ч.Зоригтбаатар	Гишүүн	Авилгалд өртөмтгий байгууллагуудад авилгалаас урьдчилан сэргийлэх, мөн ажилтануудын ёс зүйн байдалд дүгнэлт хийх

Төлөвлөгөө, Биелэлт

	Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, зохиох ажил	Хэрэгжүүлэх хугацаа	Биелэлт
1	Нийслэлийн дүүргүүдэд авилгалтай тэмцэх ГХУСА33-ийн дэргэд дэд зөвлөл, харьяа газруудад салбар зөвлөл байгуулж ажлын төлөвлөгөө гарган ажиллах талаар чиглэл өгөх	1 сард	Тодорхойгүй
2	УИХ-ын 2002 оны 41-р тогтоолоор батлагдсан авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг сурталчлах	Жилдээ	Тодорхойгүй
3	Нийслэлийн хэмжээнд авилгалын төлөв байдлыг судалж шалтгаан нөхцлийг тодорхойлох	1 улиралд	Тодорхойгүй
4	Авилгалд өртөмтгий байгууллагуудад авилгалаас урьдчилан	Жилдээ	Тодорхойгүй



























- Аймгийн авилгалд өртөж болзошгүй агентлагуудад ажилладаг 64 ажилтанг судалгаагаар гарган хяналт тавьсан ба 4 удаа үзлэг шалгалт хийн 5640.0 төгрөгийн татварыг нөхөн оруулав.
- Авилгалаас урьдчилан сэргийлэх үүднээс өртөж болзошгүй төрийн ажилчдын дунд мэдээлэл хийсэн байна.
- Дээрхи ажлуудаас үүдэн тус аймагт аймгийн хэмжээнд гэмт хэрэг 78 хэргээр буюу 29 % -иар буурч гэмт хэрэг илрүүлэлтийн түвшин 4.3 % иар дээшилж 138.8 сая төгрөгний хохирол учруулсан 191 гэмт хэрэг гарсан бөгөөд авилгалын гэмт хэрэг гараагүй гэж дурджээ.

### 10. Завхан аймаг

- Монгол улсын авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 5 дахь заалтын дагуу авилгал, хээл хахуултай тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх асуудал эрхэлсэн зөвлөл байгуулж төлөвлөгөө чиглэлтэй ажиллаж байна гэсэн албан тоот ирүүлсэн боловч, төлөвлөгөө, хэрэгжилт, үйл ажиллагааны тайлан байхгүй байна.
- Тус албан тоотод авилгал хээл хахуултай холбогдсон мэдээ, мэдээлэл одоогоор иргэд байгууллагаас аваагүй болно. гэжээ.

### 11. Хөвсгөл аймаг

- Монгол улсын Их Хурлаас баталсан "Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 5.1 -ийн б-д заасны дагуу аймагт зөвлөл байгуулах асуудал аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн 2003.04.21-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцэж 39 дүгээр тогтоолоор авилгалтай тэмцэх үндэсний зөвлөлийн үүргийг аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн даргаар ахлуулан ГХУСА33-д хариуцсан юм."
- Аймгийн ГХУСА33-ийн 04 дүгээр сарын 3 дугаар хуралдаанаар аймгийн ГХУСА33 - н дэргэдэх авилгал , хээл хахуультай тэмцэх , түүнээс урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхэлсэн салбар зөвлөлийг байгуулж , авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжилтийг зохион байгуулж , хяналт тавин ажиллаж байна.

Авилгалтай тэмцэх хөтөлбөрийн гишүүдэд

Д/д	Албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг
1	Аймгийн ИТХ-ын тэргүүлэгчдийн дарга	Дарга
2	Аймгийн прокурор	Нарийн бичгийн дарга
4	Аймгийн аудитын газрын дарга	Гишүүн
5	Аймгийн шүүхийн ерөнхий шүүгч	Гишүүн
6	Аймгийн засаг дарга	Гишүүн
7	Төрийн сангийн хэлтсийн дарга	Гишүүн
8	Цагдаагийн хэлтэсийн дарга	Гишүүн





#### 14. Өмнө-говь аймаг

Монгол улсын Их хурлаас баталсан "Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн 5.1 -ийн б-д заасны дагуу аймагт зөвлөл байгуулан ажиллаж байгаа ба уг зөвлөлийн гишүүдэд дараахь нэр бүхий хүмүүс оржээ.

Д/д	Нэрс, албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	А.Үрчээ	Зөвлөлийн дарга	Зохион байгуулах, тайлагнах
2	С.Сумъяа	Орлогч дарга	Байгууллага бүрт ёс зүйг сахиулах, авилгалаас урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхлэх орон тооны бус зөвлөл байгуулж ажиллуулах\Зөвлөлийн нийт гишүүдийн хамт\
3	Г.Төмөртог о	Нарийн бичгийн дарга	1. Аймгийн хэмжээнд авилгалын талаар судалгаа явуулж шалтгаан нөхцөлийг арилгах, цаашид авах арга хэмжээний чиглэл зорилтыг тодорхойлох, 2.авилгалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд идэвхтэй ажиллаж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага иргэдийг урамшуулах\А.Үрчээгийн хамт\, 3. Байгууллагуудын дунд жил бүр тогтмол явуулдаг дэвжээ тэмцээнийг "Аюулгүй авилгалгүй орчинд амьдарцгаая" сэдвээр зохион явуулах 4.Авилгалтай холбоотой гарын авлага, материал бэлтгэж сум, байгууллага бүрт тараах
4	Ц.Сумъяа	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	Ж.Баярсүрэн	Гишүүн	Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд сүүлийн 10 жилд авилгалтай холбоотой болон хээл хахуулийн хэрэг зөрчлийн шалтгаан, нөхцлийг судлан, түүнийг арилгах арга хэмжээ авах\Д.Батмөнхийн хамт\
6	Д.Батмөнх	Гишүүн	Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд сүүлийн 10 жилд авилгалтай холбоотой болон хээл хахуулийн хэрэг зөрчлийн шалтгаан, нөхцлийг судлан, түүнийг арилгах арга хэмжээ авах\Ж.Баярсүрэнгийн хамт\
7	Ц.Жаргалтөгс	Гишүүн	Тодорхойгүй
8	Ж.Гамбаа	Гишүүн	Орон нутгаас олгох зөвшөөрөл, лицензийг аль болох цөөрүүлэх, зөвшөөрлийн тогтолцоог боловсронгуй болгоход анхаарах
9	О.Болдбаатар	Гишүүн	Тодорхойгүй
10	Д.Наранчимэг	Гишүүн	Орон нутгийн FM радиогоор тогтмол сурталчлах\Г.Төмөртог о, Ж.Бүдээ нарын хамт\

#### Төлөвлөгөө, биелэлт

Биелэлтийн талаар дурьдаагүй ба хариуцах эздийн нэрсийг бичжээ.

	Төлөвлөсөн зүйл	Хугацаа	Оролцох байгууллага	Биелэлт
1	Аймгийн хэмжээнд авилгалын талаар судалгаа явуулж шалтгаан нөхцөлийг арилгах, цаашид авах арга хэмжээний чиглэл зорилтыг тодорхойлох	2-р улиралд	Цагдаагийн хэлтэс, Хүний эрхийн төсөл	Тодорхойгүй
2	Байгууллага бүрт ёс зүйг сахиулах, авилгалаас урьдчилан сэргийлэх асуудлыг эрхлэх орон тооны бус зөвлөл байгуулж ажиллуулах	2-р улиралд	Сумдын зөвлөл	Тодорхойгүй
3	Авилгалтай тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд идэвхтэй ажиллаж байгаа төрийн	4-р улиралд	ЗДТГ	Тодорхойгүй



ба Монголын хууль цаазны уламжлал онцлог” зэрэг сэдвүүдээр цуврал нийтлэлүүдийг гаргасан байна. “Төрийн мэдээллийн төв” шинээр байгуулж, иргэдэд мэдээлэл байнга өгдөг болсон нь төрийн үйлчилгээг ил тод нээлттэй байлгах чиглэлд дорвитой ажил болсон байна. Дархан-Уул аймаг болон сум дундын шүүх шинээр батлагдан гарсан шүүгчдийн ёс зүйн дүрмийг хэвшүүлэн ажиллаж байгаа ба Сум дундын шүүхэд албан тушаалаа урвуулан ашигласан гэмт хэрэгт холбогдон нэг албан тушаалтан шалгагдаж байгаа ажээ. Өрийн албаны салбар зөвлөлөөс “Албан тушаалтны хөрөнгө орлогын мэдүүлгийн маягт, түүний бүртгэл, хадгалах журам”-ын дагуу гарган авч ажиллаж байгаа юм байна. Харин хэдэн хүнээс хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргуулан авч ажилласан тухайгаа дурдаагүй болно. Харин хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг гаргуулан авч хяналт тавин ажиллаж байгаатай танилцах шалгалт 11 байгууллагад хийснээс 6 нь хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг хуульд заасны дагуу хөтөлж байгаа нь тогтоогдсон ажээ. 2003 онд Аймгийн засаг даргын зүгээс гаргасан зорилтын дагуу “Төрийн албан хаагчийн харилцааны ёс зүй”, “Соёлтой харилцаа-амжилтын үндэс” зэрэг сургалтуудыг аймгийн ажилтан албан хаагчдад зориулан хийсэн байна.

### 16. Булган аймаг

Тус аймаг Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх салбар зөвлөлийг аймгийн ИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн 2003 оны 133 дугаар тогтоолоор баталж үйл ажиллагаа явуулж ирсэн байна.

Д/д	Нэрс, албан тушаал	Авилгалын ажлын хэсэг дэх үүрэг	Гүйцэтгэх үүрэг
1	Ц.Энхбат/ Аймгийн ИТХ-ын дарга	Зөвлөлийн дарга	Тодорхойгүй
2	М.Оюунбат/ Аймгийн засаг дарга	Орлогч дарга	Тодорхойгүй
3	Д.Батчулуун/ Аймгийн ЗДТГ-ын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
4	Б.Ширчиндорж/ Аймгийн аудитын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
5	П.Дамба/Аймгийн мэргэжлийн хяналтын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
6	Т.Батчулуун/ Цагдаагийн хэлтсийн дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
7	Ё.Бямбацэрэн/Аймгийн шүүхийн ерөнхий шүүгч	Гишүүн	Тодорхойгүй
8	Д.Дарьбазар/ Аймгийн ерөнхий прокурор	Гишүүн	Тодорхойгүй
9	Б.Ууганбаяр/ Гал түймэртэй тэмцэх газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
10	Н.Очиржав/Аймгийн ЗДТГ-ын СЭЗХТСХ-ийн дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй



11	Ж.Вычеслав/ ШШБА-ны дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
12	Х.Нямсүрэн/Тагнуулын хэлтсийн дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
13	Л.Эгиймаа/Боловсрол соёлын газрын дарга	Гишүүн	Тодорхойгүй
14	З.Хосбаяр/ Сум дундын шүүхийн ерөнхий шүүгч	Гишүүн	Тодорхойгүй
15	П.Ууганцэцэг/ Аймгийн ЗДТГ-ын ТЗХЗХ-ийн түшмэл	Гишүүн	Тодорхойгүй
16	Ш.Дариймаа/ Аймгийн ГХУСАЗЗ-ийн ажилтан	Нарийн бичгийн дарга	Тодорхойгүй

Тайланд төлөвлөгөөний дагуу ажлаа зохион байгуулж байгаа гэсэн боловч төлөвлөсөн ажлаа дурдаагүй болно. Аймгийн салбар зөвлөл нийт гурван удаа хуралдаж, ажлыг эрчимжүүлэх, орон нутгийн телевизээр мэдээлэл явуулах, нээлттэй утас ажиллуулах, шийдвэрийг сурталчлах, санал асуулга авах зэрэг 20 гаруй асуудлыг хэлэлцсэн байна. Энэ хүрээнд салбар зөвлөлөөс 180 хүнийг хамруулсан “Авилгал таны эргэн тойронд” сэдэв бүхий санал асуулга явуулсан ажээ. Аймгийн ерөнхий прокурор төр, төсвийн байгууллагын дарга эрхлэгч зэрэг 30 гаруй албан тушаалтанд авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр болон авилгал, хээл хахуулийн гэмт хэргийн талаар 1 цагийн сургалт ярилцлага хийжээ.

### Дүгнэлтүүд

- Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн дагуу бараг бүх яам, аймгууд авилгалтай тэмцэх зөвлөлийг байгуулсан байна.
- Эдгээр зөвлөлүүд нь үндсэндээ төрийн албаны хариуцлагатай ажилтнуудаас бүрдсэн байна. Тэдний ажлын чиг үүрэг тодорхойгүй байна.
- Төрийн бус байгууллага болон иргэний төлөөлөл эдгээр зөвлөлд байхгүй байна.
- Мөн зөвлөлүүд ямар нэг байдлаар ажлын төлөвлөгөө баталсан байна. Агуулгын шинжилгээнээс үзэхэд яам болон аймгуудын ажлын төлөвлөгөө “Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөртэй” бараг уялдаагүй байна.
- Зөвлөлүүдийн ажлын төлөвлөгөөний ихэнхи заалтууд цаг хугацаа заагаагүй, хариуцах эзэнгүй байна.
- Энэ нь төлөвлөгөөг үнэлж дүгнэх боломжийг алдагдуулж байна.
- Зарим газарт ухуулга яриа хийх, авилгалын хор уршигийн талаар теле нэвтрүүлэг хийх зэрэг ажлын эхлэл байгаа боловч энэ нь олон нийтэд хүртээл муутай, тэднийг анхаарлыг татахуйц хэмжээнд хүрээгүй байна.

- Авилгалтай тэмцэх зөвлөлүүд авилгалтай холбоотой тодорхой хэргийг бараг авч хэлэлцээгүй байна.
- “Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр” ажил улс орны хэмжээнд хэлбэрийн төдий явагдаж, бодит тодорхой үр дүн гараагүй байна.
- Засгийн газрын зүгээс ч энэ асуудалд ямар нэг байдлаар анхаарал хандуулаагүй байна.

**§ Бүлэг 2. АВИЛГАЛЫН ТАЛААРХ  
ОЛОН НИЙТИЙН САНАЛ БОДОЛ, ҮНЭЛГЭЭ**

**1. Монгол дахь авилгалын талаарх хүмүүсийн ойлголт**

Юуны өмнө бид Монголд авилгал хэрхэн тархсан талаар хүмүүсийн үзэл бодол, үнэлгээг тандсан бөгөөд энэ нь 1999 онд хойш буюу авилгалын талаарх явуулсан анхны санал асуулгаас хойш хэрхэн өөрчлөгдснийг харьцуулан үзвэл доорх дүр зураг гарч байна.

*Хүснэгт 1. Өнөөгийн Монголд авилгал хэр зэрэг газар авсан вэ?  
/1999 оны санал асуулгатай харьцуулсан байдлаар/*

	1999 он	2004 он
маш их дэлгэрсэн	48.8	35.7
ер нь дэлгэрсэн	44.2	53.2
тийм их биш ба дэлгэрээгүй	4.4	4.3
мэдэхгүй+хариулаагүй	2.6	6.8

Судалгаанд оролцогчдын дийлэнхи олонхи нь /88.9 хувь/ Монголд авилгал дэлгэрсэн хэмээн хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл судалгаанд оролцогчид нь нас, хүйс, боловсрол, намын харъяалал, оршин суух газар зэрэг нийгэм-хүн ам зүйн үзүүлэлтээсээ үл хамаарч нийтээрээ Монголд авилгал нийгмийн бодит үзэгдэл болж хувирсан гэж үзсэн юм. 1999 оны санал асуулгын дүнтэй харьцуулахад авилгалын тархалтын талаарх хүмүүсийн санал бодол төдийлэн өөрчлөгдөөгүй нь илт харагдаж байгаа болно. Мөн бүлгийн ярилцлагын явцад авилгал манай нийгэмд илт газар авсан түгээмэл үзэгдэл гэж олон нийт үзэж байгаа нь ч харагдаж байсан юм.

*Авилгал хот хөдөө аль ч газар байдаг зүйл, хотод их хөдөөд бага гэж ойлгож болохгүй, бүх шатанд байгаа зүйл, авилгалд автаагүй газар орон нутаг, байгууллага гэж өнөөдөр байхгүй, шат шатандаа авилгалд автсан ... Дорнод аймгийн холимог бүлгийн ярилцлагаас ... Авилгал өнөөдөр хавтгайрч нэлэнхүй болсон гэж боддог, хаана ч очоод ямар нэг ажил бүтээхэд нэг бол танил талаа бараадах, нэг бол гар цайлгаж, шан харамж өгөх болдог ... Улаанбаатар хотын Нарантуул захын наймаачдын бүлгийн ярилцлагаас*

Авилгалыг тодорхойлохдоо нийгмээс итгэл үзүүлж олгосон эрх мэдлийг амин хувийн ашиг сонирхолдоо урвуулан ашиглах гэж ерөнхий томъёолсон байдаг боловч олон нийтийн дунд түүний талаар янз бүрийн ойлголттой байдаг нь басхүү санал асуулгын дүнгээс харагдаж байна. Санал асуулгын эхэнд бид судалгаанд оролцогчдын

Хүснэгт 2. Авилгалын тухай ямар ойлголттой вэ?

	Хувь
Ажил хурдан бүтээдэг	13.5%
Албан тушаалаа урвуулан ашиглах, хүнд суртал	13.2%
Нийгэмд хортой зүйл, хууль бус үйл ажиллагаа	11.8%
Хээл хахууль өгөх	9.1%
Нийгэмд газар авсан	8.8%
Байх л зүйл	7.1%
Байх ёсгүй, тэмцэх хэрэгтэй	4.9%
Хууль сул амьдарлын түвшин муудсанаас	2.6%
Ухамсрын асуудал	2.1%
Хэлж мэдэхгүй	27.0%

Хүснэгт 2-оос үзэхэд хүмүүсийн нэг хэсэг нь авилгалыг хялбарчлан өнгөцхөн ойлгож, ихэвчлэн албан тушаалаа урвуулан ашиглах, хүнд сурталтай холбоотой нийгэмд газар авсан хортой нөлөөтэй үзэгдэл гэж үзэж байна. Нөгөө талаас авилгалыг ажлыг хурдан бүтээх чухал хэрэгсэл /13.0/ болон авилгал нь нийгэмд байх зүйл /7.0/ гэж үзэгсдийг хамтад нь авч үзвэл судалгаанд оролцсон таван хүний нэг нь авилгал нэг талаас заавал муу хор үр дагавартай байх ёсгүй, нөгөө талаас тийм ч гаж үзэгдэл биш гэсэн ойлголт ч манай нийгэмд төлөвшиж тогтсоныг харуулж байна. Үүнийг бид ихээхэн аюултай үзэгдэл гэж үзэж байна.

Санал асуулгийн үр дүнд олон нийтийн дунд ерөөс авилгал хэмээх ойлголтыг тодорхойлох, ойлгох талаар дээр дурдсанчлан эерэг сөрөг янз бүрийн хандлага гарсан бол бүлгийн хэлэлцүүлэг болон сурвалжлагын үед хүмүүс басхүү дээрх үзэгдлийг хэрхэн ойлгож буйгаа илэрхийлсэн юм. Түүнээс жишээ болгон хоёр аймгийн бүлгийн ярилцлагын дүнгээс сонирхож болно.

Ховд	Дорнод
<ul style="list-style-type: none"> <li>Хүнд юм өгөх гэсэн үг байх, ажлаа бүтээхийн тулд дарга нарт юм өгөхийг хэлдэг.</li> <li>Хууль бусаар орлого олох, өөртөө ашигтай зүйлийг хүнээс шаардахыг ойлгодог. /Холимог бүлгийн ярилцлагаас/</li> <li>Хүнээс шан шагнал авснаас үүсэх боловуу, гүйцэтгэх ёстой зүйлээ хийгээд цалин дээрээ мөнгө авна гэдэг бол авилгал</li> <li>Хуулийг ямар нэг байдлаар гажуудуулах хэлбэр юмуу даа</li> <li>Хуулинд заасан зүйлийг нь тэрнээс нь</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Авилга гэхээр арын хаалгыг ойлгодог, авилга гэдэг үгнээс илүү арын хаалга гэхээр ойлгогдоно</li> <li>Их хэмжээний мөнгө өгч байж л авилга болох байх</li> <li>Авилгалыг тодорхой хэлчихэж чадахгүй л байна. Түүнийг манай ард түмэн нэг сайн ойлгохгүй байгаа</li> <li>Арын хаалга мөнгө төгрөг өгөх авах гэдгийг авилга гэж ойлгож байгаа</li> <li>Хүн хэрэгцээгээ хуулиас гадуур хангах явдал байх, хүнд мөнгө болгох эрх мэдэл</li> </ul>

<p>эсрэгээр нь ашиглах явдал, өөрийгөө үнэд оруулж байгаа хэрэг</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Хүний хэрэгцээтэй холбоотой, хүний хэрэгцээ хязгааргүй, эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж буй хэрэг</li> </ul> <p>/Багш нар, багийн дарга нар, захиргааны мэргэжилтэн зэргээс бүрдсэн сэхээтний бүлгийн ярилцлагаас/</p>	<p>байдаг, жишээ нь эмнэлэгт хэвтүүлэх</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>Танил талаа харахаас эхлээд, мөнгөтэй хүний талд төрийн хүмүүс чинь орж байна шүү дээ</li> </ul> <p>/Дорнод аймаг холимог бүлгийн ярилцлагаас/</p>
---	--

Зөвхөн дээрх хоёр газрын хувьд бус авилгалын талаарх ойлголт нь бусад аймгууд хийгээд хотын бүлгүүдийн хувьд дээрхийн адил нийтлэгээр энгийн төсөөлөл байсан төдийгүй ерөнхийд нь авч үзвэл бүрхэгдүү, системтэй бус байгаа нь харагдаж байна.

Олон нийтийн хэвшмэл ойлголтоор авилгал бол ямар ч байсан хүмүүс ажлаа бүтээхийн тулд хэн нэгэнд шан харамж, шагнал өгч буй үзэгдэл бөгөөд энэ нь хэн нэгэн төрөөс өөрт олгогдсон эрх нөлөөг худалдаж хууль бусаар ямар нэг зүйлийг арын хаалгаар завших буюу хэн нэгэн шан харамж өгөх замаар өөрийн ажлыг арын хаалгаар ийнхүү бүтээх үзэгдэл болж байна.

Бид судалгааныхаа явцад авилгалын түвшинг байгууллагуудаар нь сонирхоход дараах байдал харагдаж байна / хүснэгт 3 /. Судалгаанд оролцогчдын үнэлгээгээр хамгийн их авилгалд автсан нь шүүх / 79.0% /, гааль / 78.5-79.6% /, прокурор / 76.9% / бөгөөд харин авилгалд харьцангуй бага өртсөн нь ерөнхийлөгчийн тамгын газар / 42.6% /, хувийн бизнесийн салбар, боловсрол, эрүүл мэндийн зэрэг байгууллагууд / 44.9-48.6% / байна. Энэхүү дүн 1999 оны байдлаас үндсэндээ ялгагдахгүй юм. 1999 оны санал асуулгын дүнгээс үзэхэд авилгалд хамгийн их автсан нь гаалийн байгууллага / 70.1% /, банк / 69.2% /, шүүх / 46.0% /, УИХ / 39.3% /, татварын алба / 39.0% /, харин авилгалд бага өртсөн нь ерөнхийлөгчийн тамгийн газар байлаа. Эндээс үзэхэд авилгал нь төрийн байгууллагуудад түгээмэл тархсан бөгөөд энэ таван жилийн хугацаанд авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр гарсан ч сөрөг хандлага хэвээр хадгалагдсаар байна.

Хүснэгт 3. Байгууллагуудад дахь авилгалын байдал

	Ихээхэн	Дунд зэрэг	байхгүй	Дундаж
44 шүүх	79.0	18.9	2.1	1.23
48 гааль /нисэх /	78.5	19.0	2.5	1.24
49 гааль /хил орчмын боомт /	79.6	16.5	4.0	1.24
45 прокурор	76.9	21.1	2.0	1.25
47 цагдаа /замынцагдаа /	71.2	26.0	2.8	1.32
46 цагдаа /хэв журамын /	70.6	26.0	3.4	1.33
58 татварын алба	67.6	27.5	5.0	1.37
57 газрын алба	66.8	28.4	4.9	1.38
43 нийслэл орон нутгийн захиргаа	63.6	33.0	3.4	1.40
37 улс төрийн намууд	63.7	32.0	4.3	1.41

42 төрийн өмчийн хороо	59.1	35.8	5.1	1.46
41 яам агентлаг	56.8	39.1	4.1	1.47
51 эмнэлэг улсын	55.5	38.2	6.3	1.51
38 УИХ	56.4	35.7	7.9	1.51
53 боловсролын байгууллага улсын	55.3	37.8	6.9	1.52
39 засгийн газрын танхим	55.8	34.7	9.5	1.54
59 өр барагдуулах байгууллага	53.7	37.7	8.6	1.55
56 банк	54.8	31.5	13.7	1.59
60 хөрөнгийн бирж	50.9	33.7	15.3	1.64
52 боловсролын байгууллага хувийн	48.0	37.0	15.0	1.67
55 бизнесийн байгууллага үйлдвэрлэлийн	44.9	41.7	13.5	1.69
54 бизнесийн байгууллага үйлчилгээ	45.3	39.6	15.1	1.70
50 эмнэлэг хувийн	48.6	33.0	18.5	1.70
40 ерөнхийлөгчийн тамгын газар	42.6	37.5	19.9	1.77

\*шкалын утга 1-ихээхэн, 2- дунд зэрэг, 3—бараг байхгүй

Фактор-анализын тусламжаар авилгалын хэв загварыг тодорхойлдог дараах таван бүлэг байгууллагуудыг тодруулсан болно / Хүснэгт 4 /. Нэгдүгээр бүлэгт төрийн захиргаа, улс төрийн намууд, орон нутгийн захиргаа гэх мэт байгууллагууд багтаж байна. Өөрөөр хэлбэл энэ бүлэг бол цэвэр улс төрийн болон захригааны институцийн авилгалын шинж байдлыг агуулдаг юм гэж үзэж болно. Дараагийн бүлэгт хувийн бизнесийн байгууллагууд орсон ба энэ нь бизнесийн хүрээний авилгалын хэв загварыг илэрхийлсэн юм. Гурав дахь бүлэг бол цагдаа, гааль зэрэг байгууллагуудаас бүрдсэн. Дөрөвдүгээр бүлэгт банк, санхүү, татварын газар, газрын алба зэрэг байгууллагууд багтдаг. Сүүлийн тав дахь бүлгийг прокурор, шүүхийн байгууллагууд бүрэлдэж байна.

Фактор-анализын энэхүү дүнгээс үзэхэд манайд авилгал нэлээд нарийн зохион байгуулалттай болж системт шинжийг агуулдаг болсон гэж дүгнэж болно. Шинжилгээний явцад илэрсэн авилгалд автсан таван бүлэг байгууллагууд бол нийгмийн үйл ажиллагааны тодорхой салбарыг бүрдүүлж авилгалын тодорхой хэлбэр / улс төр, бизнес, цагдаагийн г.м ./ - ийг төлөөлөх болсон нь илэрхий байна.

Хүснэгт 4. Авилгалд өртсөн байгууллагуудын фактор-анализын дүн

Rotated Factor Matrix	Фактор				
	1	2	3	4	5
39 засгийн газрын танхим	0.89				
38 УИХ	0.87				
37 улс төрийн намууд	0.57				
42 төрийн өмчийн хороо	0.57				
40 ерөнхийлөгчийн тамгын газар	0.55				
41 яам агентлаг	0.52				
43 нийслэл орон нутгийн захиргаа	0.42				









Төсвийнхөн ялгаагүй өөрсдийнх нь амьдрал хэцүү ш дээ, Жишээ нь манай багийн дарга хүмүүсийг өөр дээрээ саатуулах замаар л мөнгө олдог. Манай нэг найзын охин их сургуульд сурдаг, тэр хоёр жилийн өмнө явах болсон, тэгээд ядуу амьдралтай хүүхдийн төлбөрийг төрөөс даадаг гэдгийг дуулаад хорооныхоо засаг даргад 50000 төгрөг бас дээр нь нэг хонины мах өгч байж нэн ядуу гэсэн тодорхойлолтыг цохуулж авсан, энэ бол зөвхөн манай найз биш өөр хүмүүс ч өгсөн, иймэрхүү байдлаар гар харж асуудлыг удааж хүндрүүлдэг.

*С тэй хийсэн ярилцлага*

Судалгаанд оролцогчид авилгалын нэг бүлэг шалтгааныг төрийн албан хаагчдын эрх мэдэл, үүрэг хариуцлагын уялдаа холбоо сул, эрх мэдэл эзэмшихийн хэмжээгээр нийгмийн өмнө хариуцлагаа ухамсарлах явдал тааруу байгаатай холбож үзсэн. Албан тушаалтнууд эрх мэдэлтэй ч үүрэг хариуцлага хүлээдэггүй, нийгмийн өмнө ажил үүргээ тайлагнахгүй, наад зах нь орлогоо шударгаар мэдээлдэггүй байдал нь авилгалыг даамжруулж байна гэж тэд үзсэн болно.

Авилгалтай тэмцэх эрхзүйн таатай орчин үгүй, авилгалын эсрэг хуулийн боловсронгуй бус байдал нь энэхүү үзэгдэл цэцэглэн бий болох бас нэг томоохон шалтгаан болох нь харагдаж байна. Бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлагын үеэр авилгалтай тэмцэх эрхзүйн орчин хангалтгүй байгаа нь энэхүү гэмт хэрэг илрэхгүйгээр далдуур нийгэмд тархах үндэс болж, түүнчлэн нэгэнт илэрсэн авилгалын гэмт хэрэг хуулийн дагуу шийдвэрлэгдэх явцад саад учруулах болсон тухай судалгаанд оролцогчид ярьж байв.

Судалгааны явцад гарч ирсэн авилгалын үндсэн нэг бүлэг шалтгаан нь улс орон зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоонд элсэн орсонтой холбоотой гэжээ. Анкет судалгаанд оролцогчдоос улс орон зах зээлд орсноос, хүмүүс мөнгийг хэт шүтэх болсноос манайд авилгал дэлгэрч буй талаар хариулсан бол бүлгийн болон ганцаарчилсан ярилцлагын явцад ерөөс авилгал өгч авалцах нь манай нийгэмд тогтсон нэг хэм хэмжээ, жишиг болсон бөгөөд харин үүнд хүмүүс хүмүүс бүхнээс нэгдүгээрт мөнгө, эдийн ашиг сонирхлоо тавьж байгааг онцолж байлаа.

Ярилцлагын явцад хүмүүсээс хүнд суртлыг авилгалын нэг томоохон шалтгаан мөн гэж үзэн, байгууллагууд дахь шат дамжлаг, зөвшөөрлийн олон эрх мэдлийн шатлал нь хүнд суртлыг улам гааруулж, тэр хэрээр эрх мэдлээ ашиглан хүиүүст саад учруулах, эдийн засгийн хавчилтад оруулах нь элбэг болсон гэж тэд ярьж байв.

Авилгал авч өгөлцөх шалтгаан нь хүнд суртал гэж бодож байна. Хүний өдөр тутмын амьдралд тохиолддог захиргаа, эмнэлэг, сургууль, газрын, татварын, лицензний гээд хаа нэг газар руу ороход үүдний жижүүрээсээ эхлээд угтдаг түгээмэл харьцаа бол хүнд суртал шүү дээ. Хүнд шууд л хаан дээр ороод ирэв үү гэсэн сэтгэгдэл төрнө. Тэгээд л үүдний хүнд таарсан авилгалын хамгийн бага хэлбэрээс эхлээд өгөөд ажлаа ахиулж гарна даа. Би өөрийн жишээ хэлье, манай авгай төрөх гээд арай дээр болов уу гээд 1-р эмнэлэгт бүртгүүлэх гэтэл манайх ямар ч бололцоогүй, харьяалал руугаа яв гээд байснаа юм гаргаад өгөнгүүт бүртгээд л авч байгаа юм. Дараа нь яг төрөх гээд очсон байхад дуудлагын асрагч нь бас хөдөлж өгөхгүй, ааш гаргаад байхаар нь эхнэрээ бодоод чихрийн набор өгсөн чинь хөл нь хөнгөрөөд л явчихсан, хүн болгон өөр өөрийнхөө хүрээнд хүнд суртал гаргана. Энэ нь өөр өөрийнхөө авилгалын жишгийг бий болгож буй хэрэг

*/Улаанбаатар хот бүлгийн ярилцлагад оролцогчийн хувийн туршлага/*

### 3. Авилгалын үр дагаврын талаарх хүмүүсийн үнэлгээ

Авилгалын нийгмийн үр дагаврын талаарх олон нийтийн санал бодол, байр суурийг судлахад сонирхолтой дүн ажиглагдаж байна. Олон нийт үзэж байгаагаар авилгал нь нийгмийн үр дагавраар нийгмийн тогтворгүй байдал /гэмт хэргийн өсөлт, баян хоосны ялгаа ихсэх / болон нийгмийн шудрага бус байдал бий болоход сөрөг нөлөөлөл үзүүлдэг юм / Хүснэгт 6 /.

Харин авилгалын сөрөг нөлөөг онцлохын зэрэгцээ респондентуудын үлэмжхэн хэсэг нь түүний эерэг үр дагаврыг дурьдаж байгааг анхаарч үзэх хэрэгтэй. Тухайлбал, авилгал нь ажил хэргийг хурдан бүтээхэд тустай гэсэн зүйлийг хариулагсдын 71.7 хувь, мөн хохирох хүнгүй / 35.4% /, хүнд суртлыг багасгахад ачтай / 34.8% / буюу гурван хүний нэг нь үзэж байгаа нь сэтгэл түгшээж байна. Энэ нь манай нийгэмд авилгалыг зөвтгөх явдал нь бодит болж, цаашид нийгэм бүхэлдээ авилгалын учруулж буй хор уршиг, сөрөөг нөлөөллийн талаар сурталчилгаа хүмүүжлийн ажил өрнүүлэхэд шийдвэртэй алхам хийх шаардлагыг тод гэрчилж байна.

Хүснэгт 6. Авилгалын үр дагаврын хүмүүсийн үнэлгээ

Үр дагавар	Тийм	яаж ч магадгүй	үгүй	Дундаж*
32 гэмт хэрэг өсөх хөрс суурь болно	76.3	19.2	4.5	1.28
26 хүний эрх зөрчигдөнө	77.0	17.8	5.2	1.28
31 баян хоосны ялгаа даамжирч нийгмийн байдал тогтворгүйтнэ	77.7	16.2	6.2	1.29
28 өмч хувьчлал шудрага бус явагдах магадлалтай	73.2	23.0	3.8	1.31
33 шудрага энэрэнгүй байдалд харшилна	75.8	16.3	7.9	1.32
24 ажил хэрэг хурдан бүтнэ	71.7	20.7	7.5	1.36
35 гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэл алдарна	70.7	21.9	7.4	1.37
25 иргэн хүнд материаллаг хохирол учирна	69.2	22.2	8.7	1.40
23 үндсэний аюулгүй байдалд хохирол учирдуулна	62.5	34.4	3.1	1.41
29 төр засаг хууль ёс ихээр хохирно	64.7	23.3	11.9	1.47
27 байууллагад материаллаг хохирол учирдуулна	52.1	33.5	14.4	1.62
34 хохирох хүн байхгүй аль аль нь хожно	35.4	24.6	39.9	2.04
30 хүнд сурталыг багасгана	34.8	18.1	47.0	2.12

/ шкалын утга 1- тийм, 2- яаж ч магадгүй, 3- үгүй /

Авилгал нь нийгэмд баян хоосны ялгааг даамжруулж, тодорхой бүлэг хүмүүсийн амжиргаанд хүндээр тусч байгаа талаар судалгааны явцад ярьсан юм. Бүхий л үйлчилгээг авахын тулд мөнгө хэрэгтэй болдог нь ядуу, амжиргааны дорой хүмүүсийг улам бүр доош нь түлхэж ядуурал гаарах нөхцөл мөн гэж үзсэн.

Авилгалын хор хөнөөл их, хүмүүсийг ядууруулахад их нөлөөтэй. Жишээ нь банкны зээлэн дээрээс харж болно. Хүүтэй мөнгөн дээрээ авилгал өгнө гэдэг ядуу хүнд илүү дарамт болно. 200000 мянгын зээл аваад тэндээсээ авилга өгвөл тэр нь багасна, одоо нөгөө бизнесээ яаж хийх вэ? Ганцхан энэ биш өөр олон байдлаар ядууруулж байна.

Ховд аймаг бүлгийн ярилцлагаас

Авилгал бол хуулийн хүрээнд ажил явагдахаа болиход хүргэдэг. Аливаа ажил дандаа хуулиас гадуур явагддаг. Манай байгууллагад гэхэд хоёр хүнийг ажилд авах гэтэл өмнө нь ирсэн мэдлэг боловсролтой хүнийг авчих ёстой байтал дараа нь ирсэн авилгал өгсөн мэдлэггүй хүнийг нь авах жишээтэй. Хуулийн хувьд албан тушаалд тэнцэх чавартай, шаардлага хангасан хүнийг шударгаар уралдуулаад авах ёстой шүүдээ, нөгөө чадвартай хүн, бас ажлын байр хохироод үлдэж байгаа юм.

Ховд аймаг бүлгийн ярилцлагаас

Авилгалын үр дагаврын талаарх олон нийтийн ойлголтод тэр нь ажил хурдан бүтээдэг гэсэн хандлага байгаа бөгөөд өнөөдөр авилгал өгөх нь аливаа хүн ажил төрлөө бүтээх нэг зайлшгүй гүйцэлдүүлэх ёстой үйлдэл болжээ.

#### 4. Монгол дахь авилгалын илрэх хэлбэрүүд: тархалт ба хувийн туршлага

Манай иргэдийн доорх үнэлгээнээс үзэхэд Монголд авилгал нь нийгмийн бүх салбарт түгээмэл болж төрийн дээд доод шатандаа нарийн зохион байгуулалттай болсон байна. Хуучин захиргаадалтын үед дэлгэрсэн албан тушаалтныг хоолонд урьж гар цайлгах, хамаатан садан, танил талаа өөд татах, албан тушаалаа хувьдаа ашиглах зэрэг хэлбэрүүд хавтгайрч нийгмийн амьдралын ердийн практик болсон гэж судалгаанд оролцогсдын талаас илүү хувь үзсэн байна.

Монголын нийгэмд авилгалын дараах хэлбэрийн тархалтын үнэлгээ

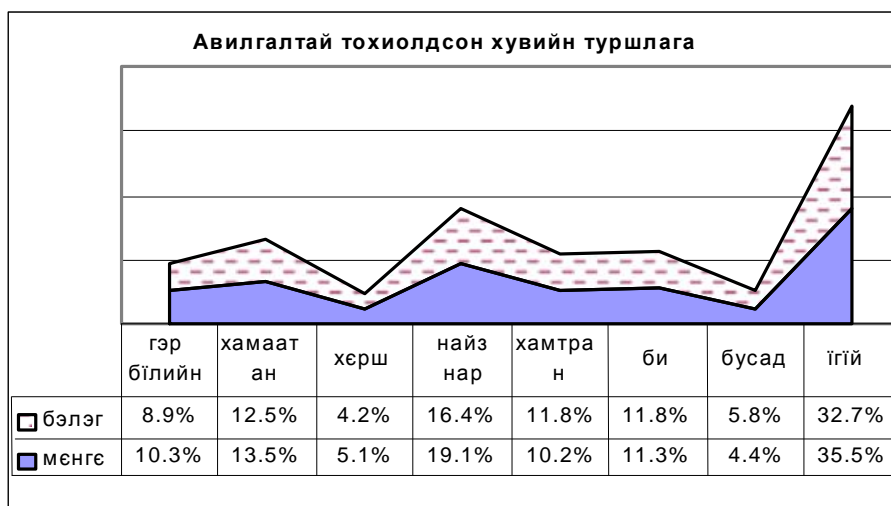
	Тун их түгээмэл /1/	Нийтлэг зүйл/2/	Цөөн /3/	Огт үгүй /4/	Дундаж
албан тушаалтныг хоолонд урьж бяцхан гар цайлгах	56.9	37.1	5.6	0.4	1.50
албан тушаалтан ах дүү хамаатан садангаа татах	58.7	33.3	6.7	1.3	1.51
албан тушаалтан ажил үүргээ ашиглаж өөрт таатай нөхцөлийн буй болгох	53.4	38.3	7.4	1.0	1.56
албан тушаалтанд томоохон д зүйлс өгөх	29.9	45.9	23.1	1.1	1.95
их хэмжээний мөнгө өгөх	32.1	37.0	29.2	1.8	2.01
төрийн албан тушаалтан гэмт хэрэгтнүүд хамсах	25.1	28.7	40.6	5.6	2.27

Манай нэг дүү өнгөрсөн жил хагалгаанд орох болсон юм. Тэгээд хэвтэх гэсэн чинь ор байхгүй гээд өөр эмнэлэгт оч гэсэн юм. Тэгэхээр нь хэдэн бор юм цуглуулж байгаад эмчид нь өгсөн. 40000 төгрөг өгсөн юм байна. Энэ бүхний эцэст сая нэг юм хагалгаанд орох болсон доо, Тэгээд бас ингээд зогсоогүй хагалгааны мөнгөнөөс гадна бас хагалгаанд орсон эмч сувилагч нарт бүгдэд нь тодорхой хэмжээгээр юм өгсөн.

Би биллярдны газар нээх санаатай зөвшөөрлийн бичиг хөөцөлдсөн боловч маш их зардал чирэгдэл болж байж бүтсэн. Өргөдлөө өгөөд дүүргээс комисс ирж байр шалгасан юм. Тэгэхэд нэг эрүүл ахуйн хүүхэн, нэг залуу цуг ирсэн байсан. Тэр хоёр байрыг маань агааржуулалт муу байна гээд зөвшөөрөл өгөхгүй гэсэн, би сайн гуйсан боловч огт халгаагаагүй, харин тэр залуу надад “100000 төгрөг өгчих би зөвшөөрлийн бичиг хийлгээд тамга дараад 7 хоногийн дараа жин тан болгоё” гэж хэлсэн би эндээс тэрийг нь өгөөд бичгээ авсан даа

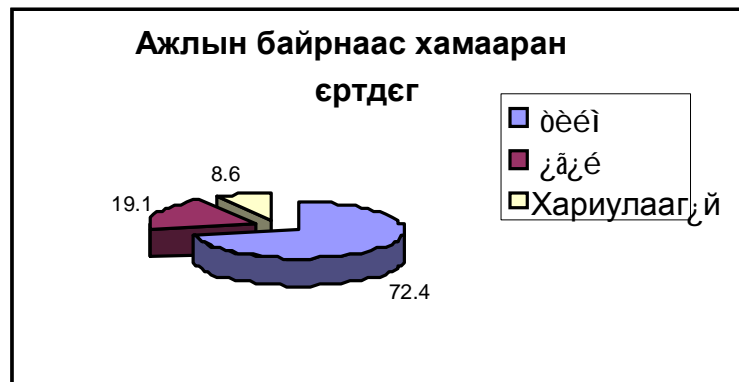
Би МУИС-д хүүгээ оруулахын тулд танилаараа дамжуулж 300000 мянган төгрөг өгсөн. Хүү маань конкурсдээд унасан юм. Би улсын сургуульд оруулсан болохоор тэр мөнгө ч яахав, бас улсын сургуульд орчихоор янз бүрийн хөнгөлөлт юманд хамрагдах боломжтой.

Авилгалын тархалтын хэмжээг тодорхойлох анхдагч нөхцөл нь авилгал, хээл хахуультай тохиолдсон иргэдийн өөрсдийн хувийн туршлага юм. Бидний санал асуулгад сүүлийн 2 жилд судалгаанд оролцогсод болоон тэдгээрийн ойр дотны хүрээний хүмүүс хэн нэгэн албан тушаалтанд бэлэг эсвэл мөнгө өгөх явдлыг судлаж үзлээ.



Санал асуулгын дүнгээс үзэхэд, судалгаанд оролцогсод болон тэдгээрийн ойр дотны танилын хүрээний дийлэнх буюу гуравны хоёр нь ямар нэг хэлбэрээр ажил бүтээхийн тулд хэн нэгэн албан тушаалтанд бэлэг эсвэл мөнгө өгч байсан гэжээ/График/.





Авилгалд хамгийн их өртөмтгий байгууллагыг нээлттэй асуултын тусламжтайгаар тодруулахад шүүх, хууль, цагдаа, гааль, боловсрол, эмнэлэг зэрэг байгууллагууд тэргүүлж байна / Хүснэгт 1 /. Энэ нь өмнө гарсан дүнгүүдийг дахин батлах нотолгоо гэж үзэж болно.

Хүснэгт 1. Авилгал, хээл хахуульд өртөмтгий байгууллагууд

Ранг	Байгууллага	Давхардсан тоогоор
1	Шүүх, хуулийн байгууллага	34.6%
2	Цагдаа	23.8%
3	Гааль	22.5%
4	Боловсролын байгууллага	21.5%
5	Эмнэлгийн байгууллага	16.4%
6	Төрийн захиргаа	8.2%
7	Татварын алба	7.6%
8	УИХ, улс төрч	4.4%
9	Прокурор	3.7%
10	Банк	3.6%
11	Засгийн газар	2.4%
12	Хилийн алба	1.6%
13	Газрын алба	1.3%

### Авилгалын төрөл, хэлбэр

Авилгалд өртөмтгий байгууллага, мэргэжлийн бүлгийг тодорхойлохын зэрэгцээгээр авилгал, хээл хахууль үүсгэх орчин болон амьдралын янз бүрийн нөхцөл байдлыг тодорхойлж хэв загварчлах нь авилгалаас урдчилан сэргийлэхэд чухал ач холбогдолтой юм. 1999 оны санал асуулгаар бид экспертын аргаар авилгалын нийгмийн байр сууриа бэхжүүлэх (social status pursuit corruption), “их гарын”, гэмт хэргийн буюу луйврын (syndicated corruption), улс төрийн лобби, уламжлалт шинжийн зэрэг үндсэн 5 төрөл хэлбэрийг тодорхойлсон.

Энэ удаагийн судалгаанд бид авилгалын хэлбэр, хэв загварчлалыг нийт судалгаанд оролцогсдын үнэлгээнд үндэслэн дараах дур зургийг гаргасан /Хүснэгт 2 /.

Бидний зохиосон модель нь нийт хэв шинжийн вариацийг 49.8 хувиар тайлбарладаг буюу өндөр магадлалтай болсон гэж үзэж болно. Үүнд:

1. Хамгийн түгээмэл авилгалын хэв маягт /хэв шинжийн 36.0 хувийг тайлбарлах чадалтай/ тусгай зөвшөөрөл лиценз авах, УИХ засгийн газраар тогтоол гаргуулах, тендэр шалгаруулалтанд нөлөөлөх, хувийн компани засгийн газрын захиалга авч ажил гүйцэтгэх зэрэг хэлбэрүүд бүрдүүлдэг бөгөөд ил, далд хэлбэрээр шийдвэрт шахалт үзүүлэх улс төрийн лоббитой холбон авч үзэж болно.
2. Хоёр дахь хэв маягийн авилгалыг “бизнесийнх” гэж нэрлэж болох бөгөөд газрын зөвшөөрөл олгох, хувьчлалд давуу нөхцөл олж авах, банкны хууль тогтоомжоос гадуур зээл олгох, ах дүү танил талаа албан тушаалд томилох дэвшүүлэх зэрэг хэлбэрүүд энэхүү хэв маягийг бүрдүүлдэг юм.
3. Авилгалын гурав дахь хэв маягт хилээр их хэмжээний бараа оруулах гаргах, хилээр машины наймаа хийх, спирт тамхи оруулах хэмээх гэмт хэрэг, луйврын шинжтэй төрлүүд ордог.
4. Тав дахь хэв маягт сургууль курс явуулах эрх олгох, хүүхэд сургуульд элсүүлэх, цэргийн албанаас чөлөөлөх гэх мэт төрлүүд ордог. Өөрөөр хэлбэл, энэ хэв маягийг нийгэмд байр суурь, статусаа бэхжүүлэхэд чиглэсэн авилгал гэж нэрлэж болно.
5. Эцэст нь УИХ-ын суудлын мөнгө, нам болон сонгуулийн ажиллагааг санхүүжүүлэх зэрэг хэлбэрүүд сонгуулийн авилгалын хэв маягийг бүрдүүлдэг байж болохоор байгаа юм.

Энэхүү типологийг өмнөх 1999 оныхтой харьцуулахад манай орны авилгалын тогтолцоо нь ерөнхийдөө бүрэлдэн тогтож хэвшсэн гэж үзэж болно. Уламжлалт шинжийн авилгалын хэлбэрийн оронд сонгуулийн авилгал тодорсон явдал үүнийг дахин нотлож байна.

Хүснэгт . Авилгалын төрлийн хэв маягчлал /типологи/

Factor	1	2	3	4	5
Тусгай зөвшөөрөл лиценз авах	0.79				
УИХ засгийн газраар тогтоол гаргуулах	0.64				
Тендэр шалгаруулалтанд нөлөөлөх	0.57				
Татвараас хөнгөлөх чөлөөлөх	0.56				
Эмнэлэгийн үйлчилгээнд давуу эрх эдлэх	0.52			-0.31	
Гаалийн байцаагчидад шалгуулах	0.32				
Газрын зөвшөөрөл олгох		0.74			
Гаалийн татвараас хөнгөлөх		0.59			





## Авилгалын түвшингийн индекс

Бидний санал асуулгаас олж авсан дүнгийг нэгтгэж Монголд байгаа авилгалын хэм хэмжээг дараах томъёоны дагуу тодорхойлоход оролдсон. 8 асуудлын авилгалын түвшинг илэрхийлэх позициудыг сонгож дундаж үнэлгээ гаргасан. Дараах томъёог хэрэглэсэн болно.

Томъёо: (Асуулт 61+ асуулт 37-60-ын дундаж утга+ асуулт 73а+ асуулт 73б+ асуулт 75+ асуулт 90+ асуулт 92+ асуулт 94) /10

Авилгалын индексийн дээд утга нь 10, доод утга нь 1 юм.  
Хүснэгт Авилгалын индекс

Асуултын дугаар	А с у у л т	Позици	х у в ь
75	Авилгалын хэргийн илэрүүлэлтийн түвшин	хангалтгүй	66,1
61	хөтөлбөрийн хэрэгжилт	хангалтгүй+хэрэгжээгүй	62,7
90	Авилгалын хандлага	өснө+хэвээрээ	95,0
92	Авилгалын тархалт	маш ба дэлгэрсэн	95.4
37-60	Авилгалд өртөгдсөн байгууллагуудын дундаж хувь	Их	60,2
73а	Хахууль өгөх хувийн туршлага	Гийм	77.3
73б	Бэлэг өгөх хувийн туршлага	Гийм	66,5
94	Авилгалтай тэмцэх хүсэл эрмэлзэл	мэдүүлэхгүй ба яриад өнгөрнө	68,8
Дундаж			69,9
А в и л г а л ы н и н д е к с ы н у т г а			74.0

Авилгалтай эрчимтэй тэмцэл хийж буй улс орнуудад авилгалын тархалт, өсөлтийг харуулах зорилгоор индекс бодож 100 хүртлэх хувиар тооцож үзлээ. Хэрэв тухайн индекс 100-д ойр байвал авилгалын индекс өндөр бөгөөд энэ талаар эрчимтэй тэмцэл хийх хэрэгтэй гэдгийг харуулдаг.

Авилгалын индексийг гаргахдаа судалгааны хэд хэдэн асуултуудын хариултыг нэгтгэн дүгнэж дундажлан үзэхэд 74.0 ( энэ нь үнэмлэхүй өндөр тоо ) байгаа болно.



Манай улсад авилгалын хэргийн илрүүлэлт доогуур байгаа гол шалтгааныг олон нийт эрх мэдэлтнүүдийн оролцоотой холбож үздэг юм /Хүснэгт 7/. Энэ нь 1999 оны байдлаас 9 пунктээр өссөнийг үзэхэд эрх мэдэлтнүүд авилгалд өртөгч, авилгалыг өдөөгч зонхилох хэсэг байсаар байгааг батлана. Юутай ч дээрх үр дүн нь төрийн өндөр албан тушаалтнуудын хариуцлага хүлээдэггүй, төрийн албаны ёс зүйгээ сахидаггүй, ажлаа үнэн зөв тайлагнах ба шударгаар асуудалд ханддаггүй зэрэг сул талыг харуулж байгаа бөгөөд үүнээс хамааран иргэдийн төрд үл итгэх байдал, хүнд суртал бүхий төрийн үйлчилгээнээс залхах, хүнийсэх байдал ажиглагдсаар байгаа юм.

... Өнөөгийн эрх баригчдын хяналтгүй төр, хэтэрхий хүнд суртлын үед авилга бүр гаарч байна. Ерөнхий сайд нь хүртэл өрөөндөө авилга авч өгдөг хүнийг оруулаад ярьж байснаа ил цагаанаар хэлээд байхаар арга ч үгүй юм даа.  
Иргэдтэй хийсэн фокус бүлгийн хэлэлцүүлгээс. Улаанбаатар хот

Хүснэгт 7. Авилгалын хэрэг илрэхгүй шалтгаан \1999, 2004 оныг харьцуулан үзэхэд\ / давхардсан тоогоор,% /

Шалтгаан	1999 он	2004 он
эрх мэдэлтнүүд оролцдог	64.7	73.8
Хавтгайрч ердийн үзэгдэл	40.2	63.9
Хууль хяналтын байгууллагынхан анхаардаггүй	31.2	45.6
Нарийн зохион байгуулалт	33.5	40.4
эрх зүйн орчин бүрдээгүй	-	31.3
Авилгалын талархи мэдээллийг мөнгөөр үнэлдэггүй	12.1	20.0

### Б. Байгууллагуудын үнэлгээ

Авилгалтай тэмцэж буй үнэлгээг байгууллагуудаар авч үзэхэд манайд авилгалтай тэмцэх байдал туйлын хангалтгүй түвшинд байгаа дүр зураг тодорч байна / Хүснэгт 7/. Байгууллагуудыг үнэлсэн олон нийтийн үнэлгээнээс харахад “хангалттай” гэсэн үнэлгээнээс “хангалтгүй” нь илт давсан бөгөөд дундаж утгаараа 2.12 - 2.59 хооронд, дунд үнэлгээнээс доош гарсан юм.

Хүснэгт 7. Авилгалтай хийж буй тэмцлийн үнэлгээ байгууллагуудаар /%/

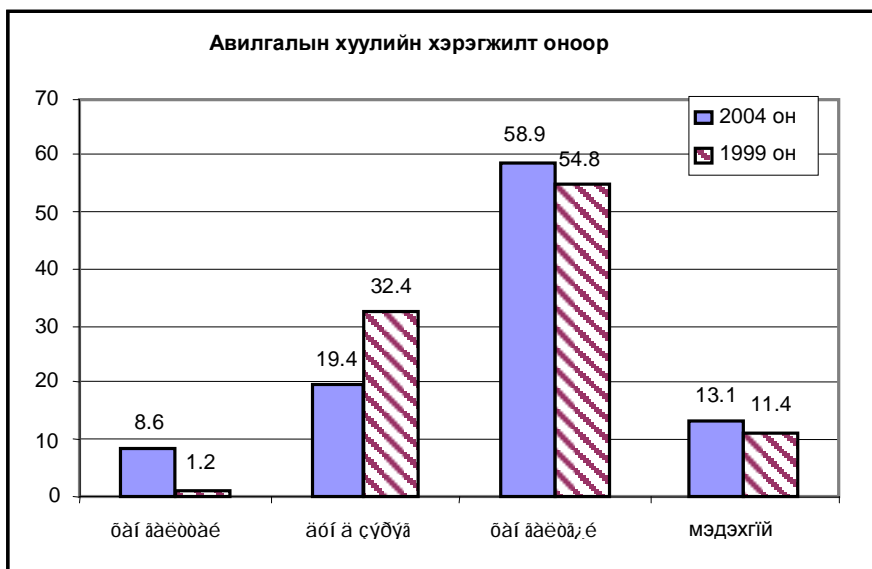
Б а й г у у л л а г а	Хангалттай	Дунд зэрэг	хангалтгүй	Д у н д а ж *
63 ерөнхийлөгч	24.9	38.4	36.7	2.12
70 хэвлэл мэдээлэл	24.4	37.9	37.7	2.13
62 УИХ	16.4	38.5	45.0	2.29
64 засгийн газар	15.2	34.7	50.0	2.35
66 төрийн хянан шалгах хороо	11.7	39.1	49.2	2.38
69 төрийн бус байгууллага	12.8	33.7	53.5	2.41
71 нийт иргэдийн зүгээс	12.9	29.9	57.2	2.44
68 цагдаагийн байгууллага	7.6	30.6	61.8	2.54
67 прокурор	6.5	29.6	63.9	2.57
65 шүүх	7.7	25.5	66.8	2.59

\*шкалын утга 1-хангалттай, 2- дунд зэрэг, 3—хангалтгүй

Хамгийн дээгүүр үнэлгээг Ерөнхийлөгч авсан нь энэ талаар хангалттай ажил хийснийг илэрхийлэхгүй, харин төрийн томоохон институци болох хувьд нь энэ талаар иргэдийн зүгээс итгэл хүлээлгэж буй хэрэг юм. Нөгөөтэйгүүр, авилгалтай тэмцэх мэргэжлийн гэх байгууллагууд /шүүх, прокурор, цагдаагийн байгууллага/ хамгийн дор үнэлгээ авсан нь нэг талаас нь манай Авилгалын эсрэг хуулийн боловсруулалт, түүний хэрэгжилт, манай нөхцөл байдалд тохирох эсэх, нөгөө талаас тухайн байгууллагуудын авилгалын илрэлд хайнга хандах хандлагаас шалтгаалсан байж болох юм. Иргэний нийгмийг төлөөлдөг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс бусад иргэд, төрийн бус байгууллагуудын авилгалтай тэмцэх оролцоо нь мөн доогуур үнэлэгдсэн ба цаашид эдгээрийг идэвхтэй татан оролцуулах талаар хойлшлуулашгүй алхмуудыг төлөвлөх шаардлагатай байгааг онцлон тэмдэглэе.

### 5. Авилгалтай тэмцэх эрх зүйн орчны үнэлгээ

1996 онд Авилгалын эсрэг хууль, мөн 2002 онд авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрөө батлан гарсан явдал нь авилгалын эсрэг тэмцэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой баримт бичгүүд болсон юм. Энэхүү хууль болон үндэсний хөтөлбөр батлагдаад нэлээд хугацаа өнгөрсөн ч өнөөг хүртэл түүний хэрэгжилт нь нийгэмд тодорхой бус, хангалтгүй, нааштай үр дүнд хүрч чадаагүй гэдгийг судалгааны дүн нотолж байна.



Жич: 2004 оны судалгаанд 5 баллын шкал хэрэглэсэн учраас харьцуулалтын зориултаар 3 баллын шкал руу хөрвүүлсэн болно.

Ингээд нийт респондентуудын зөвхөн 8.6 хувь нь Авилгалын эсрэг хууль болон Үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангалттай гэж дүгнэсэн байхад талаас илүү буюу

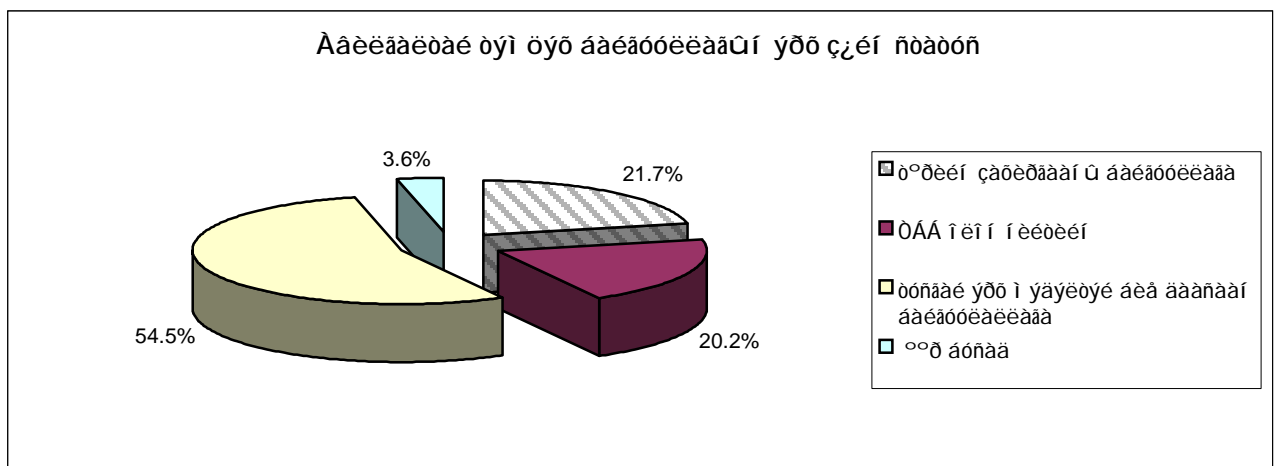


оролдлого ихэнхдээ бүтэлгүйтсэн нь авилгалтай тэмцэх байгууллагыг улс орны улс төр, эдийн засаг, түүх соёлын өвөрмөц нөхцөл байдлыг харгалзаагүйтэй шууд холбоотой юм.

1999 онд явуулсан судалгаанд респондентуудын дийлэнх олонхи /80.0%/ нь авилгалын эсрэг тэмцэх байгууллага Монголд шаардлагатай гэж хариулжээ.

Иймээс энэ судалгааны бас нэг чухал зорилт нь Монголд авилгалын эсрэг тэмцэх байгууллагын эрх зүйн байдал, гүйцэтгэж буй үүргийн талаарх олон нийтийн санал бодол, байр суурийг тодорхойлоход чиглэсэн.

Судалгаанд хамрагсдын дийлэнх буюу 54.4 хувь нь Монголд авилгалын эсрэг тэмцдэг байгууллага нь тусгай эрх мэдэлтэй бие даасан байгууллагын эрх зүйн статустай байх ёстой гэж үзсэн.



Үүнийг фокус бүлгийн хэлэлцүүлэгт орсон хүмүүс ч онцлон ярьж байсан.

Засгийн газар, төрийн байгууллагууд авилгалтай тэмцдэг. Тэр нь ямар ч үр дүн өгдөггүй. Тиймээс тусгай байгууллага байх нь зөвч юм шиг. Тэгэхдээ шүүх цагдаагаас хараат бус байх нь зүгээр юм шиг санагддаг.

Фокус бүлгийн хэлэлцүүлгээс. Улаанбаатар хот

Харин тухайн байгууллага харъяаллын хувьд төрийн захиргааны эсвэл төрийн бус байгууллага байх эсэх талаар судалгаанд хамрагсад харьцангуй жигд саналтай байгаа юм. /21.7% ба 20.2% тус бүр/. Эндээс үзэхэд, олон нийтийн дийлэнх хэсэг нь авилгалтай тэмцэх байгууллага нь төрийн захиргааны байгууллага болон олон нийтийн байгууллага биш, харин Гонг Конг, Сингапурын жишгээр тусгай эрх мэдэлтэй цагдаагийн шинжийг агуулсан байгууллагатай байх нь зүйтэй гэсэн санал бодлыг дэмждэг гэсэн дүгнэлт хийж болно.

Авилгалтай тэмцэх байгууллага ямар үүрэгтэй байх ёстой вэ гэсэн асуултад иргэд олон нийтийг авилгалтай тэмцэх тэмцэлд татан оруулах / 59.2% /, төрийн албан хаагчдын авилгал өртсөн байдалд хяналт тавих / 54.4% / болон авилгалын эсрэг сургалт, сурталчилгаа явуулах / 46.0% / зэрэг хэд хэдэн зүйлийг чухалчилж үзсэн юм.

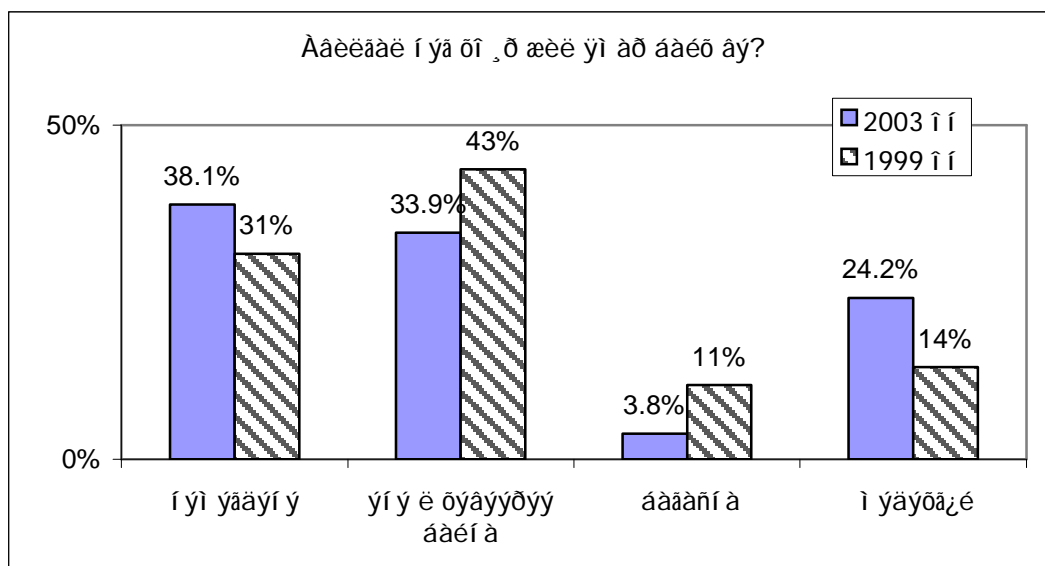
**Авилгалтай тэмцэхэд байгууллагын үүрэг**

/давхардсан тоогоор/

Иргэд олон нийтийг татан оруулах	59.2
авилгалд өртсөнд хяналт	54.4
сургалт сурталчилгаа	46.0
Холбогдох байгууллагаас шаардагдах	40.0
Авилгалтай тэмцэхэд туслах	31.2
Холбогдох байгуулагуудадад мэдээлэх	25.6
Гадаадын ТББ- тай хамтран ажиллах	15.2
Бусад	2.5

**8. Авилгалын талаарх олон нийтийн хүлээлт**

Авилгалын тархалтын талаарх олон нийтийн мэдрэмж, авилгалтай тэмцэх тэмцэлд олон нийтийн хүлээлт онцгой байр эзлэж байгаа бөгөөд манай судалгаанд хамрагсдын ердөө л 3.8 хувь нь ойрын нэг хоёр жилд багасна, 33.9 хувь нь энэ хэвээрээ байна, харин 38.1 хувь нь нэмэгдэнэ, 24.2 хувь нь мэдэхгүй гэж хариулжээ. 1999 оны судалгааны дүнтэй харьцуулахад олон нийтийн авилгал багасна гэсэн хүлээлт нэлээд буурч гутранги хандлагатай болсон нь эмзэг зүйл бөгөөд авилгал хэт даамжирсаныг харуулж буй хэрэг мөн.



Нас, хүйс, боловсрол, оршин суух газар хэмээх нийгэм- хүн амзүйн үзүүлэлтүүдийг үүнд анхаарч үзэх хэрэгтэй боловч иргэдийн улс төрийн үзэл бодол, намын дэмжлэг, харьяалал нь авилгалын цаашдын төлөв байдлын талаарх дүр зураглалыг харуулж өгч





**§ Бүлэг 4. ӨДӨР ТУТМЫН ХЭВЛЭЛИЙН МАТЕРИАЛД КОНТЕНТ АНАЛИЗЫН АРГААР ХИЙСЭН СУДАЛГААНЫ ДҮН**

Судалгаанд нийтдээ өдөр тутмын 4 сониныг сонгон авч авилгалын талаар гарсан материалуудад контент анализын аргаар тоон шинжилгээ хийлээ.

Баримт материалуудыг тоон утганд оруулан шинжилгээ хийхдээ дараах 5 зүйлийг анхаарсан. Үүнд Нэгдүгээрт тухайн мэдээллийн зохиогч, гарчиг, талбайн хэмжээ, зэрэг паспортын шинжтэй үзүүлэлтүүд, хоёрдугаарт авилгалын талаархи мэдээллийн хэлбэр агуулга, шинж чанар зэргийг судлан үзсэн. Гуравдугаарт Тухайн мэдээлэлд гарч байгаа авилгалын хэлбэр, төвшин зэргийн талаар ангилан судаллаа. Дөрөвдүгээрт авилгалын хэмжээ, холбогдсон хүний тоо, тухайн мэдээлэлд төсвийн байгууллагын ямар албан тушаалтан холбогдож байгаа эсэх, мөн авилгалтай холбоотой хүмүүсийн ажил эрхлэлт, авилгалтай түгээмэл холбогдож байгаа албан тушаал, мэргэжил, тавдугаарт иргэдийн авилгалд хандах хандлага зэрэг асуудлуудыг багцлан судаллаа.

**Нэг. Судалгааны түүвэр, мэдээллийн хэмжээний талаар**

Судалгаанд нийтдээ өдөр тутмын 4 сонин тухайлбал өнөөдөр, өдрийн сонин, Зууны мэдээ Монголын мэдээ зэрэг сонинд 2002 ба 2003 онуудад авилгалын талаар гарсан материалуудад контент анализын аргаар тоон шинжилгээ хийлээ. Ингэхдээ эдгээр сонинууд нь нэгдүгээрт харьцангуй бодитой зүйл нийтэлдэг, хоёрдугаарт нь төлөөллийн хувьд янз бүрийн улс төрийн хүчин, субъектуудын эрх ашгийг илэрхийлж байдаг зэргийг харгалзан үзсэн болно.

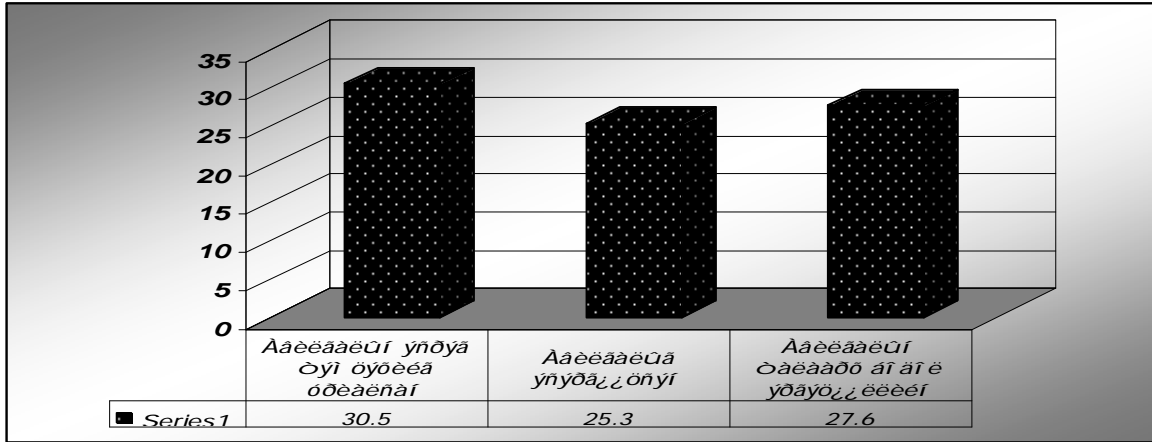
2002-2003 оны байдлаар тоон шинжилгээ хийсэн нийт сонинуудад авилгалын талаар 110007.35 см<sup>2</sup> талбай бүхий 192 материал хэвлэгдэн гарчээ. Эдгээр сонин тус бүрээр авч үзвэл:

	Өнөөдөр	Өдрийн сонин	Зууны мэдээ	Монголын мэдээ
Нийт талбайн хэмжээ	50837.5 см <sup>2</sup>	25722.1 см <sup>2</sup>	16300.4 см <sup>2</sup>	17147.35 см <sup>2</sup>
Нийт материалын тоо	59	55	45	33

Дээрх тоон дүнгээс авилгалын талаар хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд, ялангуяа сонин хэвлэлд нэлээд түгээмэл авч үздэг болохыг харж болно. Мэдээллийн хэмжээний зэрэгцээ, мэдээллийн төрөл хэлбэр, шинж чанар, хандлага, ач холбогдлын талаар нарийвчлан авч үзсэнээр бидний баримт бичгийн судалгааны зорилго хангагдана.



**Мэдээллийн шинж чанар.**

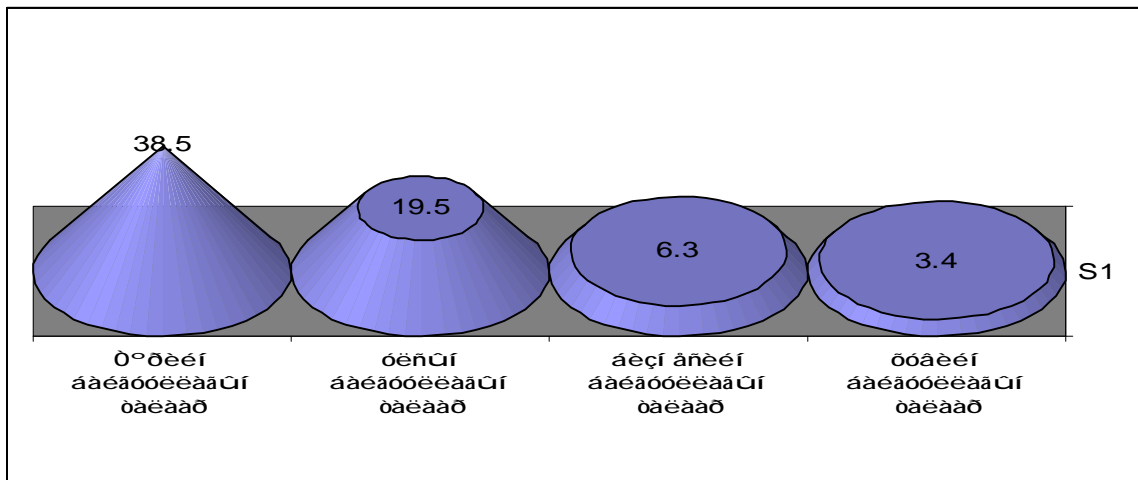


Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн давуу тал болох олон нийтийн санал бодолд нөлөөлөх чадварыг ашиглан, шинж чанарын хувьд авилгалыг үл тэвчих нийтлэлийн янз бүрийн хэлбэрүүдийг ашиглан нийтийн ухамсарт авилгал авах болон өгөхгүй байх үзэл санаа, ёс суртахууныг төлөвшүүлэх нь мэдээлэл 4 дэх засаглал болсон өнөө үед ихээхэн чухал гэдэг нь тодорхой билээ.

**Гурав. Авилгалын хэлбэр, төвшин,**

Судалгаанаас үзвэл авилгалд холбогдож байгаа байгууллагуудын хувьд 38,5 хувь нь төрийн байгууллагын талаар, 19,5 хувь нь улсын байгууллагын талаар, 6,3 хувь нь бизнесийн байгууллагын талаар, 3,4 хувь нь хувийн байгууллагуудыг тус тус дурдсан байна.

**Авилгалын илэрч буй хэлбэрүүд./байгууллагаар/**



Энэ нь зөвхөн олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийн онцлогтой холбоотой гэж үзэж болно. Санал асуулгын дүнгээс харахад судалгаанд оролцогчдын үнэлгээгээр хамгийн их авилгалд автсан нь шүүх / 79.0% /, гааль / 78.5-79.6% /, прокурор / 76.9% / бөгөөд харин авилгалд харьцангуй бага өртсөн нь ерөнхийлөгчийн тамгын газар / 42.6% /, хувийн бизнесийн салбар, боловсрол, эрүүл мэндийн зэрэг байгууллагууд / 44.9-48.6% / тус тус

байдаг нь тогтоогдсон. Хэдийгээр баримт бичгийн судалгаанд төрийн байгууллагын аль түвшинд авилгал их байгааг нарийвчлан өгүүлээгүй боловч, авилгалын эсрэг тууштай тэмцэх талаар уриалсан/30.5/ буюу авилгалыг нийгмийн сөрөг үзэгдэл болох хувьд нь эсэргүүцсэн /25.3/ нь сайшаалтай.

Баримт бичгийн судалгаанд дурдагдсан авилгалын талаархи мэдээллүүд нь төвшний хувьд 32,2 хувь нь улсын хэмжээний, 2,8 хувь нь орон нутгийн хэмжээний, 18,1 хувь нь тодорхой нэг байгууллагын хэмжээний, 10,2 хувь нь хувь хүний төвшинд гарсан байна.

Авилгал авах хэлбэрийг судлан үзэхэд дараах дүн гарч байна. Нийт мэдээллийн бараг гуравны нэг нь буюу 34,9 хувь нь авилгалын илрэх хэлбэр нь албан тушаалаа ашиглах гэсэн дүн гарчээ. Мөн 4,6 хувь нь харилцан ашигтай байдлаар тохирох гэж эерэгээр дүгнэсэн байхад 2,3 хувь нь танил тал харж ажил бүтээх нь авилгал гэж үзжээ. Харин бусад хэлбэр жишээлбэл бэлэг өгөх, хахууль, хуурч мэхлэх, мөнгө өгөх, тусламж дэмжлэг үзүүлэх хэлбэрүүдийг сонины материалд тавьдаггүй нь судалгаагаар батлагдсан юм.

#### **Дөрөв. Авилгалын хэмжээ, холбогдсон хүний тоо, албан тушаалтнууд**

Шинжилгээ хийсэн нийт материалын 25 орчим хувьд нь авилгалын талаар тодорхой тоо дурдагдсан байна. Тухайлан өгүүлэхэд 5 мянгаас 500 сая хүртэл төгрөг өгч авалцах буюу өгсөн, зээл авахад албан тушаалаа ашиглан зуучилсан хэргүүд энд дурдагджээ.

Авилгалын талаархи мэдээлэлд хийсэн шинжилгээнээс үзвэл нийт материалын 34 орчим хувь нь авилгал нь төрийн ямар нэгэн албан тушаалтай холбоотойг заасан байна. Үүнд 6,8 хувь нь гаалийн байгууллагын ажилтантай, 4 орчим хувь нь ерөнхий сайдтай холбоотой 3,4 хувь нь УИХ- гишүүнтэй, 2,3 хувь нь Засгийн газрын гишүүнтэй, 2,3 хувь нь шүүгч нартай, 5,1 хувь нь прокурортой, 2,3 хувь нь цагдаатай, 1,1 хувь нь эмч багш нар тус тус дурьдагдсан байна.

Мөн ямар хүмүүс авилгалд хамгийн өртөмхий байдгийг нарийвчлан судлахад 10,3 хувь нь төрийн түшээд, 7,4 хувь нь бизнесменүүд, 6,9 хувь нь гаалийн ажилтнуудыг, 3,4 хувь нь шүүгч нар гэснээр дээрх дүн давхар нотлогдож байгаа юм.

Авилгалтай холбогдсон хүмүүсийн 25,9 хувь нь төрийн байгууллагын ажилтнууд, 5,7 хувь нь хувийн байгууллагын хүмүүс, 4,6 хувь нь улсын үйлдвэрийн ажилчид, 4,6 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг авилгалтай холбогддог гэсэн дүн гарчээ.

#### **Тав. Авилгалд хандах хандлага**

Сонин хэвлэлээр авилгалыг эерэг зүйл болох тухай бичиж хүмүүст хүргэх нь ихээхэн сөрөг үр дагавартай болно. Ялангуяа олон нийтийн зүгээс авилгал бол ажил хэрэг бүтээдэг эерэг зүйл гэсэн төсөөлөл иргэдийн дунд цөөнгүй байгааг анкетын судалгааны үр дүнгүүд ч баталсаар байгаа юм. Үүний хамгийн хортой тал нь тухайн үзэгдлийг байх ёстой

мэт хүлээн зөвшөөрч, хүн бүрийн үйлддэг зүйл гэсэн төсөөлөл нийгэмд лавширахад хүргэдэг байна.

Судалгаандаа бид авилгалын талаархи мэдээллийг эерэг талаас нь авч үзсэн, сөрөг талаас тайлбарласан, мөн төвийг сахисан гэж хуваан үзсэн юм. Үүнд нийт мэдээлийн 92 хувийг дээрх шинж чанараар хуваан үзсэн юм. Ингэхэд 12 хувь нь авилгалд эерэг байдлаар, 31,4 хувь нь авилгал бол сөрөг үзэгдэл юм гэдэг хандлагаар бичигдсэн бол 47,1 хувь нь уг асуудлаар төвийг сахисан байр суурийг баримталжээ. Энэ нь өдөр тутмын сонин хэвлэлийн зүгээс нийтлэлийн бодлогодоо цаашид анхаарвал зохих зүйл мөн.

### **Баримт бичгийн судалгаанаас хийх дүгнэлтүүд**

- Сонины материалд хийсэн бичиг баримтын судалгааны дүнд түшиглэн дараах дүгнэлтүүдийг хийж болох юм. Юуны түрүүнд авилгал нь төрийн бага дунд албан тушаалтан төдийгүй засгийн газар толгойлж буй ерөнхий сайдыг ч тойроогүй даамжирсан нэн хурц нийгмийн өвчин болсон байна.
- Иймээс ч хүмүүсийн үзэл бодлыг олон нийтэд, үүгээрээ олон нийтийн ухамсарыг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэгтэй сэтгүүлчдийн хувьд ч авилгалын асуудлаар санаа зовнин хэрхэн яаж тэмцэх талаар тодорхой саналуудыг гаргасан байна. Гэвч зарим сэтгүүлчдийн авилгалтай холбоотой мэдээллийг гарган тавихаас айх, эсвэл хэт нэг талыг барих гэх мэт үйлдлээс хамааран баримт бичгийн судалгааны үр дүнг зарим талаар бууруулж болно.
- Олон нийтийн байнгын анхаарлын төвд байдаг болоод ч тэр үү, тогтмол хэвлэлд хийсэн баримт бичгийн судалгаагаар авилгал авсан, өгсөн гэх мэт уг асуудлыг тойрсон эргэцүүлэл, баримт, санал бодлууд ялангуяа төрийн байгууллагатай, улс төрийн албан тушаалтай ихэвчлэн холбогдсон байгаа нь анхаарал татаж байна.
- Авилгалын илрэх хэлбэрийг сонин хэвлэлд албан тушаалаа урвуулан ашиглах явдлаас үүдэлтэй гэж нийтлэг бичсэн байгаа болно.
- Баримтаас үзэхэд авилгалын хэрэгт холбогдсон ихэнх хүмүүс нь төрийн байгууллагын томоохон албан тушаалтнууд байгаа нь авилгалын эсрэг тэмцэхэд төрийн байгууллагын хүнд суртлыг арилгах нь ихээхэн ач холбогдолтой гэдгийг харуулж буй хэрэг юм.



анхаарлаа хандуулах гол асуудал нь тухайн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний заалт, хугацаа, хариуцах эзэн ихээхэн тодорхойгүй байсан явдал юм.

- Юуны өмнө АТҮХ-ийн хүрээнд аймаг, яамдаас олон тооны арга хэмжээ, үйл ажиллагаа хийснийг онцлон тэмдэглэе. АТҮХ-ийн хүрээнд бүх яамдад албан ёсоор ТАХ-ийн хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг гаргуулан авч хэвшсэн, авлигалд өртөж болзошгүй албан тушаалын жагсаалтыг гаргасан, түүнчлэн нийтийг хамарсан ажлууд болох хэвлэлийн бага хурал, сургалт, семинар, ухуулга сурталчилгаа, мэдээ таниулга зэргийг хийж гүйцэтгэжээ. Мөн НИТХ-аас энэ хөтөлбөрийн хүрээнд 500 иргэдийг хамруулан Авилгалын асуудлаар судалгаа хийсэн байна.
- Аймгуудад АТҮХ-ийн хүрээнд хийсэн ажлууд далайц хүртээмжээрээ ихээхэн үр дүнд хүрсэн байна. Хөтөлбөрийн хүрээнд дээрх аймгууд гарын авлага тараах, хууль тогтоомжийн талаар мэдээлэл хийх, тэмцээн зохион байгуулах, ТАХ-ийн ёс зүйн дүрмийг батлан хэрэгжүүлэх, мэдээлэл авах утас ажиллуулах, мэдээллийн төв ажиллуулах зэрэг олон арван ажлуудыг хийжээ. Энд Орхон аймагт гэхэд МУИС-ийн социологийн тэнхимтэй хамтран 5000 иргэдийн дунд “Авилгалын асуудлаар” социологийн судалгаа хийсэн, Хөвсгөл аймагт 530 өрхийн 5123 хүнд яриа хийж, санал хүсэлтийг нь авсан, Сүхбаатар аймагт 4480 хүнд яриа таниулга хийсэн зэргийг дурдаж болно.
- Яамд болон аймгуудад харилцан адилгүй, өөрсдийн үйл ажиллагааны онцлогийг тусгасан төлөвлөгөө гаргасан. Гэхдээ энд өгүүлэхэд төлөвлөгөө ба хөтөлбөрийн хоорондын уялдааны асуудал ихээхэн хүндрэлтэй зүйлийн нэг болоод байна. Нийт аймаг, яамдаас гаргасан төлөвлөгөөг уялдсан, уялдаагүй, холбоотой гэсэн гурван үндсэн хэсгээр авч үзсэн. Хөтөлбөртэй уялдсан байдлыг яамдад авч үзэхэд нийт 108 зүйл заалтаас 42 буюу 38,9 хувь нь уялдсан бол, 59,2 хувь нь ямар нэг хэмжээгээр холбоотой, үлдэх 2 орчим хувь нь уялдаагүй байна. Харин аймгууд нийт 135 заалтыг төлөвлөгөөндөө тусгаснаас 62,2 % буюу 84 заалт үндсэндээ уялдсан бол, холбоотой заалтууд 37 %-ийг, үлдсэн 1 хүрэхгүй хувь нь хөтөлбөртэй уялдаагүй байгаа болно.
- Төлөвлөгөөний биелэлт нь төлөвлөгөөг хэр зэрэг нарийвчлан хийсэн, хэрэгжилтийн явцыг тайланд хэрхэн тусгаснаар тодорхойлогдоно. Хөтөлбөрийн биелэлтийг тайланд өгүүлсэнээс үндэслэн дүгнэлт хийхэд яамдаас дэвшүүлсэн хөтөлбөрийн 22,2% нь биелсэн ( тайланд тусгаснаар ) бол, 4,6 % нь огт биелээгүй, харин тодорхойгүй үлдсэн заалтууд хамгийн их буюу 73,2 %-ийг эзэлж байна. Аймгуудад төлөвлөгөөний биелэлт харьцангуй өндөр ( яамдуудтай харьцуулахад ) 32,6 %-тай байгаа ба энэ нь нийт 44 зүйл



заалт юм. Мөн тодорхойгүй үлдсэн заалтуудыг аймагт авч үзэхэд 88 буюу биелсэн заалтаас даруй 2 дахин их байгааг харж болно. Харин биелээгүй заалт 2,2 %-тай байгаа нь нэлээд бага үзүүлэлт гэж хэлж болохоор байна.

*б. Санал асуулгын судалгаанаас дүгнэлт хийхэд*

- Судалгааны дүнгээс үзэхэд авилгал нь өнөөгийн Монголын нийгэмд өргөн тархсан, нэн түгээмэл үзэгдэл болох нь харагдаж байна. Судалгаанд оролцогчдын дийлэнхи олонхи нь / 88.9 хувь / Монголд авилгал дэлгэрсэн хэмээн хариулжээ. Өөрөөр хэлбэл судалгаанд оролцогчид нь нас, хүйс, боловсрол, намын харъяалал, оршин суух газар зэрэг нийгэм-хүн ам зүйн үзүүлэлтээсээ үл хамаарч нийтээрээ Монголд авилгал нийгмийн бодит үзэгдэл болж хувирсан гэж үзсэн юм.
- Санал асуулгад оролцогчдын дийлэнхи олонхи нь авилгал өргөн тархсан гэж үзсэн бол чанарын судалгаанд оролцогчид тэрээр нийгэмд ердийн зүйл бөгөөд хүмүүсийн харилцааны энгийн жишиг хэм хэмжээ болсныг онцолж байлаа. Хүмүүс энэ жишигт суралцахгүйгээр аж төрөх, аль нэг үйл ажил эрхлэхэд маш хүндрэлтэй болжээ.
- Судалгаанд оролцсон таван хүний нэг нь авилгал нэг талаас заавал муу хор үр дагавартай байх ёсгүй, нөгөө талаас тийм ч гаж үзэгдэл биш гэсэн ойлголт ч манай нийгэмд төлөвшиж тогтсоныг харуулж байна. Үүнийг бид ихээхэн аюултай үзэгдэл гэж үзэж байна.
- Авилгалын талаарх олон нийтийн ойлголт нь олон үзүүртэй, зөрчилт шинжтэй байна. Нийгмийн ухамсрын түвшинд авилгал гэж юу болох, тэр нь ямар хэлбэр, түвшингээр хэрхэн илэрч болох талаар мэдлэг хандлага маш сул төлөвшсөн байна.
- Судалгаанд оролцогчдын үнэлгээгээр хамгийн их авилгалд автсан нь шүүх / 79.0% /, гааль / 78.5-79.6% /, прокурор / 76.9% / бөгөөд харин авилгалд харьцангуй бага өртсөн нь ерөнхийлөгчийн тамгын газар / 42.6% /, хувийн бизнесийн салбар, боловсрол, эрүүл мэндийн зэрэг байгууллагууд / 44.9-48.6% / байна. Энэхүү дүн 1999 оны байдлаас үндсэндээ ялгагдахгүй юм. 1999 оны санал асуулгын дүнгээс үзэхэд авилгалд хамгийн их автсан нь гаалийн байгууллага / 70.1% /, банк / 69.2% /, шүүх / 46.0% /, УИХ / 39.3% /, татварын алба / 39.0% /, харин авилгалд бага өртсөн нь ерөнхийлөгчийн тамгийн газар байлаа. Эндээс үзэхэд авилгал нь төрийн байгууллагуудад түгээмэл тархсан бөгөөд энэ таван жилийн хугацаанд авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр гарсан ч сөрөг хандлага хэвээр хадгалагдсаар байна.

- Ерөнхийд нь авч үзвэл авилгал бол аль нэг төрийн албан тушаалтанд шан харамж өгч ажил хэргээ бүтээх явдал гэсэн төсөөлөл төдий хэмжээнд байна. Мөн авилгалын талаар эерэг ойлголт, хүлээлт байгааг тэмдэглэх нь зүйтэй. Авилгал нь ажил хурдан бүтээнэ, хүнд суртлыг багасгана гэхчлэн хариултууд нэлээд өндөр хувьтай байв. Энэ нь нэн түгшүүртэй үзэгдэл болно.
- Урьд өмнөх судалгаануудад авилгалд өртөгдсөн байдлаараа тэргүүлж байсан төрийн зарим институцууд энэ удаа ч жингээ хадгалсаар байна. Түүгээр зогсохгүй тэдгээр байгууллагуудад авилгал улам бүр гаар ч, цэцэглэн хөгжиж байгаа нь тодорхой байна.
- Хууль шүүхийн байгууллагууд, тухайлбал шүүх, цагдаа, прокурор, гаалийн, татварын хийгээд газрын алба зэрэг нь өнөөгийн байдлаар авилгалд идэгдсэн жишгээрээ хамгийн өндөр байгаа бол олон нийтийн зүгээс түүнийг үнэлэх үнэлгээ 1999 оноос хойш илт багассан байна.
- Санал асуулгын дүнгээс авилгалын голлох шалтгаануудыг хүчин зүйлийн шинжилгээний үндсэн дээр бүлэглэн үзэж болохоор байна. Үүнд хүмүүсийн амжиргааны түвшин доогуур, хэрэгцээгээ хангасан түвшин дорой байдал, ялангуяа төрийн албан хаагчдын/, авилгалтай тэмцэх хууль эрхзүйн орчны хос байдал, сул хөгжил, төрийн албан тушаалтны эрх мэдэл, хариуцлагын уялдаагүй байдал зэрэг бүлэг хүчин зүйл, шалтгаанууд орж байна. Харин чанарын судалгааны явцад дээрх шалтгаанууд илэрч байсны зэрэгцээ түүний дээр хүнд суртлын талаар нэлээд хэлэлцүүлэг өрнөж байсан юм. Төрийн байгууллагуудад хүнд суртал ноёрхож, төрийн албан хаагчдын ердийн зан үйлийн нэг шинж нь хүнд суртал болсон нь авилгал цэцэглэх нэг шалтгаан болж байгаа юм.
- Фактор-анализын дүнгээс үзэхэд манайд авилгал нэлээд нарийн зохион байгуулалттай болж системт шинжийг агуулдаг болсон гэж дүгнэж болно. Шинжилгээний явцад илэрсэн авилгалд автсан таван бүлэг байгууллагууд бол нийгмийн үйл ажиллагааны тодорхой салбарыг бүрдүүлж авилгалын тодорхой хэлбэр / улс төр, бизнес, цагдаагийн г.м ./ - ийг төлөөлөх болсон нь илэрхий байна.
- Судалгаанд оролцогсод авилгалын гол шалтгааныг ёс суртахууны доройтол буюу “хүмүүс мөнгийг хэт шүтэх болсон” / 74.5% /, шүүх засаглалын буруу үйл ажиллагаа буюу “хууль хяналтынхан авилгалын хэргийг шудрагаар шийддэггүй” / 74.2% /, төрийн албан хаагчдын тайлагнахгүй байдал буюу “ албан тушаалтнууд эрх мэдэлтэй ч хариуцлага хүлээдэггүй” / 73.8% / хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй / 70.4% / зэрэг зүйлүүдтэй голчлон холбон үзэж байгаа юм

- Авилгал нь нийгэмд олон үр дагаварыг төрүүлж байгааг олон нийтийн зүгээс онцлохын дээр түүний хохирлыг амсагчид хэзээ ч хууль шүүхийн өмнө эрх ашгаа сэргээлгэж, хохирлоо нөхөн төлүүлэх боломжгүйд ихэд эмзэглэж байна. Санал асуулгаас үзэхэд авилгал нь хүний эрхийг зөрчиж, эрх эрх чөлөөнд цаг ямагт халддаг, нийгэмд шударга ёс, хууль ёс, ёс суртахууны хэм хэмжээ унаж доройтоход хүргэж байна гэжээ. Мөн түүнчлэн улс эх орон болон иргэн хүнд материаллаг хохирол учруулж, нийгмийн тэгш бус байдал, ялгарлыг нэмэгдүүлж, ядуурлыг гааруулж байгаа нь судалгааны дүнгээс тодорхой байна.
- Судалгаанд оролцогчидоос олонхи нь авилгалын хэрэг илрүүлэлт манай улсад хангалтгүй байгаа гэж үзээд энэ нь нэг талаас авилгалын хэрэгт эрх мэдэлтэн, албан тушаалтнууд хамаатай байдаг буюу түүнийг илрүүлэлтэд эдгээр хүмүүс оролцдогтой нөгөө талаас авилгал өгч авалцах нь нийгэмд ердийн зүйл лугаа болсонтой тус тус холбоотой гэж үзжээ.
- Төрийн болон ТББ – ууд, иргэдийн авилгалтай тэмцэж буй байдалд олон нийтийн зүгээс өгсөн үнэлгээг сонирхвол дээрх сүбъектүүдийн авилгалтай хийх тэмцэл маш сул байна. Өөрөөр хэлбэл нийгэм тэр чигээрээ авилгалд хүлцэнгүй байж, түүнийг хүлээн зөвшөөрчээ гэж дүгнэхээр болжээ. Судалгаанд оролцогчдын зүгээс бас нэг хөндсөн асуудал бол авилгалтай тэмцэхэд ямар байгууллага байх талаар олон нийтийн хүлээлт юм. Судалгааны дүнгээс үзэхэд авилгалтай тэмцэх байгууллага нь төрийн захиргааны бус, ТББ ч бус харин тусгай эрх мэдэлтэй бие даасан байгууллага байх ёстой гэсэн хандлага олон нийтийн дунд давамгайл байна.
- Өнөөгийн байдлаар авилгалтай тэмцэх эрх зүйн орчны төлөвшил басхүү хангалтгүй гэж олон нийтийн зүгээс үнэлж байна. Авилгалтай тэмцэх үндсэн хүчин зүйл болсон түүний эрх зүйн орчны хувьд 1999 оноос хойш олон нийтэд мэдрэгдэхүйц хөгжил, өөрчлөлт гараагүй гэж хэлж болохоор байна. Авилгалын талаарх олон нийтийн эрх зүйн боловсрол маш хангалтгүй байгаа нь ч дээрх үнэлгээнд нөлөөлжээ.
- Судалгаанд оролцогчдын 80 гаруй хувь нь авилгал Монголын нийгэмд энэ хэвээрээ байх буюу цаашид өсөн нэмэгдэнэ гэж үзсэнээс дүгнэхэд өнөөдөр авилгалын эсрэг нийгмийн сэтгэл зүйн дархлаа үгүй, гутранги байдал бий болжээ.

### **Санал зөвлөмж**

- Авилгалтай хийх тэмцлийг хэлбэрдсэн байдлаас гаргаж, түүнд олон нийтийн анхаарлыг хандуулах
- Төрийн байгууллагуудын ил тод байдлыг дээшлүүлэх
- Төрийн албан хаагчдад тавих хяналтыг сайжруулах
- Хууль, хүчний байгууллагуудыг криминал үйл ажиллагаанаас дэс дараатайгаар гаргаж, тэдгээрийн дотоодод хяналтын бүтэц бий болгох
- Иргэдэд авилгалтай тэмцэх талаар сургалт сурталчилгаа хийх ажлыг эрчимжүүлж, авилгалын талаарх мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгох, хүлээн авах үнэлэх, хяналт тавих журам тогтоох
- Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн комисст иргэний төлөөлөл оруулах, иргэний төлөөллийн тоог нэмэгдүүлэх
- Иргэний нийгмийн байгууллагууд судалгааны байгууллага, нийгмийн ажилтнуудтай хамтран ажиллах
- Авилгалтай тэмцэх шинэ хуулийг нэн яаралтай батлан гаргах
- Авилгалтай тэмцэх тусгай байгууллага байгуулах, түүнд онц бүрэн эрх олгох

§ ХАВСРАЛТ.1

**А.Монгол улсын засгийн газрын яамдууд<sup>1</sup> дахь Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн байдал(мониторинг-үнэлгээ)**

	Утга	Комисс байгуулсан эсэх	Комиссын бүрэлдэхүүн		Төлөвлөгөө			Хийсэн үндсэн ажлууд			Төлөвлөгөөний хөтөлбөртэй уялдсан байдал	Төлөвлөгөөний биелэлт
			Төрийн албан тушаалтан	Иргэний Төлөөлөл	Заалт/үндэсний хөтөлбөрт тусгааснаар	Хугацаа	Хариуцах эзэн	Тайлан мэдээ	Авч хэрэгжүүлсэн тодорхой асуудал	Сургалт судалгаа		
1	ХЗДХЯ	Тийм	7	Байхгүй	5.1.б 4.г 7.е 3.е	2003. II, IV–р 2003 2003.10.15 2004.I-р	Т/н/б-ийн дарга Байхгүй Байхгүй Байхгүй	2	Веб хуудас хийсэн.	сургалт семинар	13 4 - 0	8 4 1
2	НХХЯ	Тийм	5	Байхгүй	5.1.б 3.е	2003.04.10 тодорхойгүй	Дэд сайд Тодорхойгүй	1	-	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй

<sup>1</sup> АЕХ: АНӨӨВ ба ҮИ-г аан даагааг өдүүгэе ай өй.

3	СЭЗЯ	Тийм	10	Байхгүй	5.1.б 2.а 5.1.д 2.в 3.б 3.д 5.1.г 3.ж 3к 5.1.д 7.е 7.ж	2003.10.28 2003.IV 2003.IV 2003-2004 2003 2003 2003 жил бүр, 2003 2003 2003 2003 2003 2003	ТЗУГ ТЗУГ ТЗУГ,ТСГ,СЗЗС ХБЗ Бүх газар ТЗУГ, ЗХХ ТЗУГ, ЗХХ Бүх газар ТЗУГ, ЗХХ ТЗУГ, ЗХХ ТЗУГ, ТСГ,СЗХАБЗГ ТЗУГ ТЗУГ, МХШҮХ	2	Хэвлэлийн бага хурал 23 удаа, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг шалгах ажил хийсэн.	2 удаагийн сургалт	33 12 1 20 7 -	26
4	ГХЯ	Тийм	6	Байхгүй	5.1.б 7.е 3.е	2003 жилдээ 2003.12	ТЗУГ ТЗУГ Хүний нөөцийн хэлтэс	1	Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргасан ба авилгалд өртөж болзошгүй албан тушаалын жагсаалт гаргасан.	5 удаагийн сургалт мэдээллийн ажил зохион байгуулсан.	7 2 - 5 3 -	4
5	БХЯ	Тийм	6	Байхгүй	5.1.б 3.е 7.е 2а	2003.02.05 02 сард жилд жилд	Дэд сайд н/б/д Ч.Батжаргал гишүүд н/б/д Ч.Батжаргал	1	-	-	13 4 1 8 - -	13

6	ҮХЯ	Тийм	7	2	5.1.б 3.е 3.а, в 5.1.д 5.2.в 3.а 5.2.г	2003 2003.II жилдээ жилдээ жилд 2 удаа жилдээ жилдээ	Төрийн н/б/д АТҮХ-ийн зөвлөл АТҮХ-ийн зөвлөл Яамны газрууд АТҮХ-ийн зөвлөл АТҮХ-ийн зөвлөл АТҮХ-ийн зөвлөл	1	Хууль тайлбарлах, мэдээллийн төв ажиллуулж байна.	-	11 6 - 5 - 1 10
7	ДБЯ	Тийм	8	Байхгүй	5.1.б 3.а,в 5.1.д	2003.03 жилдээ тухай бүр	ТЗУГ- Б.Махбал ТА-ны СЗ Яамны газрууд	1	-	-	11 4 - 7 - - 11
8	Хүнс ХААЯ	Тийм	5	Байхгүй	5.1.б 3.е 3.а,в,д 6.д 5.1.д 3.д	2003.02.02 2003.02 жилдээ 2003.07 2003.06 2003.II	ТА-ны салбар зөв. Д.Жанцанхорол ТЗУГ Г.Даваадорж Д.Жанцанхорол Ш.Нямхүү, П. Цэдэнбал,	1	-	-	9 6 - 3 - - 9
9	БОЯ	Тийм	7	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй	1	Хууль тогтоомж сурталчлах	Ухуулга сурталчилг аа хийсэн	- - - - - - -

10	Нийслэлийн ИТХ	Тийм	8	Байхгүй	5.1.б 7.е 2.а 5.2.г 5.2.е	2003.01.15 жилдээ 2003.I жилдээ жилдээ	Г.Маналжав, К. Айнагуль Гишүүд Г.Маналжав, К. Айнагуль Гишүүд Г.Маналжав	2	Хэрхэн ажиллах талаар 4 удаа үүрэг өгсөн. Яриа таниулга хийсэн байна.	Судалгаа хийсэн\500 хүн хамарсан\, мөн сурталчилгаа хийсэн.	11 4 - 7		6 - 5	
											Утга	Комиссын бүрэлдэхүүн	Төлөвлөгөө	Хийсэн үндсэн ажлууд
ЯАМДЫН НЭРС	Тийм Үгүй	Төрийн албан тушаалтан	Иргэний Төлөөлөл	Заалт/үндэсний хөтөлбөрт тусгааснаар	Хугацаа	Хариуцах эзэн	Тайлан мэдээ	Авч хэрэгжүүлсэн тодорхой асуудал	Сургалт судалгаа	НИЙТ/үүнээс Уялдсан Уялдаагүй Холбоотой	Биелсэн Биелээгүй Тодорхойгүй			
1	ХЗДХЯ	Тийм	7	Байхгүй	5.1.б 4.г 7.е 3.е	2003. II, IV–р 2003 2003.10.15 2004.I-р	Т/н/б-ийн дарга Байхгүй Байхгүй Байхгүй	2	Веб хуудас хийсэн.	сургалт семинар	13 4 - 9	8 4 1		
2	НХХЯ	Тийм	5	Байхгүй	5.1.б 3.е	2003.04.10 тодорхойгүй	Дэд сайд Тодорхойгүй	1	-	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй		



3	СЭЗЯ	Тийм	10	Байхгүй	5.1.б 2.а 5.1.д 2.в 3.б 3.д 5.1.г 3.ж 3к 5.1.д 7.е 7.ж	2003.10.28 2003.IV 2003.IV 2003-2004 2003 2003 2003 жил бүр, 2003 2003 2003 2003 2003 2003	ТЗУГ ТЗУГ ТЗУГ,ТСГ,СЗЗС ХБЗ Бүх газар ТЗУГ, ЗХХ ТЗУГ, ЗХХ Бүх газар ТЗУГ, ЗХХ ТЗУГ, ЗХХ ТЗУГ, ТСГ,СЗХАБЗГ ТЗУГ ТЗУГ, МХШҮХ	2	Хэвлэлийн бага хурал 23 удаа, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг шалгах ажил хийсэн.	2 удаагийн сургалт	33 12 1 20 7 -	26
4	ГХЯ	Тийм	6	Байхгүй	5.1.б 7.е 3.е	2003 жилдээ 2003.12	ТЗУГ ТЗУГ Хүний нөөцийн хэлтэс	1	Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргасан ба авилгалд өртөж болзошгүй албан тушаалын жагсаалт гаргасан.	5 удаагийн сургалт мэдээллийн ажил зохион байгуулсан.	7 2 - 5 3 -	4
5	БХЯ	Тийм	6	Байхгүй	5.1.б 3.е 7.е 2а	2003.02.05 02 сард жилд жилд	Дэд сайд н/б/д Ч.Батжаргал гишүүд н/б/д Ч.Батжаргал	1	-	-	13 4 1 8 - -	13

6	ҮХЯ	Тийм	7	2	5.1.б 3.е 3.а, в 5.1.д 5.2.в 3.а 5.2.г	2003 2003.II жилдээ жилдээ жилд 2 удаа жилдээ жилдээ	Төрийн н/б/д АТҮХ-ийн зөвлөл АТҮХ-ийн зөвлөл Яамны газрууд АТҮХ-ийн зөвлөл АТҮХ-ийн зөвлөл АТҮХ-ийн зөвлөл	1	Хууль тайлбарлах, мэдээллийн төв ажиллуулж байна.	.	11 6 . 5 . 1 10
7	ДБЯ	Тийм	8	Байхгүй	5.1.б 3.а,в 5.1.д	2003.03 жилдээ тухай бүр	ТЗУГ- Б.Махбал ТА-ны СЗ Яамны газрууд	1	.	.	11 4 . 7 . . 11
8	Хүнс ХААЯ	Тийм	5	Байхгүй	5.1.б 3.е 3.а,в,д 6.д 5.1.д 3.д	2003.02.02 2003.02 жилдээ 2003.07 2003.06 2003.II	ТА-ны салбар зөв. Д.Жанцанхорол ТЗУГ Г.Даваадорж Д.Жанцанхорол Ш.Нямхүү, П. Цэдэнбал,	1	.	.	9 6 . 3 . . 9
9	БОЯ	Тийм	7	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй	Байхгүй	1	Хууль тогтоомж сурталчлах	Ухуулга сурталчилг аа хийсэн	. . . . . . .

10	Нийслэлийн ИТХ	Тийм	8	Байхгүй	5.1.б 7.е 2.а 5.2.г 5.2.е	2003.01.15 жилдээ 2003.I жилдээ жилдээ	Г.Маналжав, К. Айнагүль Гишүүд Г.Маналжав, К. Айнагүль Гишүүд Г.Маналжав	2	Хэрхэн ажиллах талаар 4 удаа үүрэг өгсөн. Яриа таниулга хийсэн байна.	Судалгаа хийсэн\500 хүн хамарсан\, мөн сурталчилгаа хийсэн.	11 4 -	7 6 -	5
----	----------------	------	---	---------	---------------------------------------	--	--	---	---	---	--------------	-------------	---

**Б. Аймгууд<sup>2</sup> дахь авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн байдал. (мониторинг - үнэлгээ)**

АЙМГИЙН НЭРС	Комисс байгуулсан эсэх	Комиссын бүрэлдэхүүн		Төлөвлөгөө		Хийсэн үндсэн ажлууд			Төлөвлөгөөний хөтөлбөртэй уялдсан байдал	Төлөвлөгөөний биелэлт	
		Тийм Үгүй	Төрийн албан тушаалтан	Иргэний Төлөөлөл	Заалт /үндэсний хөтөлбөрт тусгаснаар	Хугацаа	Хариуцах эзэн	Тайлан мэдээ			Авч хэрэгжүүлсэн тодорхой асуудал
										НИЙТЛүүнээс уялдсан Уялдаагүй Холбоотой	Биелэгдсэн Биелэгдээгүй Тодорхойгүй

<sup>2</sup> Аой аай аүй, Ай дий а, Нүеүг а аеи аооауи ì аааоае өдүүаэ аи өи ì.

1	Увс	Тийм	5	Байхг үй	5.2.а 3.е 5.2.в 5.2.г 7.е 5.2.д	2003.04 200.1 жилдээ жилдээ улиралд жилдээ	Айтехмет Батжаргал Айтехмет Ажлын хэсэг Ажлын хэсэг Буянжаргал	1	Гарын авлага тараасан	2 удаа лекц яриа хийсэн	6 5 0 1	3 1 2
2	Өвөрханг ай	Тийм	10	3	5.2.а 7.е 7.ж 5.2.в 5.2.г	2003.03 2003.06 2003.II-III 2003,3,6, 10, 11 2003.II-IV	Д.Оюунсүрэн Д.Оюунсүрэн Т.Үржинпүрэв Тогтохсүрэн  Д.Оюунсүрэн	1	Хууль тогтоомжийн талаар мэдээлэл хийсэн байна	Судалгаа хийсэн\185\, 1400 хүнд 2 цагийн сургалт	18 8 - 10	- - 18
3	Орхон	Тийм	12	1	5.2.а 7.е  3.к 5.2.г 5.2.д  7.ж, 2.а	2003.02.25 жилдээ  жилдээ жилдээ 2003.II-аас  2003.II-аас	Ш.Ганбат С.Цэгмэд, Д.Наранхүү, В.Эрдэнэсолонг о Ш.Ганбат Х.Буянхишиг, Ц.Бадамсэд Х.Ганболд, С.Дэмбэрэлдор ж С.Цэгмэд С.Дэмбэрэлдор ж	3	Төрийн үйлчилгээний шуурхай байдлыг хангах жил – ийн хүрээнд явуулсан ажил	Судалгаа хийсэн\5000\ ТАХ-ийн ёс зүйн асуудлаар сургалт, сурталчилгаа, мэдээлэл хийсэн.	16 10 1 5	16 - -

4	Баян-Өлгий	Тийм	14	5	-	-	-	3	“Авилга-нийгмийн дайсан” Дэвжээ тэмцээн зохион байгуулсан.	Сонинд булан нээж сурталчилгаа хийсэн. Мэдээлэл хүлээн авах угас.	-	-
5	Сүхбаатар	Тийм	12	2	5.2.а 2.а, 7ж 3.е 4.г 7.е	2003.11.20 03 сард 04 сард 05 сард 06-08, 09 сард	Г.Үржин Ө.Хонгорзул Гишүүд Г.Амарсайн Хонгорзул, Янжмаа, С.Батсайхан	1	Холбогдох гарын авлага материалыг 13 сум, 56 байгууллага нэгжид хүргэсэн.	37 хүнд “Авилгалтай тэмцэх” сургалт, 4480 хнд яриа таниулга хийсэн.	13 10 - 3	6 - 7
6	Төв	Тийм	Байхгүй	Байхгүй	5.2.а 3.к 2.а 3.е  7.е  5.2.г	04 сард 04 сард II улиралд III улиралд  Жилдээ  07.26-нд	Зөвлөл Сумдын зөвлөл Аймгийн прокурор ТА-ны салбар зөвлөл Зөвлөлийн дарга, ТББ-ууд хамтран Холбогдох байгууллага, ГХУСАЗАЗ	1	Сумдад нэгдсэн зөвлөл хариуцуулан салбар зөвлөлийг байгуулжээ.	Зөвхөн лиценз зөвшөөрөл олгодог байгууллага, албан тушаалтнуудын хийж сулалгааг	21 10 - 11	- - 21

7	Хэнтий	Тийм	10	1	5.2.a 7.e 2.a 3.e	Байхгүй Байхгүй Байхгүй Байхгүй	Тодорхойгүй Тодорхойгүй Тодорхойгүй Тодорхойгүй	1	220 гаруй хүнд ажлын чиглэл өгсөн.	ТАХ, төсвийн 380 хүнд 6-8 цагийн сургалт хийсэн. Хөлөө сумдал	- 4 - -	4 - -
8	Дорноговь	Тийм	12	1	5.2.a 5.2.в 3.к 5.2.д 3.a 3.и 1.в 7.e  3.e 5.2.г	I улиралд Жилдээ Жилдээ Жилдээ Жилдээ Жилдээ Жилдээ II улиралд  II улиралд III улиралд	Б.Нямдорж Зөвлөлийн гишүүд Б.Нямдорж Ц.Бадиа Ж.Батсуурь М.Биндэръяа Зөвлөлийн гишүүд Б.Нямдорж, Д.Чулуунбаатар Зохицуулах зөвлөл Д.Чулуунбаатар	1	'	'	21 14 - 7	- - - 21

9	Говь-алтай	Тийм	Тодорхойгүй	Тодорхойгүй	5.2.a 7.e	Байхгүй Байхгүй	Тодорхойгүй Тодорхойгүй	1	Орон нутгийн ХМХ-ээр сумдыг 65 бүлэгт хуваан сурталчилгаа явуулж, хяналт шалгалт хийсэн.	Цагдаагийн байгууллагын бие бүрэлдэхүүнд 4 цагийн, хэсгийн төлөөлөгч нарт 2 цагийн сулгалт зохиосон	- - - -	- - -
10	Завхан	Тийм	Тодорхойгүй	Тодорхойгүй	-	-	-	-	-	-	-	-
11	Хөвсгөл	Тийм	10	1	5.2.a 3.e 3.к 5.2.г 3.б 4.г 6.к 7.ж	Байхгүй Жил бүр 02.15 Байхгүй Байхгүй Байхгүй Байхгүй Байхгүй Байхгүй 2003.06	Тодорхойгүй Тодорхойгүй Тодорхойгүй Тодорхойгүй Тодорхойгүй Тодорхойгүй Салбар зөвлөл	1	ТАХ-ийн ёс зүйн дүрмийг баталсан. Аян зохион байгуулж байгаа. ТАХ-ийн орлогын мэдүүлгийг гаргасан.	Семинар хийж, 73 баг, 503 өрхийн 5123 хүнд яриа хийж тэдний санал хүсэлтийг нь авсан байна.	17 7 - 10	2 - 15

12	Ховд	Тийм	17	Байхгүй	-	-	-	1	Ховд телевизээр ярилцлага хийж, төсөв төр захиргаа банкны 269 хүний хөрөнгө орлогын мэдээллийг галгалдан	Авилгалд өртөж болзошгүй албан тушаалтны судалгааг гаргасан байна	-	-
13	Архангай	Тийм	Тодорхойгүй	Тодорхойгүй	5.2.а	Аймгийн зөвлөл	Тодорхойгүй	1	Прокурорын газарт мэдээлэл авах утсыг ажиллуулж байна.	Иргэдэд 4 удаа хөтөлбөрийн талаар сургалт сурталчилгаа хийсэн.	-	-
14	Өмнөговь	Тийм	9	1	5.2.а 2.а 3.к 5.2.г  7.ж  5.2.д 2.г	2003.04 II улиралд II улиралд IV улиралд  III улиралд  III улиралд Улирал бүр	А.Үрчээ Г.Төмөртоогоо С.Сумъяа А.Үрчээ,Төмөрт огоо Ж.Баярсүрэн, Д.Батмөнх Ж.Гамбаа Г.Төмөртоогоо Д.Наранчимэг Ж.Бүдээ	1	Авилгалттай тэмцэх саналын ажиглуулж, өгч хуулийн зөвлөгөө өгч байна	ХМХРадио, сонин\-ээр дамжуулан иргэдэд мэдээлэл, таниулга хэргэн ажиллаж байна	8 5 - 3	2 2 4



15	Дархан-уул	Тийм	16	1	5.2.а	2003	Л.Гүнчин	1	Мэдээллийн төв ажиллуулж, сонин сэтгүүлд цуврал нийтлэлүүдийг хэвлүүлсэн. Авилгалын гэмт хэрэгт нэг хүнийг холбогдсоныг шалгаж, ёс зүйн дэглэмээ зөрчсөн хүнд халах шийтгэл	Авилгалын талаар иргэдэд байнга мэдээлэл өгч, ХМХ-ээр цуврал нийтлэл хэвлүүлж, ээ. Харилцааны соёлыг төлөвшүүлэх сургалтуудыг албан	-	6	-	-	6	-	-	
					2.г	Байхгүй	Тодорхойгүй											
					5.2.д	Байхгүй	Тодорхойгүй											
					3.к	Байхгүй	Тодорхойгүй											
					3.е	Байхгүй	Тодорхойгүй											
					7.е	Байхгүй	Тодорхойгүй											
16	Булган	Тийм	16	Байхгүй	5.2.а	Байхгүй	Тодорхойгүй	1	Нийт гурван удаа хуралдаж, ажлыг эрчимжүүлэх, орон нутгийн телевизээр мэдээлэл явуулах, нээлттэй утас ажиллуулах гм 20 гаруй	Авилгал таны эргэн тойронд судалгаа\1850 хийсэн. 30 гаруй төр төсвийн байгууллагын ажилтнуудад “Авилгалын	-	5	-	-	5	-	-	
					2.а	Байхгүй	Тодорхойгүй											
					7.е	Байхгүй	Д.Дарьбазар/аймгийн ерөнхий прокурор											
					5.2.в	I улиралд	Тодорхойгүй											
					7.е	Байхгүй	Тодорхойгүй											
					3.к	Байхгүй	Тодорхойгүй											

§ ХАВСРАЛТ.2

ӨДРИЙН СОНИН

	УЛИРАЛ	Мэдээний агуулга	Ямар мэргэжил, албан тушаал	Хүний нэр	Тодорхой баримтууд	Ямар төрлийн мэдээ	Авилгалын хэмжээ	Хэлбэр	Холбогдсон хүмүүсийн тоо	Талбай
1	1-р улирал	С.Оюун гишүүнтэй авилгалын талаар хийсэн ярилцлага	УИХ-н гишүүн	Жаргалсайхан		Ерөнхий				12,5:17
2		Махн-н бага хурлын гишүүн хулгайн хэрэгт холбогджээ	МАХН-н бага хурлын гишүүн	О.Шагдаржав	Цагдаагийн газар 500 мянган төгрөг өгсөн, шүүгч Оюунсүрэнгийн хүүхдийн сургалтын төлбөрийг төлсөн.	тодорхой	500,000•	Албан тушаалаа ашиглах	2	13:24
3		Ерөнхий сайдад авилгал өгөхийг завдсан тухай	Ерөнхий сайд	Н.Энхбаяр	АПУ-н төрийн мэдлийн хувьцааг 3-н багц болгохыг оролдсон.	тодорхой	500 сая •			9:17
4	2-р улирал	Ерөнхий сайд 500 сая төг-н хахуулийг ярьсангүй			Ерөнхий сайдад 500 сая • өгөхийг оролдсон.	Ерөнхий	500сая			22:17
5		Төрийн бүх шатанд ах дүү, найз нөхөд авгай хүүхдээ томилох боллоо				Ерөнхий				28:17
6		Мэдэгдэл				Ерөнхий				28:13

7	3-р улирал	Хирай тошио- той жаика-н талаар хийсэн ярилцлага	Мицүй вуссан ХК			Ерөнхий				12,5:17,5
8		Дэмбэрэлтэй хийсэн ярилцлага				Ерөнхий				17:13
9		“Хандив бол хахууль мөн” үзэл бодол	Төрийн албан хаагчид			Ерөнхий		Рекэт, хандив		24:21
10		С.Оюунтай 760 саяын тухай хийсэн ярилцлага	Ут-н гишүүд			Ерөнхий				25:13
11		Аалзны тор-3 үзэл бодол	Монгол газар хк-н захирал	Мянганбаяр	“Жиральд металз”-н 20 саяын хагасыг нь авсан.	тодорхой	10 сая•	Танил тал	2	2 нүүр
12	4-р улирал	Дэд бүтцийн сайдад бичсэн захидал	ИНЕГ-н ерөнхий инженер	Г.Даваа	“STMI” хк-с мөнгө авч шалгарулж, үр ашиггүй систем авсан	тодорхой	60000 сая доллар	Албан тушаал ашиглах	2	Тал нүүр
13		Авилгалын талаарх П.Цагаантай хийсэн ярилцлага	Төрийн байгууллагын албан тушаалтнууд			Ерөнхий		Албан тушаалаа ашиглах		19,5:18
14		760 сая төг-ий талаарх уих-н мэдэгдэл	УИХ-н гишүүд			Ерөнхий	1,2 сая •	Улсын хөрөнгө ашиглах	24	35,5:19
15		10 сая төг-н авилгалын хэргийг илрүүлээ	өмгөөлөгч	С.Базарсад	“Анод” банкнаас цагдаагийн нэрийг барьж мөнгө авсан	тодорхой	10сая •	залилан	2	Тал нүүр
16		Сэтгүүлчидтэй хамтарч авилгалтай тэмцэх болов	Төрийн өндөрлөгүүд, бизнесменүүд			Ерөнхий				

17		С.Оюун: авилгалтай парламентийн гишүүд тэмцэх хэрэгтэй				Ерөнхий				8:15
18		УИХ авилгалын эсрэг хуулийг хэлэлцэхээр болов				Ерөнхий		хуйвалдах		26:12
19		Засгийн газар авилгалтай тэмцэх байгууллагаас юунд хулчийсан юм бол	Уих-н гишүүд, бизнесменүүд, гег-н ажилтанууд			Ерөнхий		Албан тушаалаа ашиглах, луйвар		36:17,5

### ЗУУНЫ МЭДЭЭ

	Мэдээний агуулга	Ямар мэргэжил, албан тушаал	Хүний нэр	Тодорхой баримтууд	Ямар төрлийн мэдээ	Авилгалын хэмжээ	Хэлбэр	Холбогдсон хэмжээний	Талбай
1	МУ-н авилгалтай тэмцэх үндэсний зөвлөл хуралдлаа			Энэ оны 7-р сарын 4нд уих-с авилгалтай тэмцэх хөтөлбөрийг баталсан	Ерөнхий			21	12:17
2	Цагдаа нар дэлгүүр түц торгоод мөнгө авч байна	Иргэдийг гэмт халдлагаас сэргийлэх нийгэмлэг	Одгэрэл	СДД-н 16-р хороо Дамбадаржаагийн хүнсний дэлгүүрийг торгосон	Ерөнхий	5000	Албан тушаал ашигласан	1	13,5:13
3	Нийгэмд авилгалыг үгүй болгоход иргэний үүрэг оролцоог нэмэгдүүлэх	ТХШХ-ны дарга	Л.Жавзмаа санал бодол		Ерөнхий			1	48,5:17,5
4	Татварын ерөнхий газар, БЗД-н татварын ажилчид их хэмжээний зөрчил гаргажээ	Татварын ерөнхий газрын ажилчид	М.Баярмагнай И.Чулуунцэцэг	Монгод эсгий, эсгий гутал ХК-с татварын өрөнд авсан 11,7 сая төг-г төсөвт төлөөгүй	тодорхой	5,7сая төг 11,7 сая төг	Албан тушаал ашигласан	4	7,5:17
5	Авилгалын эсрэг төслийг санаачилж УИХ-д өргөн барив. Түүнийг авч хэлэлцлээ	УИХ-н гишүүд	С.Төмөр-Очир Д.Дэмбэрэл С.Оюун Ц.Оюунбаатар Д.Сугар		Ерөнхий			6	25,5:13
6	Авилгалын эсрэг хуулийн төслийг УИХ-р хэлэлцлээ	УИХ-н гишүүд	С.Төмөр-Очир		Ерөнхий			1	13:13

7	Эрүүл мэндийн улсын хяналтын алба хариуцлагагүй ажиллаж захирал нь улсын мөнгөөр машин авчээ	ЭМУХ-н албаны дарга	Ш.Оюунчимэг	Касснаас авсан бэлэн мөнгөний тооцоо хийгээгүй Машин авсан	Ерөнхий		Албан тушаал ашигласан	1	22:13,2
8	Авто машинаас хураасан мөнгөөр замаа засахгүй байна			өдөрт дунджаар 200-300 мянган төг-ний орлого Улаанбаатар санд очдог	Ерөнхий		Албан тушаал ашиглах		41,5:10
9	Гаальд хахууль өгдөг хүн гэж байдаггүй	ГЕГ-н дарга	Х.Баатар	1999 онд улсын төсөвт 75 тэр бум 2000 онд 108 тэрбум 2001 онд 3-н тэрбумаар илүү оруулна	Ерөний				36:20
10	Гаалийнхан улсын хөрөнгөөр гараа угааж мөнгө завшиж байна	Гаалынхан		Шалгалтаар 85,2 саяын зөрчил гарсан	тодрохой		Албан тушаал ашигласан		23:22
11	Батлан даалтанд гарсан хүнийг завшсан	БЗД-н прокурор СБД-н прокурор	Болрчимэг Батгэрэл Мөнхтуяа Туяа	150-н мян, 2сая төг завшсан	тодорхой	150-2сая төг	Албан тушаал ашигласан	4	16,5:19
12	Суалгаа хийж МУ бол авилгалд өртсөн орон гэжээ	Авилгалын эсрэг үндэсний хөтөлбөрийн дарга	Г. Даштүдэв Д.Сугар С. Төмөр С.Оюун Т. Бат-Өлзий	1999 оны судалгаагаар авилгал 73% өсчээ	тодорхой			20	15,5:17,5
13	Прокурорын хүчин чадлыг ашиглан сүлжээ байгуулж авилгалтай тэмцэе	ХЗДХ_ийн сайд	Нямдорж		Ерөнхий				34,5:34,5
14	Японы Мицуи Буссан хахууль авч	Дэд бүтцийн яамны	Ц. Сүхбаатар		Тодорхой	10,000д оллар	Албан тушаал	1	25,5:26

	тендерт ялсан	ажилтан					ашигласан		
15	Шуудан цахилгаан холбооны газарт хийсэн санхүүгийн шалгалт			Удирдлагтай холбоотой зөрчил илэрчээ	Тодорхой	49,000 доллар	Албан тушаал ашигласан		23:13
16	Гаалийн ажилтанууд хууль бусаар тарвагны арьс хил нэвтэрүүлэхийг завдав	Нарлаг монгол галт тэрэгний дарга 9_н үйлчлүүлэгч ийн хамт	Н.Тунгалагням	6242 ширэг тарвагны арьс 2002,9,26	тодорхой		Местээ ашигласан	10	6:9
17	Гаалийн байцайгч алт хууль бусаар хил нэвтэрүүлэхийг завдав	Гаалийн байцаагч	Б. Эрдэнэ чимэг С.Туяа		Ерөнхий	4 кг алт	Албан тушаал ашигласан	3	4,5:7,5
18	Цагдаагийн 3_н ажилтан спиртийн хэрэгт холбогдлоо	Цагдаагийн ажилтан	С. Эрдэнэ Ганхүү Чагнаа		Ерөнхий		Албан тушаал ашигласан	3	48:10
19	Хуурамч паспорт үйлдэж байсаныг цагдаагийнхан тогтоов	Цагдаагийн ажилтан архивч хүн	Д. Цацрал Б.Ууганбаяр		Ерөнхий		Албан тушаал ашигласан	2	6,5:8
20	Хариуцлаггүй 2 байцаагчийг ажилаас нь халжээ	Гаалийн ажилтан	С.Нарангэрэл С.Ламжав Ц.Баторших Ц.Балдорж		Ерөнхий			4	6,5:8
21	Авилгалын талаар лекц явуулна	Зориг сан			Ерөнхий				12:4,5
22	Хууль бусаар тарвагны арьс хил гаргахыг завдав	прокурор	Л.Эрдэнэ бат З.Уламбаясах Б.Ганболд Г.Ганбат Ж..Эхбаяр Г.Бадамсүрэн	Бадамсүрэнгийн нөхөр нь 10300 тавагны арьс хууль бусаар хил гаргахыг завдсан	Ерөнхий		Албан тушаал ашигласан	6	13:17
23	Модны хулгайд	Байгаль	Хүрэлсүх		Ерөнхий		Албан	3	28:20

	албан тушаалтанууд оролцож сөргөөр нөлөөлж байна	хамгаалагч , Байгаль орчны улсын байцаагч	Жамянжав Алтаншагай				тушаал ашигласан		
24	Дорнодын хил гааль, цагдаагийнхан авилгалд өртсөн	Гаалийн ажилтан	Ц.Цэдэвдорж А.Мөнхбаатар П.Чулуунбаатар Ч.Баярмаа А.Болд	Ц.Баярмаад холбогдох 1,5 тн спирт	тодорхой		Албан тушаал ашигласан	5	36:35
25	Хуурамч бичиг баримт хийдэг хүмүүсийг барьсан ба хураасан бичиг баримтийг зарж хувьдаа ашиглажээ	Цагдаагийн хэлтэсийн нягтлан	Энхсүрэн Б.Сарантуяа	100 ширэг гадаад паспортыг 12 саяар дамалсан	тодорхой		Албан тушаал ашигласан	2	20:30



## ӨНӨӨДӨР

	Мэдээний агуулга	Ямар мэргэжил, албан тушаал	Хүний нэр	Тдорхой баримтууд	Ямар төрлийн мэдээ	Авилгалын хэмжээ	Хэлбэр	Холбогдсон хүмүүсийн тоо	Талбай
1	Үл хөдлөх хөрөнгийн газартай холбоотой гомдол	үл хөдлөх хөрөнгийн газрын дарга	Д.Долгормаа	1999 онд нэг хүнийг 2 сар ажилд аваад 4,3 сая төг өгсөн	тодорхой	150сая төг-н зөрчил	Албан тушаал ашигласан		34:37
2	С.Дэмбэрэлтэй хүнд суртлын тухай хийсэн ярилцлага		С.Дэмбэрэл		Ерөнхий				26:49
3	МУ захиргааны шүүхтэй болсон нь авилгалтай тэмцэх том алхам болсон. Санал бодол		Т.Алтангэрэл		Ерөнхий				24:21
4	Авилгалын эсрэг засгийн газар хяналт тавих хэрэгтэй		С.Оюун		Ерөнхий				8:12
5	Аливаа зөвшөөрөл, лиценз авахад хэдэн төг зарцуулдаг вэ?				Ерөнхий				20:21
6	“авилгалын эсрэг” зохион бичлэг		Ч.Нэргүй		Ерөнхий				24:34
7	“авилгалын эсрэг” зохион бичлэг		Б.Төмөрпүрэв		Ерөнхий				24:34
8	Лиценз зөвшөөрөл авахын тулд танил тал мөнгөтэй байх шаардлагатай юу?	“саран авхай” нөхөрлөлийн эзэн	Н.Баярням	Сүүлийн үед цагдаа нар хүртэл орж ирээд 5-10 мян төг авах болсон	тодорхой		Албан тушаал ашиглан		34:36

9	“авилгалын эсрэг” зохион бичлэг		А. Дэлгэрмөнх Ш.Эрдэнэмөнх		Ерөнхий				75%
10	Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрт анхаарлаа хандуулна	УИХ-н дарга	С.Төмөрочир		Ерөнхий				14:35
11	“Авилгалын эсрэг” зохион бичлэг		Г.Оюунбаяр		Ерөнхий				17:24
12	“Авилгалын эсрэг” зохион бичлэг		Д.Чулуунбаатар Г.Жамьян		Ерөнхий				34:36
13	Ашигт малтмалын тухай хууль хэрхэн хэрэгжиж байгаа талаар... өгүүлэл	Алтны орд эзэмшигч, гаалийн ажилтан	С.Авирмэд	Сүүлийн үед алтны орд зарна, түрээслэнэ гэх мэт зар гарах болсон нь хууль зөрчиж байна	Тодорхой		Албан тушаал, местээ ашиглах		35:44
14	Авилгалын эсрэг тэмцэлд иргэд муу дүн тавилаа				Ерөнхий				34:36
15	Сэлэнгийн гаалиар их хэмжээний тос татваргүй орж ирснийг шалгана	Гаалийн айцаагч, ГГ-н дарга	Т.Нармандах Ж.Алтанжаргал	4-р сарын 22нд их хэмжээний хүнсний тос нууж хахууль өгөхийг оролдсон	тодорхой		Эрх мэдэл, албан тушаал	3	7:13
16	Хvүлийнхан авилга	Хvүлийнхан		56% нь авилгал	Ерөнхий				33:25
17	Тендэрийн асуудлаар их хэмжээний мөнгөн хахууль өгсөнийг шалгаж эхлэв	Японы “Мицуи” компани			Ерөнхий				6:8
18	Японы Мицуи компаниас хахууль авсан түшмэл хэн бэ?	Дэд бүтцийн яамны эрчим хүчний бодлого зохицуулалтын дарга	Ц.Сүхбаатар		тодорхой	8200 доллар	Албан тушаал ашиглаж	1	18:13 12:27

19	Авилгалтай тэмцэх хуралдаан болж цаашдын зорилгоо тодрхойлов		Бямбадорж		Ерөнхий				8:11
20	Авилгалын эсрэг ТББ байгуулж, төрийн удирдлагуудыг хянаана				Ерөнхий				6:6
21	Авилгалтай тэмцэхэд хэвлэл мэдээллийнхэнд их ач холбогдол өгөв		Ж.Бямбадорж		Ерөнхий				13:17
22	“өнөөдөр” сонин авилгалын эсрэг яг нэг жилийн өмнөөс тэмцэх болсон				Ерөнхий				16:16
23	УИХ-н гишүүд авилгалын эсрэг тэмцлийг манлайлах ёстой		С.Оюун		Ерөнхий				13:13
24	Авилгал бол тухайн хүний ухамсар, төрийн үйл ажиллагаанаас их хамаардаг		Професор Л. Дашням		Ерөнхий				16:47
25	Гаалийн ажилчдын талаар буруу мэдээлэл өгсөнийг залруулсан залруулга	Гаалийн байцаагч			Ерөнхий	1,5 сая төг 100сая төг	Албан тушаал местээ ашиглах		13:18

26	Нийслэлийн өмч хувьчлалыг толгойлж байсан хүн төв захын тендэрийг будилиантуулж авилгал авсан	өмч хувьчлалын дарга	Ц.Баасанжав		тодорхой	300 сая төг	Местээ ашиглаж	2	12:27
27	Авилгалын хэргийг цагдаа биш тусгай комисс шалгана		Б.Баттулга		Ерөнхий				12:16 13:32
28	Авилгалтай тэмцэх зөвлөл хуралдаж авилгалын эсрэг сэтгүүл зүйг хөгжүүлэх нь зөв гэж үзэв				Ерөнхий				11:12
29	Шүүх их авилгал авдаг				Ерөнхий				12:35

**Авилгалын талаарх олон нийтийн санал бодол**

«Социологийн академи» судалгааны төвөөс “Авилгал ба олон нийтийн санал бодол” сэдэвт социологийн судалгааг явуулж байна. Энэхүү судалгааны зорилго нь авилгалын талаарх олон нийтийн хандлагыг илрүүлж, улмаар авилгалтай тэмцэх үйл ажиллагаанд ач холбогдол бүхий мэдээллийг олж авах явдал юм. Тиймээс таны санал бодол бүхэн бидэнд үнэ цэнэтэй байх бөгөөд судалгааны дүнг нэгдсэн байдлаар ашиглана. Таныг судалгаанд идэвхтэй оролцож чин сэтгэлээсээ хариулахыг хичээнгүйлэн хүсье.

*/ Та судалгаанд оролцохдоо асуулт бүртэй танилцаж тохирох хариултыг сонгох буюу өөрийн хариултаа бичнэ үү /*

**ЯРИЛЦЛАГЫН ТЭМДЭГЛЭЛ**

Судалгааг \_\_\_\_\_ (он/ сар/ өдөр) явуулав. Ярилцлага хийсэн  
.....

Аймаг/ хотын нэр.....

Сум/ дүүргийн нэр.....

Баг/ хорооны нэр.....

1. Таны нас: (.....)
2. Таны хүйс: 1. эр  
2. эм
3. Таны боловсрол:
  1. Дээд
  2. Тусгай дунд, коллеж
  3. Дунд
  4. Бага
  5. Боловсролгүй

4. Та ямар ажил буюу үйл ажиллагаа эрхэлдэг вэ?		5. Та аль салбарт ажилладаг вэ?	
1	Төрийн удирдах ажилтан	1	Үйлдвэрлэлийн
2	Бизнесийн удирдах ажилтан	2	Худалдааны
3	Төрийн албан хаагч	3	Нийтийн аж ахуйн
4	Хувийн байгууллагад албан хаагч	4	Банк, санхүү, даатгалын
5	Ажилчин	5	Хөдөө аж ахуйн
6	Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	6	Боловсролын
7	Гэрийн ажилтай / 6-р асуулт руу шилжинэ үү/	7	Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын
8	Тэтгэвэрт / 6-р асуулт руу шилжинэ үү/	8	Төрийн захиргааны
9	Ажилгүй / 6-р асуулт руу шилжинэ үү/	9	Төрийн үйлчилгээний
10	Оюутан, сурагч / 6-р асуулт руу шилжинэ үү/	10	Төрийн тусгай албаны
11	Бусад/бичнэ үү./.....	11	Бусад /бичнэ үү/.....

6.Таны гэр бүлийн сарын дундаж орлого: (.....)

7. Та авилгалын тухай өөрийн ойлголтыг /саналыг/ бичнэ үү ?

.....  
 .....  
 .....

8.Таны бодлоор авилгал ямар үр дагавартай вэ?/мөр болгонд хариулна уу/

	Тийм	Үгүй	Яаж ч магадгүй	Мэдэхгүй
Үндэсний аюулгүй байдалд хохирол учруулна	1	2	3	4
Ажил хурдан бүтнэ	1	2	3	4
Иргэн хүнд материаллаг хохирол учруулна	1	2	3	4
Хүний эрх зөрчигдөнө	1	2	3	4
Байгууллагад материаллаг хохирол учруулна	1	2	3	4
өмч хувьчлал шударга бус явагдах магадлалтай	1	2	3	4
Төр засаг, хууль ёс ихээр хохирно	1	2	3	4
Хүнд суртлыг багасгана	1	2	3	4
Баян хоосны ялгаа даамжирч, нийгмийн байдал тогтворгүйтнэ	1	2	3	4
Гэмт хэрэг өсөх хөрс суурь болно	1	2	3	4
Шудрага энэрэнгүй байдалд харшилна	1	2	3	4
Хохирсон хүн байхгүй, аль аль нь хожно	1	2	3	4
Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэл алдагдана	1	2	3	4
Бусад .....	1	2	3	4

9.Дараахь байгууллагад авилгал ямар түвшин байна гэж та үздэг вэ? /мөр болгонд хариулна уу/

	Ихээхэн	Дунд зэрэг	Байхгүй	Мэдэхгүй
1. Улс төрийн намуудад	1	2	3	4
2. УИХ	1	2	3	4
3. Засгийн газрын танхим	1	2	3	4
4. Ерөнхийлөгчийн тамгын газарт	1	2	3	4
5. Яам, агентлаг	1	2	3	4
6. Төрийн өмчийн хороо	1	2	3	4
7. Нийслэл орон нутгийн захиргаа	1	2	3	4
8. Шүүхэд	1	2	3	4
9. Прокурорт	1	2	3	4
10. Цагдаа(хэв журмын)	1	2	3	4
11. Цагдаа(замын)	1	2	3	4
12. Гаальд(нисэхийн)	1	2	3	4
13. Гаальд(хил орчмын боомтын)	1	2	3	4
14. Эмнэлэгт(хувийн)	1	2	3	4
15. Эмнэлэгт(улсын)	1	2	3	4
16. Боловсролын байгууллагад (хувийн)	1	2	3	4

17. Боловсролын байгууллагад(улсын)	1	2	3	4
18. Бизнесийн байгууллага (үйлчилгээ)	1	2	3	4
19. Бизнесийн байгууллага (үйлдвэрлэл)	1	2	3	4
20. Банкинд	1	2	3	4
21. Газрын алба	1	2	3	4
22. Татварын алба	1	2	3	4
23. Өр барагдуулах байгууллагад	1	2	3	4
24. Хөрөнгийн бирж	1	2	3	4

10. Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр, авилгалын эсрэг хуулийн хэрэгжилт ямар гэж та боддог вэ?

1. Бүрэн дүүрэн хэрэгжиж байна.
2. Хангалттай
3. Дунд зэрэг
4. Хангалтгүй
5. Ерөөс хэрэгжээгүй
6. Мэдэхгүй

11. Таны бодлоор дараахь байгууллагууд өнөөдөр авилгалын эсрэг хэр зэрэг тэмцэж байна вэ? /мөр болгонд хариулна уу/

	<b>Хангалттай</b>	<b>Дунд зэрэг</b>	<b>Хангалтгүй</b>	<b>Мэдэхгүй</b>
УИХ	1	2	3	4
Ерөнхийлөгч	1	2	3	4
Засгийн газар	1	2	3	4
Шүүх	1	2	3	4
Төрийн хянан шалгах хороо	1	2	3	4
Прокурор	1	2	3	4
Цагдаагийн байгууллага	1	2	3	4
Төрийн бус байгууллага	1	2	3	4
Хэвлэл мэдээлэл				
Нийт иргэдийн зүгээс	1	2	3	4

12. Таны бодлоор Монголд авилгалын эсрэг тэмцдэг ямар байгууллага байх нь зохистой вэ?

1. Төр захиргаанд харъяалагддаг байгууллага
2. Төрийн бус олон нийтийн байгууллага
3. Эрх хэмжээг нь тусгайлан хуульчилсан бие даасан байгууллага
4. өөр бусад
5. мэдэхгүй

13. Сүүлийн 2 жилд та болон таны ойр дотны доорх хүмүүсээс ажилаа бүтээх зорилгоор хэн нэгэн албан тушаалтан, ажилчинд бэлэг буюу мөнгө өгөх явдал тохиолдож байсан уу?

Мөнгө өгч байсан	Хамаатан	G	Бэлэг өгч байсан	Хамаатан	G
	Хөрш	G		Хөрш	G
	Найз нар	G		Найз нар	G
	Хамтран ажиллагчид	G		Хамтран ажиллагчид	G
	Та өөрөө	G		Та өөрөө	G
	Бусад	G		Бусад	G
	Тийм тохиолдол байгаагүй /15-р асуулт руу шилжинэ үү/	G		Тийм тохиолдол байгаагүй /15-р асуулт руу шилжинэ үү/	G

14. Хэрэв ямар нэг тийм тохиолдол байсан бол чухам ямар албан тушаалтан, ажилчинд хэрхэн ая тал засч байсан бэ? /мөр бүрт хариулна уу/

/холбогдох албан тушаалтнуудын мөрийн дагуу хариулна уу/

	Хамт цайлж, жижигхэн бэлгээр гар цайлгах	Томоохон эд зүйл бэлэглэх	Нэлээд хэмжээний мөнгө өгөх	Бусад ямар тохиолдол. . . . . ..... ...
Шүүгч	1	2	3	4
Цагдаа	1	2	3	4
Эмч	1	2	3	4
Баг хорооны засаг дарга	1	2	3	4
Цэргийн комисс	1	2	3	4
Сэтгүүлч, сурвалжлагч	1	2	3	4
Намын хүмүүс	1	2	3	4
Бизнесменүүд	1	2	3	4
Эрүүл ахуйн хяналтын ажилтан	1	2	3	4
Гадаад дотоодын төслийн ажилтан	1	2	3	4
Лам санваартан	1	2	3	4
Халамж, даатгалын ажилтан	1	2	3	4
Татварын байцаагч	1	2	3	4
Байгаль орчны байцаагч	1	2	3	4
Лицензийн ажилтан	1	2	3	4

15. Авилгалын хэргийн илрүүлэлт өнөөдөр ямар төвшинд байгаа гэж Та үзэж байна?

1. сайн
2. дунд зэрэг
3. хангалтгүй
4. мэдэхгүй



16. Та авилгалын хэрэг илрэхгүй байгаагийн шалтгаануудаас хамгийн гол гэсэн 3 шалтгааныг тэмдэглэнэ үү.

1. Нарийн зохион байгуулалттай
2. Хавтгайрч ердийн үзэгдэл болсон
3. Эрх мэдэлтнүүд оролцдог
4. Эрх зүйн орчин бүрдээгүй
5. Авилгалын талаарх мэдээллийг мөнгөөр үнэлдэггүй
6. Хууль хяналтын байгууллагынхан төдийлөн анхаардаггүй
7. Бусад.....

17. Таны бодлоор авилгалыг авч өгөлцөхөд хэн буруутай вэ?

- 1 авилгал авсан нь
- 2 авилгал өгсөн нь
- 3 зуучилсан нь
- 4 аль аль нь
- 5 хариулахад төвөгтэй

18. Ажлын байрнаас хамааран хээл хахуульд өртдөг гэдэгтэй та санал нийлэх үү?

1. тийм
2. үгүй /20-р асуулт руу шилжинэ үү/

19. Хэрэв санал нийлж байгаа бол хээл хахуульд өртөмтгий байдаг ажлын байрнуудаас гол гэж үзэж байгаа гурвыг нэрлэнэ үү ?

1. ....
2. ....
3. ....

20. Та дараахь зүйлүүдийг монголын нийгэмд хэр зэрэг байдаг гэж боддог вэ? /мөр болгонд хариулна уу/

	Тун их түгээмэл	Нийтлэг тохиолдоно	Цөөн	Огт үгүй	Мэдэхгүй
Албан тушаалтныг хоолонд урьж, бяцхан гар цайлгах	1	2	3	4	5
Албан тушаалтанд томоохон эд зүйл бэлэглэх	1	2	3	4	5
Албан тушаалтанд их хэмжээний мөнгө өгөх	1	2	3	4	5
Албан тушаалтан ах дүү, танил талаа өөд татах	1	2	3	4	5
Албан тушаалтнууд бие биедээ шийдвэрээ наймаалцах	1	2	3	4	5
Төрийн албан тушаалтан гэмт хэрэгтнүүд хамсах	1	2	3	4	5
Бусад.....					

21. Авилгалтай тэмцэхэд төрийн бус /олон нийтийн/ байгууллагууд ямар үүрэгтэй вэ ?

1. Төрийн албан хаагчид авилгалд өртсөн эсэхэд хяналт тавих
2. Авилгалын эсрэг сургалт, сурталчилгаа явуулах
3. Авилгалын эсрэг хуулийг биелүүлэх холбогдох байгууллагаас шаардах
4. Төрийн байгууллагуудаас авилгалтай тэмцэхэд туслах

5. Авилгалын талаар холбогдох байгууллагуудад мэдээлэх
6. Авилгалын эсрэг үйл ажиллагаанд иргэд, олон нийтийг татан оруулах, зохион байгуулах
7. Авилгалын эсрэг тэмцэхэд гадаадын төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах
8. Бусад .....

22. Та Авилгалын талаар нийтийн сургалт сурталчилгааг хэр үр нөлөөтэй гэж үздэг вэ?

1. Маш их үр дүнтэй
2. Үр дүнтэй
3. Дунд зэрэг
4. Үр дүнгүй
5. Маш хангалтгүй
6. Мэдэхгүй

23. Авилгалтай тэмцэхэд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл ямар үүрэгтэй вэ ?

1. Үнэн зөв мэдээлэл түгээх
  2. Цаг тухайд нь мэдээлэх
  3. Нийгмийн сэтгэл зүйг авилгалын эсрэг хандуулах
  4. Дутагдал доголдлыг шүүмжлэх
  5. Төр олон нийтийг холбох гүүр болгох
  6. Иргэдийг соён гэгээрүүлэх хүмүүжүүлэх
  7. Бусад .....
- .....

24. Таны бодлоор авилгал ойрын нэг, хоёр жилд ямар болох вэ?

1. Нэмэгдэнэ
2. Энэ л хэвээрээ байна
3. Багасна
4. Мэдэхгүй

25. Та яагаад ийм бодолтой байгаагаа тайлбарлан бичнэ үү.(1-3-р асуултанд хариулсан хүмүүс бичнэ.)

.....  
 .....  
 .....

26. Өнөөгийн монголд авилгал хэр зэрэг газар авсан үзэгдэл гэж та боддог вэ?

1. Маш их дэлгэрсэн
2. Ер нь дэлгэрсэн
3. Тийм их биш
4. Бараг дэлгэрээгүй
5. Хэлж мэдэхгүй

27. Та авилгалын асуудалд ямар байр суурь баримталдаг вэ?

1. Хэрэв авилгалтай таарвал мэдээлж эл эзэгдэлтэй тэмцэх ёстой гэж боддог.
2. Хэрэв авилгалтай таарвал ойр зуураа яриад л өнгөрнө.
3. Угаасаа байдаг зүйл тул яах ч үгүй.

28. Та аль намыг дэмждэг вэ?

1. МАХН
2. МАН
3. МАШСН

4. ИЗ-БНН

5. өөр ямар.....

29. Өнгөрсөн 2000 оны сонгуулиар та аль намын нэр дэвшигчийн төлөө саналаа өгсөн бэ?

1. Намын нэр	2. Нэр дэвшигчийн нэр	3. өгөөгүй

30. Дараах нөхцөлд авилгал хэр зэрэг их дэлгэрсэн гэж Та үзэж байна вэ? /мөр болгонд хаиулна уу/

	Авилгалын хэлбэр	Байнга	Хааяа	Бараг үгүй	Мэдэхгүй
1	Хувьчлалд давуу нөхцөл	1	2	3	4
2	Ах дүү, танил талаа албан тушаалд томилох дэвшүүлэх	1	2	3	4
3	Банкны хууль тогтоомжоос гадуур зээл олгох	1	2	3	4
4	Газрын зөвшөөрөл олгох	1	2	3	4
5	Хүүхэд сургуульд элсэх	1	2	3	4
6	Гаалийн татвараас хөнгөлөх, чөлөөлөх	1	2	3	4
7	Спирт, тамхи оруулах	1	2	3	4
8	Цэргийн албанаас чөлөөлөх	1	2	3	4
9	Сургууль, курс явуулах зөвшөөрөл олгох	1	2	3	4
10	Буу, сумны наймаа хийх зөвшөөрөл олгох	1	2	3	4
11	Хилээр машины наймаа хийх	1	2	3	4
12	Хилээр их хэмжээний бараа оруулах, гаргах	1	2	3	4
13	Гадаад паспорт олгох	1	2	3	4
14	Хэргийг аль нэг шатанд хэрэгсэхгүй болгох	1	2	3	4
15	Дүн тавиулах	1	2	3	4
16	Сонгуулийн үеэр мөнгө бэлэг сэлт тараах	1	2	3	4
17	Архины үйлдвэр эрхлэх зөвшөөрөл олгох	1	2	3	4
18	Компанийн төлөөлөн удирдах зөвлөлд орох	1	2	3	4
19	Үйлдвэр, байгууллагын дарга болох	1	2	3	4
20	Гаалийн байцаагчид шалгуулах	1	2	3	4
21	Татвараас хөнгөлөх, чөлөөлөх	1	2	3	4

22	УИХ, Засгийн газраар тогтоол гаргуулах	1	2	3	4
23	Тусгай зөвшөөрөл лиценз авах	1	2	3	4
24	Тендер шалгаруулалтад нөлөөлөх	1	2	3	4
25	Эмнэлгийн үйлчилгээнд давуу эрх эдлэх	1	2	3	4
26	Хувийн компани ЗГ-ын захиалга авч ажил гүйцэтгэх	1	2	3	4
27	Нам болон сонгуулийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх	1	2	3	4
28	Авто техникийн үзлэг, жолооны үнэмлэх	1	2	3	4
29	Уралдаан тэмцээнд оролцох	1	2	3	4
30	Шилжигч иргэний бүртгэлээс хасуулах, бүртгүүлэх	1	2	3	4
31	УИХ-ын суудлын мөнгө	1	2	3	4
32	Үл хөдлөх хөрөнгө	1	2	3	4
33	Виз авах	1	2	3	4
34	Баг хорооны засаг даргийн тодорхойлолт	1	2	3	4
36	Нийгмийн халамж, даатгал хүртэх	1	2	3	4
37	Гадаадын материаллаг тусламжыг хүртэх	1	2	3	4
38	Боловсрол эрүүл мэндийн байгууллагууд магадлан итгэмжлэл олж авах	1	2	3	4

Санал асуулгад орсон таны санасан бүхэн чинь сэтгэлчлэн бүтэж байх болтугай.

ТАНД БАЯРЛАЛАА.

**“Социологийн Академи” төв  
Авилгалтай тэмцэх олон улсын сан /PTF/**

11. Таны бодлоор дараахь тохиолдлуудаас алинд нь авилгал гарах вэ?

	Гарцаагүй гарна	Гарч болох юм	Гарахгүй	Мэдэхгүй
Эрх мэдэл, үүрэг хариуцлагын холбоо суларсан үед	1	2	3	4
Нэг нь давуу талыг олж авсан, нөгөөд нь гарцаагүй хэрэгцээ байгаа тохиолдолд	1	2	3	4
Хяналт шалгалт суларсан үед	1	2	3	4
Мөнгө төгрөгний хэрэгцээ их байгаа тохиолдолд	1	2	3	4
Хүмүүс ердийн зүйл мэт хүлээж авдаг болсон тохиолдолд	1	2	3	4
Зохицуулах хууль тогтоомж байхгүй байгаа тохиолдолд	1	2	3	4
Дээрхтэй холбоотой хуулийн хэрэгжилт муу үед	1	2	3	4
Бусад	1	2	3	4

12. Манай оронд авилгал гарч байгаагийн шалтгааныг та хэрхэн үнэлэх вэ?

	Нэлээд	Дунд зэрэг	Бага	Мэдэхгүй
Төрийн албан хаагчийн орлого бага байгаа учраас	1	2	3	4
Албан тушаалтнууд эрх мэдэлтэй ч хариуцлага хүлээдэггүй	1	2	3	4
Манай уламжлал, ёс заншлаас улбаалсан	1	2	3	4
Авилгалын эсрэг хууль өнөөгийн шаардлага хангахгүй	1	2	3	4
Хууль хяналтынхан авилгалын хэргийг шударгаар шийддэггүй	1	2	3	4
Зах зээлээс хойш иргэд мөнгийг хэт шүтэх болсоноос	1	2	3	4

1314. Авилгал аль салбарт ихэвчлэн гардаг гэж та үздэг вэ?

1. төр захиргааны
2. ТББ
3. бизнесийн
4. Хэвлэл мэдээлэл
5. аль алинд нь
6. өөр.....
7. мэдэхгүй

19. Хэрэв дээрх явдал тохиолдож байсан бол ихэвчлэн ямар хүмүүс байсан бэ?

1. төрийн өндөр албан тушаалтан
2. улс төрийн намын албан тушаалтан
3. төрийн албан хаагч
4. төрийн бус байгууллагын эрх мэдэл бүхий хүн

5. бизнесийн байгууллагын эрх мэдэл бүхий хүн
6. хэвлэл мэдээллийн байгууллагад ажилладаг хүн
7. бусад.....

27. Таны бодлоор хэн нэгэн албан тушаалтан, ажилтан өөрийн байр сууриа ашиглаж ямар зүйлийг олж авдаг вэ ?

1. Мөнгө олж авах
2. Эд зүйл хувьдаа авах
3. Ах дүүгээ, танилаа өөд татах
4. Өөр албан тушаалтний хариуг барих
5. Бусад .....

9. 28.

36. Таны гэр бүлийн амьжиргааны байдал өнөөдөр ямар байна вэ?

1. маш сайн
2. сайн
3. дунд зэрэг
4. тааруухан
5. мэдэхгүй

37. Таны амьжиргаа ноднин жилийнхтэй харьцуулахад хэрхэн өөрчлөгдсөн бэ?

1. сайжирсан
2. хэвээрээ
3. дордсон

	<b>Авилгалын хэлбэр</b>	<b>Байнга</b>	<b>Хааяа</b>	<b>Бараг үгүй</b>	<b>Хариулаагүй</b>
1	Хувьчлалд давуу нөхцөл бүрдүүлэх				
2	Ах дүү танил талаа албан тушаалд томилох дэвшүүлэх				
3	Банкны хууль тогтоомжоос гадуур зээл олгох				
4	Газрын зөвшөөрөл олгох авах				
5	Хүүхэд сургуульд элсүүлэх				
6	Гаалийн татвараас хөнгөлөх чөлөөлөх				
7	Спирт тамхи оруулах				
8	Цэргийн албанаас чөлөөлөх				
9	Сургууль курст явуулах зөвшөөрөл олгох				
10	Буу сумны наймаа хийх зөвшөөрөл олгох				
11	Бнакнаас бэлнээр мөнгө гаргуулж авах				
12	Хилээр машины наймаа хийх				
13	Хилээх их хэмжээний бараа оруулах гаргах				
14	Гадаад паспорт гаргах				
15	Хэргийг аль нэг шатанд хэрэгсэхгүй болгох				
16	Сурлагын дүн тавих				

17	Архины үйлдвэрлэл эрхлэх зөвшөөрөл олгох				
18	Компаний төлөөлөн удирдах зөвлөлд орох				
19	Үйлдвэр байгууллагын дарга болгох				
20	Гаалийн байцаагчдад шалгуулах				
21	Татвараас хөнгөлөх чөлөөлөх				
22	Улсын их хурал засгийн газраас хууль тогтоол гаргуулах				
23	Тусгай зөвшөөрөл лиценз авах				
24	Төндэр шалгаруулалтанд нөлөөлөх				
25	Эмнэлгийн үйлчилгээнд адвүү эрх эдлэх				
26	Хувийн компани засгийн газрын захиалга авч ажил гүйцэтгэх				
27	Нам болон сонгуулийн үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх				
28	Сонгуульд нэр дэвших эрх олж авах				
29	Ажилд оруулах				
30	Шилжигч иргэнийг бүртгэлээс хасах бүртгүүлэх				
31	Боловсрол эрүүл мэндийн байгууллагууд магадлан итгэмжлэл олж авах				
32	Сонгуулийн үеэр мөнгө бэлэг сэлт тараах				